Stefan Zweig'in Mektupları

DÜŞÜN

DÜŞÜN YAYINEVİ

Mektuplar Dizisi 4

STEFAN ZWEIG'ın Fredrike'ye Mektupları

Çeviren :
Burhan Arpad

Kapak : Erkal Yavi

Genel Dağıtım YADA
Divanyolu Dr. Şevki bey sk. No. 6 Kat 1
ISTANBUL
Tel 520 74 72

Kardeşler Basımevi
Istanbul — 1983
Tel : 520 69 57

Emek Ciltevi
Tel 520 61 78

STEFAN ZWEİG ÜZERİNE

Stefan Zweig, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yayınlanmış bir UNESCO istatistiğine göre, günümüzde en çok okunan yazarlar arasında yer almaktadır. Alman dili edebiyatlarının Türkiye'de en çok okunan, nuvelleri ve yaşam öyküleri (biyografileri) ayrı kişilerce bir çok kez çevrilen yazarı, Avusturyalı Stefan Zweig'tir.

Stefan Zweig'in dünyası, Birinci Büyük savaşla parçalanmıştır. 1938 başlangıcında Viyana'ya birkaç günlüğüne uğrayıp hasta annesini son kez gördükten sonra Avusturya'dan ayrıldı. Treni Salzburg'tan geçerken, Kapuçin dağı yamaçlarındaki villasına bakamamıştı. Bir daha göremeyeceğini sezdiği o mutluluklar ve yaratıcılıklar yuvasına bakmaya içi elvermemişti.

Stefan Zweig duygulu, bir bakıma içine kapanık, ama çevresine aşırı saygılı, dünyayı ve insanları tutkuyla seven bir edebiyatçıydı. Yazdıklarını acımasızca eleştiren bir kişiliği vardı.

Ellinci doğum yıldönümü üzerine şunları yazmıştı:

«Varlığımı geliştirmek için geçtiğim yol, en aşırı çocukluk düşlerimi kat kat geride bırakacak kadar verimli edebiyat ürünlerini olgunlaştırmıştı. Insel yayınevi'nin, ellinci doğum yıldönümüm armağanı olarak bastırdığı bibliyografya önümdeydi. Bütün dillerde çıkmış eserlerimin bu tam listesi başlı başına bir kitaptı. Bulgarca ve Fince, Portekizce, Ermenice, hatta Çinceye, bütün diller vardı. Düşüncelerim, körler alfabesinden stenografiye, ve uzak ülkeler yazılarına çeşitli söz ve deyimlerle insanlara ulaşmış, daracık mekanı aşıp çok uzaklara yayılmıştı.»

Stefan Zweig, kendi de yazar olan Fredrike Zweig'la otuz yıla yakın süre evli kaldı. Mutlu yaşadı ve en güzel eserlerini o dönemde verdi. Ne var ki, tedirginliği artmaktaydı. Avusturyasına bir daha dönmeyecekti. Irkçı Naziler onu yasaklamıştı. Sımsıkı bağlı olduğu «Dünün Dünyası» bir daha geri gelmemek üzere uzaklaşmıştı. «Dünün Dünyası», yitik dünya oluvermişti. Fredrike'yle bundan böyle ortak yanları kalmıyordu. Zira Fredrike safkandı. İlk kocasından iki kızı vardı. Yazıyordu. Ülkesinde kalabilir, çalışabilir ve yaşayabilirdi. Bundan ötürüdür ki, Zweig, Fredrike'den ayrıldı ve bir süredir sekreteri olarak yanından ayrılmayan bayan Altmann'la evlendi.

En son yıllarını Brezilya'da küçük bir yazlık kenti olan Petropolis'te yaşadı. Avusturya'nın Bad Ischl içmeler kentine benzeterek ısınıverdiği Petropolis bile tedirginliğini gideremedi. Nazi denizaltılarının kahve taşıyan bir şilebi batırması üzerine, sokakta Almanca konuşulması yasaklanınca, bunalımı daha da arttı. Stefan Zweig okuyor, yazıyor ve gezintiler yapıyordu. Yeni eşi Charlotte Altmann, onun mutlu olması, başını dinleyip gönlünce yaşayabilmesi ve çalışabilmesi için elinden geleni yapıyordu. Fakat: «Hitler adını taşıyan bu bir tek insanın cinayetleriyle yıllardır yüzbinlerce ve milyonlarca insanın hayatını mahvettiğini düşünmek... korkunç şey'di.»

Stefan Zweig, kafasının içinde gittikçe büyüyen bu «Korkunç şey»i düşünmeğe daha fazla katlanamadı. 1942 şubatının 22. günü arkada bıraktığı mektupta belirttiği gibi «Kendi isteğiyle ve aklı başında olarak», yaşamına son verdi. ikinci eşi Charlotte Altmann'la.

Şilili kadın şair ve 1945 Nobel edebiyat ödülü sahibi Gabriela Mistral, onun ölümü üzerine şöyle demiştir:

«Stefan Zweig benim büyük ölülerimden biridir. Petropolis'de aynı sokakta oturduğumuzu bugün de hatırlarım. O «Un Grand Senor»du, içi iyilik doluydu.

Stefan Zweig, yaşanılası bir dünyadan umudunu keserek kendi eliyle canına kıydı. Ama, dünyanın yarını

için yine de iyimserdi. «Dünün Dünyası» adını taşıyan en son eseri şu satırlarla biter:

«Fakat, her gölge, eninde sonunda yine de ışığın çocuğudur. Zira aydınlıkla karanlığı, savaşla barışı, yükselişle alçalışı yakından tanımış olan kişi gerçekten yaşamış sayılır, ancak...»

22 kasım 1942 günü ilk eşi Fredrike'ye yazdığı mektup da şöyle biter: **«Bütün dostlarıma selamlar. Uzun geceyi izleyecek sabah kızıllığını görmelerini dilerim. Aşırı sabırsızlığımdan ötürü onları bekleyemiyorum.»**

Mayıs, 1983 Burhan ARPAD

Rüschlikon, İsviçre Ağustos 1918

Sevgilim,

Şimdi sana hep sabahları, postacı gelmeden az önce yazıyorum ki, senin için birşeyler gelmişse hemen gönderebileyim. Romanının müsvetteleri geldi. Burada bir yere verilebilir, ya da tefrika ettirilebilir sanırım.

Şu sıra inanılmaz sıcaklar var. Buradan bir yere kımıldamıyorum. Zürich'te halâ süren gribin de etkisi var bunda. Sadece, profesör Dr. Robert Faesi'yle dün geceyarısı gölde kürek çektik. Eşsiz bir geceydi.

Sevgilim, güzelim, mektupla anlatmayı hiç berecemiyorum. Şu sıra elimden kalemin düştüğü de yok, kağıt görmek istemiyor gözüm. Dün sanat makalesini bitirdim. Şimdi oyuna çalışmam gerekiyor. Zira yarın gelecek Paul Stefan, «Donauland» dergisi için başımın etini yiyecek, sanırım. Daha fazla sıkıntıya katlanamam. Yarın «Eski-Viyana» üzerine bir gösteri var. Sanırım, Dr. Bach'ın işi. Fakat bana hiç görünmüyor. Bir kolayını bulursam gitmiyeceğim oraya. Bu şeylerden çok sıkılıyorum, millet açlık ve kıtlık çekerken böyle eğlencelere binlerce ve binlerce harcanmasına pek kızıyorum. Bu gibi sanat gözboyacılıklarından tiksiniyorum, içime işliyor.

R. Rolland'dan haber geldi. Rus dostu diye ölüm cezasına çarptırılan şair Henri Guilbeaux işinin içyüzünü o da bilmiyor. O da benim gibi düşünüyor; tersi belgeleninceye kadar dostumuzun dürüstlüğü kanısını besliyor. Bu konuyu ele almışa benziyor. İçtenlikli mektuplar aldığım tek insan, Romain Rolland. Viyana'dan ses çıkmıyor. Orada herşeyler taşlaşmış gibi bir duygu var içimde.

Sana biraz da politikadan söz açmalıyım. Sanırım işler yolunda, hem de pek yolunda! İyimserliğimde haklı çıkaca-

ğım. Almanlar yumuşadılar. Şu sıra hızla düzelen havayı bozabilecek tek şey olan saldırıları temelinden durdu. Oralardaki savaşçıların sesi yakında büsbütün kısılır. Anlaşmaya son dakikada inanılmaz bir budalalık engel olabilirdi ama yineleyim, şu anda ben buna inanmıyorum.

Hoşça kal. Daha yirmi sayfalık yazım ve mektuplarım var önümde... İçtenlikle

Stefan

(Tarihsiz)

Sevgili,

Bana kızma! Zamana karşı öylesine öfkelerle doluyum ki! Boğazlaşmaların halâ sürüp gitmesi şu andaki kadar saçma gelmemişti. Alman yenilgisi iyi oldu, Ludendorff'un gücünü kırmak bakımından; fakat Amerika'da görülmemiş bir şenlik havası esiyor. Kan kokusunu aldılar. Şimdi de onlar zafer istiyorlar. İki hafta önce Almanların yaptığı gibi. Düşmanı dize getirecek büyük bir zafer kazanmak istiyorlar. Şu anda susan hepimiz suçluyuz gerçekten. Konuşmak gerekli, belki! Şunu da belirteyim ki, «Barış Nöbetçisi» dergisinde çıkanlarla ilgilenildi ve Bern'de epiyce söz konusu edildi. Fakat yetkililerin kımıldanacaklarını hiç sanmıyorum. Birinin konuşmasını, hatta haykırmasını pek istiyorum. Nasıl olsa birkaç gün sonra dünyanın battığını göreceğiz. Paul Stefan mektubunda Viyana'daki yoksulluğu anlatıyor. Öteyandan da T., dört haftalığına Karlsbad, sonra da Gastein kaplıcalarına gideceğini yazıyor. Bazıları için her zaman barış! Fakat daha çok sürmeyecek! Sanırım hepimiz için karar saati geliyor. Tek tek herkes için!

Ne zaman görüşeceğiz, yine? Paul Stefan, pazartesiye yola çıkıyor sanırım. Daha önce bilgi veririm bu konuda. Günlerdir gitmedim Zürich'e. Canım çekmiyor. İspanyol gribi tehlikesi de geçmedi.

Zamanımın keyifli geçtiğini düşünmekle yanılıyorsun! Dünya sorunları duygusuyla öylesine doluyum ki! Hiç keyfim yok. Bir hükümlü gibi de çalışıyorum. Önümüzdeki günlerde Paul Stefan'la bir kadeh şarap içeceğim; bunu yapmamı pek istiyor şu sıra. Viyana'da şarap içenlerin, pahalılığa rağmen, çok arttığını yazıyor. Uçuruma yuvarlanmamanın tek yolu sayılıyormuş!

İçtenliklerle

Stefan

Viyana, Nisan 1919, VIII. Bölge, Kochgasse 8
(Zweig'ların evi)

Sevgili F.

Sana dostumuz Lisi (Elise Exner)ye birkaç satır yolluyorum. Posta pek kötüledi. Telefon da öyle. İsviçre'de başladığım Rolland yaşam öyküsü için şu ana değin tek satır yazmadım. Mektupları ayıkladım. Kitaplardan 1200 kronluk sattım (Sayısı pek kabarık olan kitaplığından). Bir sürü tasa ve kaygı arasında sabah karanlığından geceyarılarına kadar da telefon. Fakat neşem yerinde ve hiç birşeyi umursamıyorum. Frau Hofrat beni tanıyamadı. Evde hem çok besliyorlar, hem de şımartıyorlar. Bizimkiler seni sevinçle bekliyorlar. Bir sürü mobilya, perde, yatak ve yorgan çarşafı, servis takımı verecekler. Anacığım pek duyguludur. Çok yaşlı babam pek içine kapanıktır. Bunun dışında Viyana için söylenilenler aşırı büyültülmüş şeyler. Pahalılık var elbette, fakat Bolşevizmle komşuluğa rağmen neşeler yerinde. Oyunum Jeramias bu mayısta oynanacak, fakat çok istekli değilim; konferans vermeye de öyle!

Ne zaman geleceğini bana yaz. Bizde kalmayı isteyip istemediğini, sana para gönderip göndermeyeceğimi de yaz!

Benim iyi yürekli sekreterim Frau Mandl, dinlenme iznini kendi hesabına Salzburg'ta bizde geçirmek istiyor. Benim arşivi düzene koyar da şu Rolland ve Dostoyevski ça-

lışmalarımı bitiririm. Bunun Stefan Paşa için ne eşsiz olacağını bir düşünsene sevgili. Zira ilk aylar önemli, sonrası kendiliğinden olur. Sen buna pek razı değilsin ama ben ihtiyar uşak Josef'le Frau Mandl'i koşarım işe; sen yükten kurtulursun.

Bizim evde bir hazine buldum: Anamın İtalyan asıllı babasının çok eski bir yol bavulu. Böyle birşeyi müsvettelerimi koymak için ne zamandır hayal ederdim. Yirmi yıldır buradaymış da farkında olmamışım. Pek gerekli giderleri karşılayacak kadar, 20—30 bin kron da alacağım. Böylece herşey yolunda ve oldukça iyi, komünizm bir kaç günde kapıyı çalmazsa. Olabildiğince çabuk gel. Geleceksin diye hepimiz çok seviniyoruz.

İçtenliklerle

Stefzi

Viyana, 28/IX/1919

Sevgili F

Burada herşeyler pek güzel. Sadece ben gereksiz oldum. Jeramias'ın ilk gecesi 9 ekimde. Bu arada 4 ekime çabucak bir Suderman ilk gecesi sıkıştırıldı. Şimdilik provalara gitmiyorum. Herşeyden soğudum bu konuda. Benim hiç bir işimin saat gibi yürüdüğü görülmemiştir. Salzburg'daki villada işlerin ilerlediğine sevindim. Salzburg'lu dostum Buschbeck'le dün konuşurken oraya gelmiş gibi oldum.

Selamlar

Stefan

Viyana, 2/X/1919

Sevgili F

İkinci bir kart daha yolluyorum. Pazar günü trenlerin

işlemiyeceğini az önce öğrendim. Şu halde, ayın 12 si cumartesi sabahı yola çıkacağım, vakit kaybetmemek için. Oysa cuma akşamı Grillparzer derneğinde eserlerimden okuyacağım. Bugün senden telefon gelmediğine üzüldüm.

Volkstheater'de işler pek iğrenç. Oyunu gelecek hafta yalnız birkez oynamak istiyorlar. Oysa, ilk gecenin bütün yerleri sadece yarım saatte satılmıştı. Ah bilsen, alışverişin her çeşidinden nasıl iğrendiğimi, boğulacak gibi olduğumu! Oysa, şu sıra çok korkunç bir zamana balıklama dalmak zorundayız. «Üç Usta»nın düzeltmelerini-çift nüshadır sanırım-bir provada almak isterim. Bütün önemli şeyler gibi onları da buraya arkamdan gönder lütfen. Bir günden birşey çıkmaz. Böylesine önemli bir kitabımı, yayımlanmadan önce göreyim isterim.

Dostuluklarla

Stefan

Münih, Ekim 1919 (Bağımsız Bavyera Devleti)

Sevgili F

Sağlıkla az önce vardım. Üç saat sonra yolcululuğumu sürdüreceğim. Aylak aylak dolaşıyorum... Sana bu satırları bir kahvede yazıyorum... Münih bana pek sevimsiz geldi. Üstelik de herşeyler pek pahalı bizim için. Bir paket çukulata altı Mark. Fiyatlar bizdekinden dört kat daha pahalı. Keyfine bak! Ben de böyle yapıyorum. Dış görünüşün büyük düzenliliği ve temizliğiyle hoşnut olup iç yanın nasıl olabileceğini merak ediyorum. Çocuklara selam! Daima senin.

Stefan

Not Almanya Devlet Demir yolları tarife kitabı yol boyunca elimden düşmüyor. Sen de bilirsin, iyi bir kapıcı olurdum, yazar olmasaydım.

Leipzig, 20/X/1919

Sevgili F

Bir budalalık etmiş olmamdan korkuyorum; Dostoyevski düzeltmelerinde geçiş parçalarını bulamayınca müsvettede «Realizm ve hayal» parçasının unutulmasından korkuyorum. Lütfen öteki müsvetteye bir bak var mı diye ve eğer varsa, bana Hamburg'a telgrafla bildir. Bir daha hiç gözden geçirmemem gereken böyle bir eserin düzeltmelerini yolculukta okumak zorunda kalmam, çok kötü. Bunda bir uğursuzluk var. Dizgi işini kolon düzeltmelerinde durdurmayı başaracağımı ve Salzburg'ta hepsini yeni baştan gözden geçireceğimi umarım. Bu akşam dostum Kippenberg'leyim. Halâ tasalı görünüyor. Böylesine iş adamı halimi bağışla. Bütün gün yine pek çok işim vardı ve bir dakika bile uyumadım.

İçtenlikle

Stefzi

Leipzig, 22/X/1919

Sevgili F

Ancak bu çarşamba günü sana yazabiliyorum. Berlin'e doğru yolculuğuma devam edeceğim iki saat sonra. Kippenberg'le pek çok şey konuştum. Öğlen ve akşam onunla beraberdim. Büyük işi hemen hemen sağlama aldım. İlk onbeş cilt belli oldu. Ana hatlarda belli anlaşmaya varıldı. Güzel olacak. İlk ciltler en çabuk 1920 Noeline yetişebilir, böyle uzun sürüyor. Önceden kestirilemiyecek güçlükler oluyor. Jeramias pek iyi satılmadı. Daha 3000 tane var. Zira Kippenberg depozito almadan Avusturya'ya göndermiyor. Avusturya'da mali çöküntüden pek korkuluyor. Bana zararı dokunmakla beraber onları pek de haksız sayamıyacağım.

Almanya üzerine genel izlenim: Hayran kalınacak bir çalışma. Insel yayınevi'nde herkes sabahın sekizinden akşamın sekizine kadar çalışıyor. Sana anlatacak pek çok şeyim olacak. Öteyandan, kendini beğenmişlik pek fazla ve hükümetten hoşnutsuzluk anlatılır gibi değil. Kırallığa ve diktatörlüğe duyduğu özlemi apaçık söylüyor herkes. Yahudi düşmanlığı çılgınlık biçimini aldı. Her ayakyolunda ve her masada yergi yazıları ve trenlerde hep bu konuşuluyor.

Bu akşam Berlin'de olacağım. Nerede ve nasıl yer bulacağımı Tanrı bilir! Fakat önce Fürstenhof oteline bir soracağım. Sanırım pazar öğleden önce «Tribune» de okuyacağım.

Hepinize en iyi dileklerim ve selamlar.

Stefzi

Berlin, 25/X/1919

Sevgili F.

Tasalarla dolu telgrafını bugün aldım. Sana sık sık telgraf çekmeyi pek isterdim, bunu fizik bakımdan başaramıyorum. Burada mesafelerden ötürü pek çok vakit yitiriliyor, hele yanlış tramvaya binince. Bu arada çetin çekişmeler de var: Jeramias piyesimden bazı parçalar çıkaracağım, hem de fazla bozmadan; buna karşılık, «Efsaneler»in «Lessing Tiyatrosu»nda şansı pek yok. Artist bayanlar pek hoşlanmadılar. Bugün Berliner Tagolatt gazetesine gitmem gerekiyor. Mektupla acele çağırdılar. Wolff da davet etmek istiyor. Fakat çok yorgunum. Gelecek pazar bir konferansım da var. Küçük bir tiyatroda. Yerlerin hepsi satıldı. Fakat metni hazırlıyacak zamanım olmadı daha. Bütün çağırıları geri çevirdim. Molo, Lissauer ve Rathenau'a hiç duyurmadım burada olduğumu. Ya taşralı oldum, ya da ihtiyarlık belirtileri. Belki de durumların proleterleşmesinden! Oraya buraya gitmekten, telefon etmekten, beklemekten ve konuşmaktan, akşamları ölü gibi yorgun düşüyorum. Bundan ötürüdür ki,

bu akşam tiyatro biletim yanacak. Fakat hiç de meraklı değilim. Pazarları burada da tren işlememesinden bir kaç günüm boşa gidiyor.

Almanya ile Avusturya arasında koskoca bir dünya var. Aslına bakarsak Avusturya diye birşey kalmadı. Viyana kaybolmuş bir şehir. Sana yazacak daha çok şeyim vardı ama bu satırları yemekte çabuk çabuk yazıyorum. Selamlar.

Stefan

Berlin, 26/X/1919

Sevgili Fri,

Rolland üzerine konferansım büyük başarı kazandı. Pek çok kişi kapıdan dönmek zorunda kalınca, gelecek hafta pazara ve çift ücretle tekrarlamamı istediler. Fakat konser turnesine çıkmış ses artistlerine özgü böyle birşeyi yapamam. Bu arada Devlet tiyatrosu da (Eski Kırallık Temsil Evi) bir matine rica etti benden; Bunu daha konuşacağız. Belki de Kiel kentindeki konferansımdan vazgeçerim ve böylece Jeramias'ı oynatmak olanağını da denerim.

Yarın Hamburg'a gidiyorum. Benim için hiç tasalanma. Senden gelen telgraflardan başka evden tek satır haber almadım ve hiç bir tasam yok. Şu sıra postayla haberleşmenin büsbütün ortadan kalktığını unutma. Gelecek hafta Çarşamba günü Münih'te olacağımı umuyorum. İçten selamlar.

St.

Palas Hotel, Hamburg 29/XI/1919

Sevgili,

Sana yazabiliyorum sonunda. Bunda iyi bir otelin büyük payını da belirtmeliyim. Yolculukta her çeşit tutumluluğun

sinirleri boşuna harcamak olduğunu pişmanlıkla anlıyorum.

Önce haberler: Planlarımı değiştirdim. Kiel'dekilere ültimatom verdim, ya Cumaya okurum ya da vaz geçerim diye. Zira, pazartesiye Berlin'de bulunmam gerekiyor. Görüşülecek pek çok şey var. Devlet tiyatrosu Jeramias oyunumla ilgileniyor. Sahne için hazırlanmış yeni bir nüshayı bastırmak istiyoruz. Devlet tiyatrosu'nda bir okuma matinesini görüşmek gerekiyor. Rolland üzerine konuşmamın gerçekten büyük başarısı, her çeşit çevrede bir hareket uyandırdı. Max Reinhardt da pazartesiye yemeğe çağırdı ama gitmeyeceğim. Yapılacak pek çok işim var. Almanya'ya yaptığım bu yolculukta, yüzlerce mektupla yapamıyacağım bir işin üstesinden geldiğimi görüyorum. Maddi bakımdan da böyle. Sadece kendime güvenli olmam gerekli. Yazık ki, bundan yoksunum ve pek az böyle davranabiliyorum. Herşey, hayatımı daha çok hareketliliğe ve gücümü iyi kullanmaya göre ayarlamam gerektiğini gösteriyor. Maddi tutumluluğa değil. Yazışmalarımın ve düzensiz yaşayışımın tutsağı olmaktan biraz kurtulsam, şimdiye kadarkinden daha çoğunu başaracağım. Hiç kuşkum yok.

Burada, Hamburf'ta herkes bana karşı çok iyi davranıyor. Böylesine nazik davranışlar insanı rahatlatıyor. Tiyatroda sevgili dostlarımın hepsini gördüm. Kaemmerer'lerde pek hoş saatler geçirdim.

Salzburg'u pek merak ediyorum. Yolculuk sırasındayken bütün bağlantılarım kopuveriyor, kendimi çok rahat, bağlantısız ve özgür hissediyorum. Yalnız kalınca kendini hep bırakılmış, ya da güvensiz hisseden sen bunun nasıl olduğunu pek duyamazsın. İçimdeki bu duygu bilsen ne güçlü, temiz ve her türlü sadakatsizlikten uzak: Bundan ötürü beni kıskanma. Bu duyguda yücelten ve canlandıran birşeyler var. Bütün geçmiş yıllar geriye geliveriyor; hiçbirşey sona ermiş değil ve herşey daha çok başlangıçlar ve baştan çıkarıcılıklarla dolu.

Hoşça kal. Herkese selamlar.

Stefzi

Wiesbaden, 23/X/1920

Sevgili Fritsi,

Frankfurt'da bir telgraf bulmak, beni iyice yatıştırdı; babamın hastalığı şimdilik biraz olsun geçiştirdiğini umuyorum. Fakat, beni pek sarstı, elbette.

Wiesbaden'e bugün geldim. Burası, cansıkıcı bir Alman Montreux'sü. Konferansı da hiç canım çekmiyor. Düsseldorf'tan vazgeçtiğim için ücret de indirildi. Fakat çalışmalarıma dönmek istiyorum, neye malolursa olsun.

Wiesbaden ve Mainz'de Fransız garnizonu var; karıları ve eşleriyle aylak aylak dolaşan üniformalı bir sürü insan. Bu utanç verici baskıyı bu askercilik oyununu görünce, Almanların öfkesi daha iyi anlaşılıyor. Benim konferansa da bir sürü Fransız subayı geldi. Stuttgart'ta gördüğüm Wilhelm von Scholz, Lissauer'in safra kesesi sancısından Wiesbaden'de hasta yattığını söyledi. Hemen gidip gördüm. Pek tuhaf bir kadının yanında oturuyor. Ziyaretimden çok hoşlandı ve çok mutlu oldu. Karısı, sonunda tımarhaneye girmiş. Adamcağız çok çekti. Yine de çalışıyor yılmadan.

Frankfurt için anlatacak bazı şeyler var, fakat yakında görüşeceğimizi umuyorum. 29 sabahı Münih'te olup 1 kasımda yine döneceğim. Pek çok iş beni bekliyor. Herşeyden önce bütün bir ay köşeme çekilip düzenli çalışmak, kendi işlerimle meşgul olmak ve bu arada Rolland'ın Clérambeault romanının çevirisini bitirmek istiyorum.

Münih'te buluşacağımızı umarım. Şunu da söyleyim ki, elden geldiğince çok şey satın al, zira korkunç bir pahalılık dalgası yine geliyor.

Hoşça kal!

Stefan

Heidelberg, 25/X/1920

Sevgili F.

Eşsiz bir sonbahar günü. Heidelberg saray terasından bakışlar sonsuzluğa ve bağlıklara dalıyor. Salzburg'la tuhaf bir benzerliği var buranın. Şu farkla ki, Salzburg'da Alman kırlıkları ortasında bir İtalyan şehri var. Buradaysa, Güneyin yumuşak ve tatlı tepelerinin ortasında bir Alman mimarisi. Akşama konferans olmasa, böyle saatlerin tadı daha hoş gelecek. Fakat bu akşam son bir konferansım var. Sadece bu akşam için değil, uzun süre için son konferansım.

Üniversite birlikleri yüzünden şehir hiç hoşuma gitmiyor. Üniversite henüz açılmadığı halde, renk renk kepler giymişlere ve kılık değiştirmiş militaristlere rastlanıyor adım başında.

Hoşça kal. Tozpembe aydınlatılmış saray görüntülü ve manzumeli bir kart göndermediğim için bağışla. Bu gibi şeyler burada pek korkunç.

Stefan

Reichenberg (Bohemya) 1 ağustos 1921

Sevgili Fritzi,

Ev konusuyla ilgili ikinci mektubunu az önce aldım. Bir odayı almaya kalkışırlarsa, elden geldiğince karşı dur, vergi ödeyen bir yurttaş olarak, çalışmalarımın engellenmemesi ve bunun korunması için hemen mahkemeye başvuracağımı söyle. Bütün bunları yüklenmek zorunda kaldığına pek üzgünüm. Fakat umarım ki bu sonuncusudur...

Burası da, her yer gibi pek sıcak, fakat eşsiz otomobil gezintileri sayesinde hiç duymuyorum. Dün Lichtenwerda'ya

gittik. Yarın otomobili bırakıp Jescken'e yürüyüş yapacağız. Otomobil yolculuğu pek rahat ama, arkamda toz bulutu ve sövüp sayan insanlar bırakmak bir bakıma keyfimi kaçırıyor. İnsanların en üst sınıfında yaşamaktan hoşlanmıyorum, orta halli kalmak daha hoşuma gidiyor.

Salıya Dresden'e gideceğim, akşama da Leipzig'e. Orada Çarşambaya kadar kalıp, ya Kippenberg'le, ya da tekbaşıma Weimar'a geçeceğim. Ayın altısında, en geç yedi, ya da sekizinde Salzburg'ta olacağım. Kendini aşırı yorma.

Stefzi

Berlin, 18/XI/1921

Sevgili,

Bir mektup daha! Yolculuk çok iyi geçti ve daha önce de yazdığım gibi, her yerde tanışlara rastladım; çok güzel bir oteldeyim ve rahatım yerinde. Nasıl da ısıtıldığım bilsen, ne yapar yapar buraya koşar gelirdin. Gece gündüz pencereyi açık tutuyorum.

Berlin temelinden sevimsiz. Bazı şehirler zamana ayak uydurmadan edemiyor. Bir zamanki o güzelim kahveler ve koca koca bira lokalleri yedi yıl sonra ne hale gelmişler! Öteyandan, yeni yeni lüks lokaller yeni tempoya ayak uydurarak ortaya çıkmamış. Şehrin bütün hayatında bir bozulmuşluk var. Oysa dış yanıyla eskisinden daha hareketli. Hele insanlar, dayanılır gibi değil! Aman yarabbim!

Eski dostlardan ve yazar arkadaşlardan Dr. Camil Hoffmann'la Hermann Unger'e rastladım. Telefon etmek hemen hemen imkansız. Birkaç kişiye telefon edeyim dedim, fakat hiç biriyle konuşamadım ve bitkin düştüm yorgunluktan. Ulaşabildiğim tek insan, hepsinden daha çok meşgul olan Rathenau oldu ve beni pazar günü çaya davet etti. Camil'den başka yazarların kendi el yazılı müsvettelerini satanlara uğra-

dım. Gece Sternheim'in Manon Lescaut'sunu gördüm, sonra da pek tuhaf bir kahvede geceyarısına kadar kaldım. Bu kadarı da yeter, öğleden geceyarısına kadar. Fakat bu kent insanı farkında olmadan güçlü yapıyor.

Hafif bir öksürüğüm var, ama genellikle iyi sağlık durumum. İşte hepsi bu kadar. Sevgiyle kucaklarım. Bugüne değin sana hep bağlı kalmış olan.

Stefzi

Berlin, 20/XI/1921

Sevgili,

Bu pazar akşamı, bir kahvede oturup sana bu satırları yazacak vakit bulabildim sonunda. İnsanlar ve bir sürü şey ortasında kaldım; tiyatro da cabası. Dün uzun süre Harden'deydim, iki saat çok ilginç bir konuşma oldu. Bugün de Dışişleri Bakanı Rathenau'nun yanındaydım. Savaş tazminatı komisyonundan yeni dönmüştü. Bana vakit ayırıp pek çok şey anlatmasından gerçekten duygulandım. Bir yandan da gürültücü, yorucu ve cıyak cıyak bir kent. Tiksindirici olduğu kadar büyüleyen bir kent.

Kimleri gördüm, bilsen! Fischer, Kahane, Handls'in eşiyle kızı. Artistler ve edebiyatçılar. Oysa benim burada olduğum yeni yeni öğreniliyor. Bütün bunlar canlılık veriyor ve hiç yormuyor. Hamburg'taki iyi dostum Dr. Ami Kaemmerer'den çok üzücü bir mektup aldım; durumun iyi olmadığını yazıyor. Belki bir uzanırım oraya!

Yalnız birşey var ki, söylersem bana güleceksin. Bu kente öylesine tuhaf bir düşmanlık duygusu besliyorum ki, -bütün saygıma rağmen-burada konferans veremeyeceğimi seziyorum. Tiksinti duyuyorum. Yarın güç bir adım atıp, vazgeçtiğimi söylemeyi deneyeceğim ve giderlerini karşılayacağım. Böyle bir lüksü, duygularımın hayırına göze alacağım. Dostlardan başkalarının önünde konferans veremez ol-

dum. Bundan başka da düzenleniş beceriksiz! İşin başı olan kişi ortada yok. Başkalarının önünde konuşmaktan ürken bir halim var. Umarım ki vazgeçtiğimi söyliyebileceğim! Rica ederim gülme bana, kent üzerime böylesine tuhaf bir etki yaptı diye! Fakat bütün aydın hayranlıklarında hep bu Prusyalı yeteneksizliği ve sabırsızlığı ruhumda bir sarsıntı yaptı. Sonra şu da var: burada tanışlarım ne kadar ki! Dostlarım da pek az. (Camil yarın dört günlüğüne Prag'a gidiyor.) Burada bir avuç kültür züppesinin önünde konferans vermektense, sevdiğim hasta bir dostumu görmek için Hamburg'a gitmeyi kendime karşı dürüstlük sayarım. Burada bulunamıyacağım için bir bahane gerekli değil. Burada sürgit bu havaya katlanamayacağım. Sevişmeye varıncaya kadar herşeyde bir işletmecilik yanı bulunmasından tiksinti duyuyorum. Buranın havasında fazla oksijen var.

Fakat bir yandan da kendimi çok iyi, hafiflemiş, genç, yorulmak bilmez, canlı, kafamın içi yeni fikirlerle dolu hissediyorum. Öksürüğüm de yavaş yavaş geçiyor. Senin de iyi olmanı dilerim. Salzburg'u yakında göreceğime seviniyorum. Ancak böyle aralardan sonradır ki, sükunun değeri kavranıyor.

Sana, çocuklara ve dostlara içten selamlarla.

Stefan

Berlin, 22/XI/1921

Sevgili Fritzi,

Sonunda vakit ayırabildim birkaç satır yazabilecek kadar. Günlerden çarşamba. Bu akşam Khane'lara gidecektim. Fakat biraz başımı dinlemek için vazgeçtim. Herzamanki gibi beş saat çabuk bir uyku yerine tam sekiz saat yataktan çıkmıyacağım. Vazgeçeceğim konferansa bir konferans daha eklendi. Ruslara yardım kampanyası yararına Devlet tiyatrosunda bir öğleden önce seansı hazırlanıyor; katılacaklar arasında Durizix ve Kortner var. Rus müziği çalınacak. Yö-

netecek ve fakat gelemeyecek olan Karl Kraus, benim burada bulunduğumu öğrenmiş, konuşmayı yapmamı pek rica etti. İşte böyle, birşeyi geri çevirmede nasıl beceriksiz olduğumu bilirsin, sonunda dayanamadım. Şimdi, bütün bu kargaşalık arasında yeni bir konuşma daha hazırlamam gerekiyor.

Kargaşalığa kendimi öyle kaptırdım ama, içimde bir dinçlik hissediyorum. Şu gözü körolasıca nezlem olmasa-hergece bir sürü aspirin yutuyorum-daha da fazla sürteceğim. Fakat bugün saat dokuzda yatağa girip konferansımı hazırlıyacağım.

Özetlemek gerekirse, bu iki haftanın iyi bir kuvvet ilacı yerine geçtiğini seziyorum. Yazık ki, Viyana üzerinden yolculuk pek yorucu olacak. Herşeyi bütün ayrıntılarıyla yazamayacağım, anlatacak çok şeyim var. Keyfi pek yerinde olan

Stefan'ın

Berlin, 26/XI/1921

Sevgili,

Mutluluk dileyerek beni ne diye iki gün daha erken yaşlandırıyorsun? Kırk yaş yeterli değil mi? Öyle ya, burada yeni gidişe ve koşuşmaya ayak uyduruyorum. Çekoslovak elçiliğindeki genç memurlarla dün o tuhaf barları ve kahveleri dolaşınca da ağırbaşlılığımı yitirmedim. Berlin'in bu gibi yerlerine dünyanın bir başka yerinde rastlanmaz. Sana anlatacağım çok şey var. Hayır, beni olduğumdan daha yaşlı yapma. Bir gün bile olsa şu kısacık gençliği ziyan etmemeli. Bu akşam konferansım var. Yarın da var. Sanırım, konuşmaktan çok burnumu sileceğim. Zira aspirinle önler gibi olduğum nezlem iyice arttı.

Henüz kırkında olmayan.

Stefzi'n

Paris, 20/3/1922, Hotel des Colonies (Rue Paul Lelong)

Sevgili Fritzi,

Yolculuğum pek güzeldi. Geceyi Strassburg'ta geçirdim. Sabahleyin güzel Münster'i gördükten sonra, o eşsiz ve hafif Fransız vagonlarıyla yolculuğu sürdürüp tam saatinde vardık. Deprés ve şair dostum Balzagette beni bekliyordu. Pek şirin otelime bir dakikada ulaştım. Odam da pek sevimli. Fakat yatağım, tehlikeli olacak kadar geniş. Sonra dostlarla hemen dolaşmaya çıktık.

Gözkamaştırıcı ve görülmemiş bir lüks. Caddeler bu kadar aydınlık ve parlak olmamış; beğeni böylesine gelişmemişti şimdiye kadar. Bizim karanlık ve akşamları sönükleşen caddelerimizle böylesine bir uzaklığı hiç duymamıştım bugüne değin. Fakat tuhaf değil mi, içimden bir ses bu duyguyu cevaplıyor, gördüklerimin beni ilgilendirmediğini söylüyor. Tiyatroların hiç birinde beni ilgilendiren bir oyun yok. Bütün bu gördüğüm eşsizlikler, içimde hiç bir kımıldanma uyandırmıyor; ne bir merak kıvılcımı, ne de heyecanlanma duyuyorum. Çakıl taşı iriliğinde mücevherler görüyor da kaldırıp altlarına bakmak istemiyen bir halim var.

Bu hiçbirşeyi elde etmemek duygusu burada yaşamayı çok daha güzelleştiriyor elbette. Avusturyalı bir moda salonu sahibi bayan burada aklını kaçırabilirdi. Zira bizler bu dünyanın güzel şeylerini unuttuk. Hem burası bizden daha da pahalı değil. Fakat yemeklerin nefisliği anlatılır gibi değil. Sütün, peynirin, sebzenin, etin en iyisi var. Biz çoktan unuttuk böyle şeyleri.

Dostlarım Crucy ve Jean R. Bloch bir kaç günlüğüne Paris'ten gittiler. Ayın yirmi sekizine rastlayan salı günü verilecek bir yemekte buluşacağız. Ben de yirmi dokuzunda, ya da otuzunda buradan ayrılacağım. Hoşça kal. Herkese selam.

Stefzi

Paris, 23/III/1922

Sevgili Fritzi,

Insel yayınevi ve Amsterdam işlerini hallettiğinden ötürü pek çok teşekkürler. Burada pek iyiym. O hemen Başkasının ruh haletini benimseyiveren körolasıca huyum olmasa, daha da iyi olabilirdim; burada durumu Fransa açısından görüyorum. Zeplin'in düşmesinden ötürü burada insanların nasıl üzüldüğünü düşününce çok şey anlıyor insan.

Bugün saatlerce Louvre'daydım; buraya bir bomba düşmüş olsaydı! Ah, burada neden unutulmuyor böyle şeyler. Burada böyle şeyler Almanya'dan, ya da bizde olduğundan çok, çok daha korkunç hatırlanıyor?

Anatole France'ın başkanlığında kurulan Uluslararası Edebiyat Çevresi, ilk yemeğini — İngiltere'yi bu çevreye katan — Galsworty şerefine veriyor. Çevre'nin uluslararası niteliğini sembolize etmek için beni de davet ettiler. Hem de pek dostça. Bütün gücümle direndim ve Rolland'ı bile gücendirdim. Gösteri konusu olmak, «Alkışlanmak» hoşuma gitmiyor. Ne var ki, elimden birşey gelmeyecek. Zira bu isteği geri çevirmek de, hele dostlarım için, daha kötü bir gösteri olacaktı. Hoşlanayım ya da hoşlanmayayım, gösteriye katılmak zorundayım. Sadece, konuşmalardan beni bağışlamalarını dirençle rica ettim. Herkesin yanında böyle durumlardan nasıl sıkıldığımı bilirsin. Bereket o yemekte oldukça dostum var.

Kaldığım otel pek sevimli. Yazık ki, sahibinin mesafeli bir nezaketi var; bir tarihte İsviçre'de de böyle olmuştu. İstemiyerek katlanan bir hali var adamın. Karşıdaki Beaujolais oteline geçmeyi çok isterdim ve küçük bir oda da vardı ama, size haber verinceye kadar mektuplarınız geldi. Posta insanı bağlıyor. Mektuplaşmasız yolculuklar gerçekten özgür olabiliyor ancak. Ben bunları, Avusturyalıları severler diye boş hayaller kuran dostlarıma anlatamam ki!

Buraya yakın bir yola üç yıl önce bir zeplin bombası düşüp on kişiyi öldürmüştü. Bura insanlarının bize karşı içtenlikli davranmasını nasıl bekleyebiliriz! Bütün bunların cezasını çekeceğiz elbette. Bilmem, iyice anlıyor musun dedikleri mi? Düşmanca davranışlar da hissettiğimden memnunum. Zira dostlarımın gösterdiği sevgi, durum hakkında beni kolayca yanıltabilirdi. Buraya geldiğim yine de iyi oldu. Amacımız için çalışmaları sürdürmenin gerekliliğini bugüne değin böylesine yakından duymamıştım. Gerekli, hem de her zamandan daha gerekli.

Bu akşam eski dostum şair Léon Balzagette'leyim. Yarın da Rolland'la bulaşacağım yine. Jouve ve Arcos görünmediler. Cumartesi günü Duhamel'e gideceğim. Pazar günü birlikte ayrılış yemeği var. Çarşambaya, en genç perşembeye yola çıkmak istiyorum. Bundan sonraki mektubu Zürih'e gönder. Chartres'e gitme ihtimalim var. Yolculuğa ve yakında Salzburg'a döneceğime pek seviniyorum. En iyi dilekler.

Stefzi

Paris, 26/III/1922

Sevgili F.

Verdiğin haberlere teşekkürler. Burası da soğuk, ancak pek farkına varılmıyor. Hemen bütün gün gezdim. Gece Moulin Rouge'a ve Casino de Paris'ye gittim. Hepsinde renk ve hayat dolu inanılmaz ışık oyunları var. Fakat bunları beş yılda bir görmek bana yeter. Gençliğimin mutlu yerlerini yeniden görmüş oldum. Yeniden şimdiye dönebilirim.

Stefan (Mektupun aslı Fransızca yazılmıştır)

Salzburg, 27/X/1922

Sevgili F.

İkinci mektubunu yeni aldım ve hemen cevap yazıyorum.

Evde herşey yolunda. Dönmek için acele etme. Hava çok kötü. Islak ve buz gibi. Kar da var. Nerede bulunduğunu bilip gerektiğinde cevaplamam için telgraftan yana cömert davran. Nurnberg'e gideceğini sanıyorum. Gidersen, Oda Tiyatrosu'nda Rolland'ın oyununu gör. Belki Münih'te de kalırsın. Tekrar ediyorum, evde herşeyler yolunda. Keyfine bak. Selamlar.

Stefan

Salzburg, 1923 (Yazbaşlangıcı)

Sevgili Fritzi,

Dünkü güzel havadan yararlanıp Max Reinhardt'ın sekreteri Fraeulein Adler'le on kilometrelik bir yürüyüş yaptım. Dönüşü trenle yaptık. Bugün hava sisli. Çalışmalarıma ara verdim, yeni bir Nuvele başlamak için. Şu sıra bir sürü plan dolu kafamın içi.

Selamlar

Stefzi

Berlin, Hotel Habsburgerhof (tarihsiz)

Sevgili F

Bardaklardan boşanırcasına yağmur. Cumayı burada geçirmekle kuzey denizi kıyılarından bir kaybım olmadı. Camil çok dostluk gösterdi. Sonra da Henri'ye gittim. Asla ele geçiremiyeceğim çok değerli bir el yazıları kataloğu armağan etti bana. Oteller çok pahalı. Telefonsuz ortahalli bir odanın geceliği 85000 Mark (enflasyon sırasında). Trenler tıklım tıklım. Ayın birinden sonra fiyatlar üç kat artacak diye herkes çılgınca yolculuk yapıyor. Burada insanlar çok korkunç! Camil'e Paris'ten sonra burası kötü bir rüya gibi geliyor.

Bugün berberde bir nasır ilacı gördüm; adı: «Haydi, kapı dışarı!»ydı. Böyle adlar bulan bir şehir Tanrı için bir değer taşır mı? Buna karşılık Alman milleti benim kitapları okuyor ve satın alıyor. Amok Nuvel'imin onikibininci baskısını Leipzig'te aldım.

Pek çok selam ve öpücükler.

Stefan

Westarland, 1923 pazar (günün tarihi yok)

Sevgili Fritzi,

Yolculuk iyi geçti. Hava pek hoş. Burasının boşluğu da çok hoşuma gidiyor. Deniz herzamankinden daha güzel. Geldikten bir saat sonra rahatlayıverdim. Durgun ve esintisiz bir havaya Adriya kıyılarında bile katlanamam. Daha Hamburg'ta bir rahatlamıştım.

Burada ne süre kalacağımı henüz bilemiyorum. Biraz okuyup biraz çalışabileceğimi sanıyorum. Denize bugün başlıyacağım.

Sana nereyi salık versem? Kuzeyi mi, güneyi mi? Kestiremiyeceğim. Doğu kıyılarındaki plajların çok kalabalık olacağını sanıyorum. Sen isteğine göre karar ver. Hiç bir kararında benim gelmem ihtimalini göz önünde bulundurma. Beni de beklemeğe kalkışma.

Çok çok selam. Anlatacak çok şey var ama; bütün bunları buluşmamıza saklıyorum. Çocuklara ve dostlara selamlar. Kucaklarım.

Stefan'ın

Salzburg, 10/VII/1923

Sevgili F.

Warnemünde'ye rahat bir yolculukla vardığını, yol tozlarından kutsal denizde arındığını, Münih karşılaşmasından hoşnut kaldığını ve Suse'nin herşeylere hayret eden geveze-

likleriyle yolda neşelendiğini umarım. Rica ederim, hiç birşeye keyfini bozma ve dilediğini yap. Evde herşey yolunda. Köpeğimiz Rolf hüzünlü sadece, aport yaptıran biri yok diye. İçtenlikli selamlarla

Salzburg, 1923 (Tarihsiz)

Sevgili F.

Insel yayınevinin bir yazısını aldım az önce. Amok'tan 13.000 satılmış ve hesabıma altı milyon Mark yazılmış. Keyfine bak ve prensesler gibi yaşa. Başkaca bir haber yok. Öpücükler, bağlılıklar ve her zaman senin

Stefan (aslı Fransızca)

Salzburg, 20/VII/1923

Sevgili F.

Insel yayınevi'ne az önce bir tel çektim, sana üç milyon Mark göndermeleri için. Almanya'dan buraya gelenlerin sayısı gittikçe artıyor. Bizim buralılar biraz alaycı, biraz da hasetçi: «Siz Avusturyalılar!» deyiminden hoşlanmıyorlar. Avusturya'da gezi mevsimi geçtiği halde işler iyi gidiyor. Dönüşte fazla oyalanmamanı salık veririm. Rolland gelmeden önce burada düzenleyecek, görüşecek çok işimiz var. Alışverişler ve değişiklikler için en azından üç gün ister. Ben ayın otuzunda sabahleyin Rolland'ı karşılamak için yola çıkacağım.

Hermann Bahr'ı kutlamanı hatırlatmayı unuttum, sen de unuttuysan diye korkuyorum. Neue Freie Presse'de (Viyana'da çıkan bir gazete) ona seslenen bir mektup yayınladım. Frans Masereel için yazım da bitti. Bütün sevgimle

St.

Salzburg, Temmuz 1923 (günü yazılı değil)

Sevgili eşim,

Seni ilgilendirecek haberlerin başında, bize sık sık uğrayan küçük Buchleitner'in Franszjosef banyosunda boğulduğu geliyor: saatinden önce açılmış bir su değiştirme kanalında boğulmuş.

Trenler müthiş dolu. Reichentall'den gelen trenler bir, iki saat gecikme yapıyor. Leipzig üzerinden yolculuk yaparsan Insel yayınevine uğrayıp para alabilirsin dilediğin kadar. Ben on milyonu yeni aldım ama, daha dört milyon var onlarda; zira «Üç Usta»nın yeni bir bini için ödeme yaptılar. Kitaplarımın böylesine sürümüne, daha doğrusu koşar gibi gitmesine şaşıyorum. Olanaklar elverdiği kadar denizden çok yararlan!

İçtenliklerle.

St.

1 Eylül 1923 (Viyana'ya trenle yolculukta)

Sevgili F

Şiirlerimin düzeltme provalarını bir terslik sonucu, ne yazık ki evde unuttum. Lütfen hemen bana gönder. Şiirler: «Ressam», «Havacı», «İmparator», «Günah çıkartan rahip», «Hint Fakiri» adlarını taşıyor.

Selamlar

Stefzi.

Viyana, 5 Eylül 1923

Sevgili F.

Mektuba ve düzeltme provalarına teşekkürler. Insel yayınevinden aldığım mektupta, —bu arada yine değerden düşen— beş milyar Marktan söz ediliyor. Ne var ki, paranın değerini kurtaracağım diye, bütün gün oradan oraya da koşamam. Milyonların birbiri arkasından uçup gitmesi pek yazık. Selamlar.

St.

Ocak 1924, Paris (Hotel Beaujolais)

Sevgili Fritzi,

Yolculuk pek güzel geçti. Sınırdan sonra kar falan yok. Hava ılık. Korkunç dondan sonra pek hoşa gidiyor. Sevgili dostum şair Balzagette trene gelmişti. İyice onarılmış otelde bahçeye bakan pek güzel bir odam var. Yazık ki, canımı sıkan bir olay var: X*ten telgraf aldım, pazartesiye geleceğini bildiriyor. Sekiz on günümün yarısını Almancadan başka dil bilmiyen birisine turist rehberliği yapmak hiç de hoşuma gitmeyecek. Telgrafa ne cevap vermeli? Sevgili Tanrım, beni biraz olsun kaba yapabilsen! Bu satırları odamda yazıyorum. Az sonra sokağa çıkacağım. Selamlar.

Paris, 30/I/1924 (Hotel Beaujolais)

Sevgili Fritzi,

Bugün yine pek çok dolaştım, hiç yorulmadım; sadece insanlardan yorgun düştüm biraz. René Arcos'la birlikte,

(*) Asıl metinde de isim açıklanmamıştır.

kahvenin dışında saatlerce oturduk, sırtımızda ince giysilerle. Burada kış yok gerçekten de. Paris'i bu defaki kadar sevdiğimi bilmiyorum. Bunda otelimin da payı çok. Aşırı duygululuk anlarından da utanıyorum. Burada geçen günlerin yaşamımdaki yerini bilemezsin... Viyana'dan kurtuluş ve daha doğrusu, insan olmak demekti.

Sanırım, pazartesiye kadar kalacağım. Sana ve çocuklara en iyi dileklerimle.

St.

Paris, 30/I/1924

Sevgili,

İkinci mektubuna teşekkürler. Bugün Martinet'ye uğradım. Tehlikeyi atlatmışa benziyor. Sonra, hergünkü gibi Frans Masereel'e gidip bir süre kaldım, portrem için. Bu arada Paris'i dolaştım. Tanrılara yakışır bir parlaklığı var. Böylesine güzelliğini hiç görmemiştim. Bir ışık ve renk denizi. Sevgili Fritzim, burada sensiz geçen her saat beni üzüyor, inan bana; burasını, Tanrı, Salzburg'un tam tersi bir başka güzellik olarak yaratmış. Sana söz veriyorum, gelecek yıl (umarım param da olacak) on dört günlüğüne buraya geliriz. Sen orada kalorifer tesiscilerinin çekiç gürültüleri arasında kafan şişerken, Stefzi'n bu arada keyifle soluk alıyor ve denizden gelen rüzgarın tadını çıkarıyor. Masereel'in bir resmi beni büyüledi. Hergün yazdığımdan seni hep düşündüğümü anlarsın. Bütün yüreğiyle senin

Stefzi.

Paris, 30/I/1924

Çok sevgili Fritzi,

Bu satırları güzel odamdan yazıyorum. Akşamın geç

saatleri. Eski Palais Royal'ın gösterişli kapıları ve bahçe görünüyor. Pek çok kişiyle görüştüm. Öğleden sonra Billiet galerisinde Masereel'in yeni resimlerini gördüm. Son yaptığı portrelerinin ne güzel olduğunu gözünün önüne getiremezdi. Reprodiksiyonları öylesine ölü ve renksiz ki, yakacağı geliyor insanın. Büyük bir resim satın alayım pek isterdim, ama ona portremi yaptırmayı daha uygun gördüm. Gerçi vaktimi alıyor ama, bu eşsiz insanla birlikte bulunmaktan mutluluk duyuyorum. Masareel eskisi kadar neşeli değil. Bir sıkıntısı var her halde.

Tanrım, bu şehrin ne doyulmaz bir güzelliği var. Akşamları, eşsiz bir parlaklık karanlığı dolduruyor. İçime doldurduğum ılık ve tatlı havada bütün gençliğimi buluyor, o günlerin beniyle birlikte pencereden sarkıyorum. Oda penceremden baka baka Palais Royal'de yatmağa gider gibi olmak güzel şey ama, bir kez de gerçekleşsin istiyor gönül.

Sevgilerle
Stefan

Paris, 30/I/1924

Sevgili Fritzi,

Burada öylesine çok insanla görüştüm ki, sekiz ay yeter. Salı gecesi yanına dönmüş bulunacağım. Ben yokken gürültüden kafan şişti. İşçilerin uzaklaştığını ve çalışkan olduğu kadar sessiz Stefzi'ne kavuşmak seni kimbilir nasıl mutlu edecektir! Bu yolculuk bana çok iyi geldi. Andrée Jouve'ye Jean Richard Bloch'ta rastlayacağımı umuyorum. Yeniden çalışmağa başlayacağıma şimdiden pek seviniyorum. Çalışma olmazsa hayatın sürgit bir anlamı da kalmıyor, günler bu Paris'teki kadar renkli de geçse. Sevgilerle

Stefan'ın

Salzburg, Mart 1924

Sevgili Fritzi,

Yağmurdan söz açan mektubunu pırıl pırıl güneşli bir günde aldım. Umarım ki oralarda hava çabuk düzelir ve öksürüğün de geçer.

Kleist'in müsvettesi hazır. Fakat daha bir çok defa elden geçecek elbette. Oysa postadan başkaldıramıyorum. Sevgiler.

St.

Salzburg, Mart 1924

Sevgili Fritzi,

Hamlet gibi kış somurtkanlığımdan yazdığım bu satırlar umarım sana parlak bir güneş altında ve masmavi bir deniz kıyısında ulaşır.

Viyana'da korkunç değişiklikler oluyor. Borsada yüksek paralar bir anda eriyor. Şehrin yarısı altüst oldu. Çılgınca lüks hayat bir kaç yılda sona erecek. Böylesi belki de daha iyi.

Hoşça kal, yavrum.

Stefzi

Boulogne-sur-Mer, Hotel Bristol ve Christol, 19/7/1924

Sevgili F.,

Burası pek hoşuma gitti. Lüks bir yerde değil. Kumsal az ama, sık yeşilliklerle kaplı yüksek kum tepelerinde sırtüstü

uzanıp karşı İngiltere kıyılarına doğru hayallere dalmak olanaklı. Dördüncü kattaki odamdan (yazık ki çift yataktan biri boş), mendireğe girip çıkan gemileri seyrediyorum. Burası kahveleri ve pazaryeriyle çok canlı bir Fransız taşra kenti; Fransanın bütün özellikleri burada Paris'ten daha güçlü hissediliyor. Westerland denizin bomboşluğuna uzanıvermiş bir eğlence plajı. Oysa, bu arada, gemilerin limadan ayrılmasının ve yine dönmesinin arkası gelmiyor. Gökyüzü burada bulutlarla ve ışıkla oynuyor. Fakat çok yüksek. Rüzgar insanın ciğerlerini dolduruyor. Bu mektupta sen de bir parça duyabilirsin bunu. Sevgilerle.

St.

Boulogne-sur-Mer, 23/VII/1924

Sevgili,

Frans bugün gitti. Burada pek güzel günler geçirmiştik birlikte. Masereel'in neşesini ve canlılığını geri getiren az sayıda insandan biri de benim sanırım. Birlikte denize girdik, birlikte yemekler yedik, birlikte dolaştık. Eşsiz günlerdi. Fakat şimdi benim de günüm doldu. Buradan yarın ayrılıyorum. Yolda Amiens'de veya Reims'de biraz kaldıktan sonra, program gereği ayın otuzunda kollarının arasında olacağım.

Deniz çoğu günler çırpıntılıydı ama ben hiç de öyle değildim, tam tersine, halimden pek hoşnuttum. Hele o deliksiz uykularım eşsizdi. Çok kitap okudum (Başlıca Marcel Proust) ve pek az çalıştım. Seni sağlıklı ve keyfin yerinde bulacağımı umarım. İçtenlikli selamlarım benden önce ulaşsın sana dilerim.

Stefan

Viyana, 12/V/1924

Sevgili F.,

Çoğu zamanımı Rolland'a ayırdığımdan sana yazamıyorum. Buraya gelişini uzun süre gizli tuttuk ve dostum Rieger de iyi korudu. Hergece operada locadayız. Rolland'la durup dinlendiğim yok. Çarşambaya Freud'u ziyaret edeceğiz. Yarın küçük bir öğle yemeği vereceğim ve gece evden çıkmayacağım. Selamlar

Stefzi

Viyana (Tarihsiz)

Sevgili Fritzi,

Şu anda pek perişanım ve utanç içindeyim; Zira Rolland, adıma imzalayıp gönderdiği yeni dramının önsözünde ona yeniden çalışma gücü verdiğim ve eseri için yüreklendirdiğimden ötürü bana borçluluğunu belirtiyor. Onun böylesine iyi yürekli davranışı beni utandırıyor. Rolland beklenilenleri ve hayal edilenleri her zaman için aşıyor. Böyle bir insan daha gelmiş değil bu yeryüzüne. Onun yakınında bulunmuş olmak bütün bir ömre yetecek bir kazanç ve mutluluk.

Bütün sevgisiyle senin

Stefan

Frankfurt, 23/II/1925

Sevgili Fritzi,

İyi haberlerin için pek çok teşekkür. Münih'te Rolland üzerine bir konferans verecek değilim; zira orada hiç de uy-

gun bir hava esmiyor ve benim keyfim yok. Benim konferansımda nasıl olsa bulunman gerekmiyor. Ayın sekizinde geleceğim. Ondördünde birlikte döneriz. Bugün öğle yemeğinde Louis Koch'daydım. Çok sevimli insanlar. K. Edscmidt'te yemekteydi. Bir şey daha söyleyim: «İfritle Mücadele» düzeltme provaları geldiyse sen yapıver lütfen. Bu kitabımın çoktan çıkmış olmasını isterdim. Burada şimdiye kadar çok iyi çalıştım. Yeni nuvelim ana çizgileriyle belli oldu. Daha küçük bir ikinci nuvel de kafamın içinde oluşuyor. Yolculukla evdekinden daha çok şeyler doğuyor kafamda. Hava pek güzel burada. Her bakımdan pek iyiyim.

Stefan'ın

Baden-Baden, 23/II/1925

Sevgili F.,

Öğleyin bir buçukta vardım buraya ve sislere bürünmüş vadide gezintiye çıktım hemen. Salzburg'un güzellikleriyle nasıl da şımarmış olduğumuzu bilemezsin. Salzburg'un doğa güzellikleri yanında kuzeyin herşeyi pek sudan kalıyor. Gezintiden sonra, Schmidtbonn'da çok zevkli bir saat geçirdim. Akşama konferansım var. Küçük salonun iyi dolacağı umuluyor. Oysa bütün şehrin insanları sadece 20.000 ve konferansın konusu ağır. Fakat bu küçük şehirlerde düşün tüketimi şaşılacak kadar çok gerçekten. Hiç küçümsememeli. Yarın Wiesbaden'e gidiyorum.

Provaların düzeltmesi işinde yatışmış bulunuyorum. Ne yapayım, kitaplarıma çok bağlıyım. Senin çocuklarına bağlı olduğun gibi.

Nürberg'ten telefonlaşacağımızı umarım. Bütün eve içten selam ve sevgiler.

St.

Wiesbaden, 1/III/1925

Sevgili F.,

Bugünkü cumartesi gününe kadar konferanslarımda herşey yolunda gitti. Fakat bugün ilk aksaklık oldu. Buraya varışımda beni istasyonda karşılıyan Olden baba, cumhurbaşkanı Ebert'in ölümü dolayısıyla bütün toplantıların resmi makamlarca geri bırakıldığını, benim konferansın da verilemiyeceğini, buna pek şaşırdığını, zira hemen hemen bütün yerlerin satılmış bulunduğunu bildirdi. Konferansı pazara bırakmak gerekti. Eski günlerden kalma Dört Mevsim otelinde rahatım pek yerinde. Otel sahibi, dernek adına konferans verenlere konuğu gözüyle bakıyor. Bütün kitaplarımı da biliyor. Kültürün böylesinde Almanya'da hemen herkes pek ilerde. Otel kapıcısına kadar herkes tanıyor insanı. Şu da var ki, kitaplarım özellikle iyi aranıyor; hemen bütün kitapçılar bunu söylüyor. Alman genç kızlarının gözdesi olmaktan korkulur. Bugün iki bayan başvurdu, biri eski bir gençlik arkadaşı. Fakat benim böyle hayranlık gösterileriyle başım hoş değil.

Bunun dışında Wiesbaden çok şirin bir şehir ve burada yaşamak pek hoş olurdu; zira Mainz, Frankfurt ve Ren nehrini içine alan geniş bir hinterlandı var. Üstelik benim yaşlı antikacı Levi de burada. Dükkanında gördüklerime bayıldım.

Anlatacak neşeli ve daha başkaca şeylerim de olacak. Kendimi çok iyi, daha doğrusu iyice dinlenmiş hissediyorum. Burası gerçekten bir bahar yaşıyor. Kar çiçekleri ve Safran çiçekleri göze çarpıyor heryerde. Burası Almanya'nın ortasında sıcak bir gökyüzü çizgisi. İçtenlikle.

Stefan

Leipzig, 7/VI/1925

Sevgili F.,

Acele birkaç satır yazıyorum. Mektubuna teşekkürler. Kitabı Roniger'e göndermesini Freud'a yaz lütfen. Rolland, Jean Christophe'un resimlendirilmiş bir takımını getirdi. Kendinin ve kızkardeşinin sağlık durumu çok iyi. Hoşça kal. Her zaman senin

Stefan

Weimar, 10/VI/1925

Sevgili Fritzi,

Bugün çarşamba. Weimar konukluğum ve Rolland'la birlikte günlerim ne yazık ki sona eriyor; burada eşsiz sakin anlar ve rahat saatler geçirdik. Dün Nietzsche arşivine gitmiştik; çok yaşlı olan Frau Förster-Nietzsche, Rolland'ı gördüğüne çocuk gibi sevindi ve hiç ummadığım halde benim kitap için heyecanla teşekkür etti. Bir yandan da yüksek tabaka kişilerin bazılarını çabucak davet etti; eski günlerin incelik ve soyluluğu sembolü bazı hanımlar da vardı aralarında. Küçük şehirlerin ne gerçek değerler barındırdığını görmek insanı şaşırtıyor.

Rolland'ın Leipzig'te 25.000 izcinin geçit resmini görmesi iyi oldu. İyi niyetli kişilerin tehlikeleri de görmesi yararlı olur. Rolland, geçit resmi yürüyüşünde gördüğü sert ve enerjik yüzlerden pek ürktü.

Bu akşam Dresden'de geceliyorum. Cumartesiye Viyana'da ve sanırım pazara evde olacağım. Hepinize sevgiler.

Stefzi

Salzburg, Ağustos 1925

Sevgili,

Benim Dostoyevski çevirimi ne zaman yayınlıyacağını dostum şair Balzagette'e sordun mu?

Çoktan çıkmış olan Rusça iki kitabımı aldım Insel Yayınevi'nden. Daha önceden çevrilmiş olan «Üç Usta» adlı kitabım. Dostoyevski'nin dünya görüşü Bolşevizmle bağdaşmıyor diye sansürce yasaklandı. Budalalık her ülkede bir başka biçimde kendini gösteriyor.

Sevgili F. burası hep bildiğin gibi «yağmur her gün yağıyor». Şehirde gürültüden, seslerden, düdük ve korna seslerinden durulmuyor. Fakat ben, pek fazla olmamakla beraber, yine de çalışmamdan geri kalmadım. Çok şey geliyor aklıma ve gelecek için uzun süreli olanlarım var. Rahat bıraksalar,

Sevgiler.

Stefan

Zell am See, 3/VIII/1925 (Grande Hotel)

Sevgili F.,

Mektubuna ve telefona teşekkürler. Burada, şimdiye kadar hiç başaramadığım kadar, herkesten uzak ve kendi başıma yaşıyorum. Ne otelde, ne yörede bir tanıdık var. Ya Alman, ya da Macar hemen herkes. Viyana'dan gelen hemen de yok gibi. Hepsi Leipzig'ten ve Saksonya'dan gelenler. Bana göre hepsi bir. Çalışıyorum ve çok olmamak şartıyla birşeyler okuyorum. Temellerini hazırladığım nuveller pek güç değil. Karışık konular beni daha çok çekiyor.

Ruhça çöküntülerimin gerçeklerle ilgili nedenleri yok. Ne çalışmaktan (hiç de yorucu değil), ne de nikotinden (denemek için iki gün bıraktım cıgarayı). Yaşlılık belirtisi; yaşıma göre pek fazla. Ölmezlik düşleriyle kendimi aldatmıyorum. Başarabildiğim edebiyatın ne derece sınırlı olduğunu biliyorum. İnsanlık dünyasına inanmıyorum. Pek az şeyden sevinç duyuyorum. Böyle buhranlı anlarımdan bazı birşeyler doğuyor, bazı da daha derinlere batıyorum. Savaş yıllarının yıprattığı sinirlerimizin eski durumuna gelmesi umulmaz. Kötümserlik içimize işlemiş bulunuyor. Bundan sonra hiç bir şey beklediğim yok. Eserimin onbin, ya da yüzellibin satması umurumda değil. Önemli olan, yeni bir şeylere başlayabilmek, yeni bir yaşam, daha başka tutkular bulmak ve yaşamı daha bir başka gözle görebilmek.

Konferans gezilerim hiç de doğru değildi. Hayır diyememekten, zayıf mizaçlılıktan yaptım bunu. Bir de yolculuk etmeye kendimi zorlamak için. Gelecek yıllarda daha hareketli bir ömür sürmeye zorlayacağım kendimi. Kısa kısa yolculuklar yapacağım. Böylesi ikimiz için de daha iyi. En iyi dileklerimle.

S.

Marsilya, 4/XI/1925 (Hotel Beauveau)

Sevgili Fritzi,

Seni telgrafla yatıştırmıştım. Şimdi de ilk mektubum. Tam bana göre bir otel buldum; eski bir yapı ve lokantası da yok. Fakat en güzel yanı limanı görmesi, yarın odamdan fotoğrafını çekeceğim. Aynı zamanda çalışma için de kullanabileceğim bir oda. Beş dakikalık tramvay yolculuğundan sonra kıyı gezisine ve sıcak ülke ağaçlarına ulaşılıyor. Bir sürü aylağın dolaştığı kaplıca şehirlerinden daha çok hoşuma gidiyor böylesi. Burada yaşam çok canlı ve hareketli. Benim aradığım da buydu: canlılığın ortasında sükun ve hare-

ketliliğin arasında tekbaşına olabilmek. Sana bu satırları yazarken, zaman zaman pencereden bir bakıvermek Hamburg'taki otel odamı, Alster iç limanını hatırlatıyor. Fakat ılık ve güneşli hava, en çiğ renkten en yumuşaklara kadar değişen renk cümbüşü ve sisler de Paris'i düşündürüyor elbette. Burada sekiz ile oniki gün arası bir süre kalacağım. Şu Hyéres adalarına da belki gider ve Balear adaları hayalimi az buçuk gidermiş olurum.

En iyi dilekler ve selamlarla.

Stefzi

Marsilya, 6 Kasım 1926 (Basso lokantası)

Sevgili F

Buranın safranlı balık yemeğini en ünlü yerde tattığımı göstereyim diye lokantanın listesini mektup kağıdı olarak kullanıyorum. Eşsiz bir gün geçirdim. Kısa bir süre denize girdim. Fakat su öylesine mavi ve güneş öyle sıcaktı ki, kendimi tutamadım. Yaz aylarındaymışım gibiydi. Bu kent gerçekten çok güzel. Yaşam ve canlılık dolu. Çok canlı bir kent. Varlıklıyla yoksul, sonu gelmez bir çekişme halinde yaşıyorlar.

İyi kitaplar okuyor, seçme yemekler yiyorum. Gemiciler semtinde pek dolaşamadım. Dün akşam o sokaklarda dolaşırken bir polis yaklaştı ve yalnız başıma buralara gelmemin doğru olmadığını söyledi. Bu sokakalar gerçekten de pek karanlık ve korkunç, bizde geçen savaş yıllarında olduğu gibi. Hepinize en iyi dileklerimle.

St.

Marsilya, Kasım 1925 (günü yazılı değil)

Sevgili çocuğum,

Postada küçük bir mucize oldu ve pazartesi günü Münih'ten attığın kartı bu akşam, yani salı akşamı aldım. Ben

yarın Avignon'a gidip öğleye kadar kalacağım. Sonra, akşamın altısında Dijon'de yemek sergisine uğrayacağım. Hoşuma gider ve Frans Maserrel de gelirse-gelsin diye çok söyledim, cumadan sonraya kadar kalırım. Yoksa, cuma gecesi Villeneuve'e dönerim. Böylece iki kenti de görmüş olurum aşırı yorulmadan. Romain Rolland da kız kardeşi ve yaşlı babasıyla o kentte oturuyor.

Zürih'ten ayın yirmisinde kalkacak yataklı trende yerimi ayırttım. 21 sabahı iyice dinlenmiş olarak Salzburg'a dokuzda varacağımı umuyorum. İnsanoğlu edebiyat ve yahudilik konularının tartışmasıyla dinlenmez ya hep. Yaşamın gerçeklerini hissetmek de dinlendirici oluyor kimi zaman.

Deniz dalgalı olduğundan Hyères'e yolculuktan vazgeçtim. Pırıl pırıl bir gökyüzüne ve masmavi bir denize rağmen görülmemiş sertlikte esiyordu Mistral rüzgarları. Kusmak için Hyéres adalarına kadar yolculuk gerekli değil; burada Avusturya gazetelerini okumak da yeter. İşte bundan ötürü, Avignon'da papaların şatosunu bir daha gezdim, yemek sergisinde gönül eğlendirdim ve hertürlü düşün ve ruh yorgunluğundan kurtuluş limanı Villeneuve'ye vardım. Burada her şey bizim Linz'in taşra havasını andırıyor. Fakat en güzel yanı, liman sokağının pisliği; öyle bir sokak ki, purocu dükkanı bitişiğindeki bir dükkanda dört inek duruyor, çocuklar, sokağın iki yanındaki su yolunun taşlarında kendi pislikleriyle oynuyor, yapıların dört katında beş yüze yakın insanın kirli çamaşırları sallanıyor, dualar okuyan kör dilenciler sebze yığınları ve uyuz kediler arasında sendeleyerek dolaşıyor. Havada tam bir ot kokusu var leş gibi. Ne var ki, bu sokaklar Bulvarlara çıkıyor dosdoğru. Burada tembellik düzlükle de alay eder gibi.

Hoşça kal ve keyfini bozma.

Stefzi

Villeneuve, 16-17/XI/1925 (Hotel Byron)

Sevgili F.,

Benim yazışmalarımdan yakınan hüzünlü mektubuna teşekkürler. Oysa, sen de biliyorsun, bunu ne kadar sevdiğimi.

Fakat benim de böyle ruh hallerim olur çoğu zaman ve bunun ne demek olduğunu iyi bilirim. Rolland'ın görünüşü pek sağlıklı; kız kardeşi Madeleine ve yaşlı babası da iyiler. Bu yıl doksanına basacak olan ihtiyar, her sabah erken erken Territe'e kadar yürüyor gazete almak için, hepsinden de sağlam görünüyor.

Perşembe akşamı buradan Basel'e geçeceğim, oradan Allesheim'a gidip Bernoulli'nin Nietzsche müsvettelerini göreceğim. Öğleden sonra iki buçukta Zürih'e varınca Mutzi'nin (Fredrike Zweig) kollarında olacağımı umuyorum. Bu arada şeytan bütün mektupları yoketse pek iyi olurdu, ben de yüzüstü bıraktığım çalışmalarıma bir kaplan gibi atılır ve kollarına bir kuzu gibi bırakırdım kendimi. Artık yazmıyacağım. Zira çok yakında evde olacağım. Sevgilerle.

Stefan

İsviçre, Hotel Riffealp, 9/VIII/1926

Sevgili çocuk,

Benden gelecek haberleri nasıl da sabırsızlıkla beklediğini bildiğim için sana hemen yazıyorum. Hava bakımından her zamanki gibi şanslı çıktım. Bu sabah parlak bir güneşle başladı ve hava inanılmıyacak kadar güzel. Otel tam bana göre, aşırı bir İngiliz havası var, Basel ileri gelenlerinden birkaç kişi var ve hiç Alman yok. Dağların arasında, Matterhon Alplerinin karşısında; buzdağlarına ve hiç erimiyen karlara giden güzel gezi yolları var. Buranın eşsiz bir güzelliği var. Wengen'den çok daha güzel. Zira burası daha da yüksek. Burada olsaydın bütün gün Alp çiçekleri toplardın. İnsan ciğerlerinin daha bir başka soluk aldığını sanıyor.

Sevgiler ve selamlar.

Hotel Riffelalp, 12/VIII/1926

Sevgili F.,

Burada hava halâ çok güzel. Sık sık gezmeye çıkıyorum ve bana çok iyi gelen temiz havayı bol bol ciğerlerime dolduruyorum. Elimden gelse bir pakete koyup sanada gönderirdim. Çok okuyorum ve çeşitli diller dinliyorum. Burası Babil kulesine benziyor. Almanlar az ama, herbirinin gırtlağında bir hoparlör var gibi; bundan ötürü sayıları çok gibi geliyor. Hepinize sevgiler.

St.

Riffenalp, 14/VIII/1926

Sevgili F.,

Haberlerin için pek çok teşekkür. Hava hiç değişmedi, hep güzel gidiyor. Fouché eserimin ana çizgilerinin hazırlığını yapıyorum. Az konuşuyorum ve çok iyiyim. Sessizliği sevenler için bulunmaz bir yer, burası. Öğleden sonraları Bethoven'den Mussorkky'ye kadar en soylu oda müziği konserleri dinliyorum, hem de hiç bir ödün karşılığı olmadan. Akşamları caz yapıp Çarliston çalmak zorundalar. Böyle değerli sanatçıların böylesine harcanmaları insanı çileden çıkarıyor. Bir bakıma da akıllıca bir iş yapıyorlar; hem parasız bir tatil geçiriyorlar, hem de konser programlarının bir çeşit provasını yapıyorlar.

St.

Mainz am Rhein, 23/XI/1926 (Hotel Hof von Holland)

Sevgili Fritzi,

Öğle üzeri nasıl varabildin sevgili Salzburg'a? Ben burada pek rahatım. Kitaplıktan dilediğimi alabilirim, yazık

ki fazla şey yok. Yarınki konferansım, Almanya'nın en ünlü salonlarından biri olan ve bir zamanlar Mozart'ın prensler önünde çaldığı salonda. Evde herşeyin yolunda gittiğini ve benim Volpone oyunu dolayısıyla burada fazla oyalanmıyacağımı umarım. Tiyatrolara özgü olaylara karıştırılmağa hiç hevesim yok. Sevgili Colomba'm, Volpone gibi iyi uyu ve başkaları tarafından tedirgin edilmemek için de hem kapıya, hem de ruhuna bir pusula sallandır. Sevgilerle.

St.

Köln, 2/XII/1926

Sevgili kuzucuk,

Burada kaldığım Dom otelinde senin mektubunu bulamadım. Umarım ki yakında gelir. Buraları pek ilginç, eşsiz hareketli yanıyla. Tek bir Essen kenti bile Dresden'den daha kalabalık. Yirmi dakika ötede Duisburg, Dortmund, Düsseldorf kentleri var. Her birinin nufusu 300.000, 400.000. İlerde daha uzun yazarım. Selamlar.

St.

Düsseldorf 7/III/1926

Sevgili F.,

Düsseldorf konferansımın bütün yerleri önceden satılmıştı ve çok canlı geçti. Sonra dostlarla buluşuldu ve Herbert Eulenberg benim üzerime bir konuşma yaptı. Böyle kargaşalıklı anlarda yüzüme hoşnut bir anlatım vermeyi yazık ki beceremiyorum. Fakat benim hoşuma gidecek bazı şeyler de oldu. Berlin'de ürküyorum şimdiden. Tiyatro, konferans, provalar, eserlerimden parçalar okumalar, kadınlar, tanışlar... Bütün bunlar alabildiğine bol. Selam.

Stefzi

Berlin, 10/12/926

Kovalanan bir yaban domuzu gibiyim. Bu satırları uçakta yazabildim. Piscator'un 'Halk Sahnesi'nde Volpone'un ilk gecesi, ayın onsekizinde. Fakat burada kalmağa hiç de niyetli değilim. Tiyatro eleştirmeni Donath'ın doğum günü yemeği çok hoştu. Onu kutlamanı hatırlatmayı unuttum. Bir sürü tanış vardı. Aralarında dışardan gelmişler de vardı. Lernet-Holentia, Alfred Polgar ve Bruna Frank gibi. Pazar günü parçalar okuyacağım yerin biletleri çarşambadan bitti. Kendimi konser veren bir tenor sanıyorum ve bundan hiç hoşlanmıyorum. Felix Bloch, Volpone'un geniş ilgi göreceğini umuyor. Ben, aşırı alkol, tütün, bir de uyumaktan pek yorgunum. Üstelik; hem nezleyim, hem de kaloriferle soğuk hava akımlarından iyice üşüttüm. Duisburg'ta konferans bir ara yarıda kesmek zorunda kaldım. Sesim hiç çıkmıyordu ve salonda yediyüz kişi vardı. Pazar günü Bristol otelinde benim için bir öğle yemeği verilecek. Ünlü kişiler katılacak. Hiç hoş değil ama, kurtuluş yok. Fakat, yakında Salzburg'un tadını çıkaracağım. Büyük şehirler çılgınlıkların at oynattığı yer, hele Berlin. Burada herşey üsüste geliyor. Bütün dostlar telefonlardan ve tanrının günü yapılan davetlerden bitkin; hepsi de uykusuzluktan inliyor. Salzburg'tan gelmiş biri olarak ben en aklıbaşında kişi sayılıyorum. Sana gelince kuzucuğum, için kan ağlasa da hiç yakınma ve beni hep düşün, stenografiye çalış. Senin durumun benimkinden daha iyidir.

Küçük Suse'ye ve herkese selam.

Stefzi

Salzburg, 8/II/1927

Sevgili eşim,

Bugün sana bir kaç satırla en önemli haberleri yazıyo-

rum. Amok nuvelimin Fransızca ilk nüshalarını bugün aldım ve çok sevindim. Kitabın baskısı oldukça güzel. Romain Rolland'ın yazdığı önsöz gerçekten eşsiz, iyi yürekliliğinin bir sembolü değil sadece, psikolojik bakımdan da çok önemli. Bundan duyduğum büyük sevinci gizliyecek değilim.

Hava halâ güzel. Herşey de yolunda. Viyana'da bütün tanışlarıma ve özellikle Felix'e ve Fraeulein Korten'e selamlarımı söyle. Onu görmeni isterim. Sana karşı daha iyi davranacağını ve senin de bu değerli insana gerçekten yardım edebileceğini umuyorum. Sevgilerle.

Stefan

Zuoz, aşağı Engadin (İsviçre), 8/VIII/1927

Sevgili Fritzi,

Sonunda iyi bir oda ele geçirdiğim (Balkonlu bir oda, açık havada çalışabilecek ve güneş banyosu yaparak kitap okuyabileceğim) için pek memnunum. Otel çok iyi ve kibar. Müşterilerin hepsi de Alman ve İsviçreli. Karlsruhe'li biri beni tanıdı ne yazık ki! Fakat ben de hiç ortaya çıkmıyorum ve ancak yemekten yemeğe salona iniyorum.

Tedavim konusunda sana bir sırrımı açıklıyayım önce: tedavinin en önemlisini daha Salzburg'tayken kararlaştırdım ve trene bindikten sonra ne cıgara içtim, ne de ağzıma bir damla kahve koydum. Burada yüksek dağ havasını içime dolduruyor ve Amerikalılar gibi tütün çiğniyorum. Hekim, tansiyonumu bir gencinki kadar iyi buldu, sert hareketlerde yorgunluk belirtisi yok ve hiç bir öğüt vermedi. Şunları yapıyorum: Yedide uyandırılıyorum. Yedibuçukta solunum jimnastiği başlıyor. Ormanlara ve çayırlara bakan bir dağ kulübesinde jimnastik yapıyorum. Başkaları yünler içinde titreşirken ben kısa bir dondan başka birşey giymiyerek herkesi şaşırtıyorum. Sekiz buçukta sıcakla başlayıp soğukla biten bir duş. Sonra, sevimli bir masajcı bayan iyice kurulu-

yor. Daha sonra da kahvaltı. Böylece dokuzda serbestim dilediğimi yapmakta. Henüz çalışmaya başlamadım. Fakat Casanova denemesinin herşeyini hazırladım. Cıgarayı bırakmak yürekliliğimden ötürü büyük bir onur duyuyorum herşeyden önce. Böylece seni ve başkalarını tedirginlikten kurtarmış oldum. Halimden pek hoşnudum ve buranın eşsiz havasının tadını çıkarıyorum. Hep böyle olacağımı ve sizlerden de iyi haberler geleceğini umarım.

Bu mektup da böylece sona eriyor. Bundan böyle sadece kartlar göndereceğim daha çok. Zira burada çok düzenli ve biteviye bir hayat sürmek istiyorum. Tanışlardan büyük bir çabayla kaçınmak ve iyice kabuğuma çekilmek kararındayım.

Hepinize sevgilerimle

Stefan

Zuoz (İsviçre), 9/VIII/927

Sevgili Fritzi,

Dün yaptığım gerçekten eşsiz Maloja Kulm gezisinden sonra bu satırları yazıyorum. Otomobille öyle uzaklara gittik ki, İtalya'yı görebiliyorduk. Gerçekten eşsiz bir gün geçirdim. Fakat çalışmalarım epiyce gevşek, halâ hızlanamadım; fakat ne olursa olsun kendimi bir toplayıp başlıyacağım. Kırlar ilgiyi pek fazla dağıtıyor.

Bütün bir hafta hiç cıgara içmedim, fakat yine de yaşıyorum. Burada kaldığım sürece de dayanacağım. Kahve de koymuyorum ağzıma. İstediğimi yapma gücümün en son kıvılcımı daha sönmedi, umarım ki kafam da işlemeğe başlar yine.

Nezaketsizlik denilen o güç sanatı burada ben de öğreniyorum. Kimseyle tanışmamakta direniyorum. Genel olarak insanları anlıyamıyorum. Buradakiler iyiceleri; fakat onlar için de dünyanın en önemli şeyi tenis.

Jimnastikle tedavi pek iyi geliyor. Bu yaştan sonra kemiklerim pek gevşemez, incelip gençleşmem de elbette. Fakat elden geldiği kadarını yapmalı. Sevgiler ve selamlar.

St.

Salzburg, 20/IX/1927

Sevgili F.,

Üç gündür yağmur, yağmur, yağmur. Fakat bana sıkıntı vermiyor. Çalışmam ağır ağır ilerliyor. Tolstoy ikinci biçimiyle bitti. Şimdi üçüncü ve kesin biçimini vermek kalıyor, bir de Casanova var. Ekim sonuna kadar bu ikisinden kurtulacağımı umuyorum. Sonra da Stendhal'a sıra geliyor: (Casanova, Tolstoy, Sthendal üçlüsünden). Ah, eski günlerimdeki gibi hafif ve herşeyi hafife alabilen biri olabilseydim! Fakat edebiyatın fazla anlamı kalmadı benim için, yaratma tutkum söndü; bu işlere bir son vermekten, kimsenin tanımadığı biri olmaktan, yani gerçek bir insan gibi yaşamaktan gayrı isteğim yok. Ad üzerine reklam yapılmak sinirleri bozuyor. Hele bizim gibi bundan ötürü mutluluk duymayanlarda.

Burada sessiz ve halimden hoşnut yaşamaktayım. Çok şükür ki, görmeğe gelenler de olmuyor. Şair Desbordes-Valmore üzerine birlikte hazırladığımız kitabın yeni basımı geldi, çok güzel olmuş. Tek perdelik oyunum: Tanrıya Sığınış'ı Kiesel'de kendim için bastıracağım. Önemli değil. Sevgiler.

St.

Salzburg, (tarihsiz)

Sevgili Fritzi,

Verecek fazla haberlerim yok. Çalışmalarım halâ hızlan-

madı. Makinemin vidalarında bir gevşeme var gibi. Ellisinde işi bırakmak ve dünyayı yeniden öğrenmeyi denemek - dünyayı anlatacak yerde- ne iyi olurdu. Durmamacasına edebiyattan korkar oldum. İç ateşi de sönmüşse olağan dışı bir durum ortaya çıkıyor. St. Z. yansımamı ne kadar az görürsem o kadar çok kendi benliğimi buluyorum, günün birinde sadece ve tamamiyle böyle olmayı istiyorum.

Walt Whitman yaşam öyküsü yazmış ve çevirmiş olan Dr. Hans Reisinger yarın bir saatliğine uğrayacak. Keyfinin ve sağlığının yolunda gitmesine ne seviniyorum bilemezsin. Mektuplar ve insanlar gibi bana ağır gelen işlerimle seni yorduğum için bir suçluluk duyarım çoğu zaman. Paris'ten Volpone için hiçbir haber çıkmadı. Bereket, yolculuk isteğim pek az şu sıra. Önce kitabı bitirmeyi, sonra da kendim için bir geziye çıkmayı istiyorum. Bütün sevgisiyle senin.

Stefan

Paris, 29/III/1928

Sevgili F.,

Mektubuna teşekkür. Evet, Gorki yazımdaki tekrarları ben de sezdim. Düzeltmeleri hemen okuyabilseydim (Yazı makinesinde yazılanda yanlışları hemen göremiyorum), böyle olmazdı. Buradaki odam pek güzel. Masereel'leydim dün; her zamanki gibi sevimliydi ama, insanlardan gittikçe daha kaçıp içine çekildiğini farkettim. Bugün de Jules Romains'leydim. Romains Volpene oyunumu bütün gücüyle savunuyor. Jouvet daha uygun bir tarihe koymak istiyordu. Sonra, şu sıra eserleri Paris'te birer olay yaratan ünlü bayan heykel sanatçısı Hannah Orloff'a gittim. Her bakımdan çok şey kazanıyorum ve David'in reçetesine uygun olarak gençleşmek için, bol bol geziyorum. Yapabileceğim en akıllıca iş de bu. Sevgilerle.

Stefan

Paris, 2/IV/1928

Sevgili F.,

Viyana'dan gönderdiğin kartı yeni aldım. Dün Romains'le beraberdik. Jouvet, Volpon'a bundan sonraki oyun olarak başlamak istiyor ama, Romains istemiyor, mayısta mevsim ilerlemiş bulunacağından. Eldeki bir serçenin damdaki bir güvercinden daha iyi olduğu tecrübeyle bilinir. Fakat Romains'in hiç şakası yok. Umarım, keyfin ve sağlığın yerindedir. Sevgiler.

Stefan

Tolstoy müsvettelerimi Paul'un Londra adresine göndermeyi unutma.

Norogovolje (Rusya sınırını geçince), 10/IX/1928

Selamlar. Yolculuk hiç de yorucu değildi. Şimdiden herşey ilginç olmağa başladı. Moskova'ya yolculuk eden bir İspanyol'la tanıştım. Öteki yolcular da pek memnun. Bir sürü sersemce söylentiler için tasalanman gerekmiyor, şu halde. Sevgiler.

Stefan

11/IX/1928 (Trende)

Sevgili F.,

Bir saat sonra Moskova'da olacağım. Herşey pek ilginç olmaya yolda başladı. Trenler öyle rahat ki, seni almadığıma pişmanlık duyuyorum. Kısa telgraf adresim: Woks: Moskova. Yol arkadaşları hoş insanlardı. Aralarında kibar bir Vi-

yanalı'da vardı. Herşey öyle rahat ki, burada günlerce trenle yolculuk edebilmenin nedeni anlaşılıyor. Bu satırları trende yazıyorum. Selamlar.

Stefzi

Moskova, 11/IX/1928 (Grand Hotel)

Sevgili Fritzi,

Dün akşam buraya geldim. Aynı akşam Tolstoy ve yabancı ülkeler üzerine bir konuşma yapmam gerektiğini saat ikide öğrenince pek şaşırdım. Zira hiç hazırlıklı değildim? Biraz düşündükten sonra, aklıma geldiği gibi konuşmağa karar verdim. Konuşma büyük operada. Şimdiye kadar gördüğüm operaların en gözalıcısı, dört bin kişilik. Fotoğrafçıların flaşları, filmcilerin projektörleri insanı tutuklaştırır ama, elli dört saatlik bir tren yolculuğuna rağmen, yine de iyi konuştum sayılır. Tören, akşam altıda başladı, benim sıram onbirde geldi; yatmağa giderken saat geceyarısını geçmiş, bire geliyordu. Buranın dinleyicileri gerçekten bulunmaz ve eşsiz insanlar. Bugün bir iki yer gördükten sonra, 12 de Tolstoy evinin açılış töreninde bulunacağım. Akşam konserdeyim. Geceyarısı on ikide Tula'ya yolculuk var. Geceyi orada geçireceğim (sabaha karşı üçte varacağız). Sonra otomobille Jasnaja'ya gidilecek. Zamanın burada nasıl da iyi değerlendirildiğini görüyorsun. Üstelik bugün hava pek güzel. Sevgilerle.

Stefan

Moskova, 12/IX/1928, Grand Hotel

Sevgili Fredrika,

Bugünü kısaca anlatayım: Dostoyevski müzesi, eşsiz tarih müzesi, sonra Tolstoy evinin açılışına katıldım. Bin kişi-

şiyle tanıştım. Sonra Tolstoy müzesi. Tolstoy için yazdığım kitap bütün köşebaşlarında 25 Kopek fiyatla satılıyor. «Yıldızın Parladığı Anlar»ı da gezginciler bağırarak satıyorlar. Öğleden sonra Boris Pilniak'da her çeşit Rusla tanıştım. Daha sonra antikacılara uğradım ve sokaklardan arabayla geçtim. Akşam operada Eugen Onegin'deydim. Şimdi gecenin onikisi, Tula'ya hareket ediyoruz. Yarınki çarşamba sabahı altıda varacağım ve hemen Jasnaja Polyana'ya yola çıkacağım, Gece yine yataklı trenle döneceğim. Perşembe programında dört müze, on ziyaret. Bu arada Gorki de var. Akşama tiyatro. Gece çeşitli gezmeler. Cuma akşamı aşağı yukarı buna benzer bir programla yüklü. Cumartesi de. Pazar akşamı benim kitapları basan yayınevinin çarılısıyım Leningrad'a, yataklı trenle oniki saatlik bir gezi. Pazara Rembrandt'ın eserleri ve Leningrad, sonra yataklıyla oniki saatlik dönüş yolculuğu. Pazartesi, tren varsa, yataklıyla Varşova'ya, salı günü Viyana, perşembe öğleden sonra ve en geç Cuma günü Salzburg'dayım. Herşeyi gördüğümden pek mutluyum. Bütün ömre yetecek izlenimler. İzlenim çarpıcılığından kendimi her zamandan iyi hissediyorum.

Sevgilerle

St.

Montreux, 23/XII/1928
(Hotel Monney)

Sevgili F.,

Dün Rolland'daydım. Pek iyi. Hatta biraz da sıkılıyor göbeklendiği için. Yaşlı babası ve Madeleine de pek sevimli. Rolland, mektubundan da sezdiğim gibi, bana her zamankine göre biraz soğuk davrandı gibime geldi. Bir şeyden, ya da birinden ötürü bana canı sıkılmışa benziyor. Ne var ki, bu konuda vicdamm pek rahat. Rolland aşırı çalışı-

yor, Hint ve din konularına pek dalmış. Bazal için anlattıkları üzücü şeyler.

Ocağın üçünden, ya da dördünden önce Salzburg'ta olamıyacağım. İnsanlardan uzak olmak beni pek rahatlatıyor. Bütün bu Noeli uykuyla geçirmekten de özel bir zevk duyuyorum (*). Bundan ötürü de pek bir kaybım olmıyor. Her zaman seni düşünen.

S.

Montreux, 28/XII/1928

Sevgili çocuk,

Senin ve Alixen'in mektubuna pek çok teşekkürler. Kataloğa da teşekkürler. Biliyorsun, şu sıra çılgınlığım vardı, Dickens'in Mister Pickwick'in serüvenleri'nin kendi elyazısıyla beş sayfa müsvettesine oniki bin Mark vermeye kalkıştım, fakat 140.000 Marka başkası aldı. Ben buna çılgınlığın başarısı derim.

Çalışmalarım halâ yoluna giremedi. Bir, bir buçuk yıldanberi her işimde bir aksaklık var. Önemli yanlışımı bana söyliyecek biri gerekli. (**) Fakat hiç de sinirli değilim, tam bir sessizlik çok iyi geldi. Elli ile yetmiş arasında evlerini

---

(*) Stefan Zweig'in Noele kızması ve o günlerde çok kere evden uzaklaşmasının, gençliğinde bu sevinçlerden yoksun kalmasından ileri geldiğini sonraları anladım (Friderike Zweig'in notu.)

(**) Hissetmeğe başladığı ve zaman zaman gelen tedirginlikleri, değişik durumlarla besleniyor, gittikçe sıklaşıyor ve güçlükle atlatılıyordu. Ünlülük madalyasının öteki yüzü, gittikçe artan tedirginliklerdi ve ünün en yükseğine ulaştığından, ayak uydurmakta güçlük çekiyordu. Bir yandan da, sanatçı sorumluluğu duygusu artıyor ve bunun sonucu elinde olmadan acı çekiyordu. Değişikliğe kavuşmak için gittikçe artan bir istek duymaktaydı (Fredrika Zweig'in notu.)

ve işlerini çocuklarına bırakıp İsviçre ya da Riviyera'da oturan İngilizler pek akıllı insanlar; kitap ve gazete okurlar ağır ağır, hiç bir iddia gütmeden biraz spor yaparlar ve akşamları Briç oynarlar. Onlardan biri olmayı, hiç bir çekiciliği kalmıyan «İşim»i bırakayım pek isterdim. Zira dış dünya tutkularımı arkada bıraktım. Bu ocağın birinden sonra başkalarına yardım, onun bunun işine koşmak gibi şeylere son veriyorum. Yirmi beş yıl boyunca, olur olmaz şeyler için pek çok kişiye yararım dokundu. Şimdi buna son veriyorum.

Sevgilerimle.

Stefzi

Brüksel, 15/IX/1929

Sevgili F.,

Yolculuk iyi geçti ve gelir gelmez telgrafını buldum. Ah, ziyafet kişisi olamıyorum bir türlü, fakat çaresiz. Buna da katlanacağım. Burada şimdiye kadar hiç birşey görmedim ve sanırım göremiyeceğim de. Resmi çağırılı olmanın değişmez alınyazısı. Hava ılık ve hoş. Otelim de öyle.

Pek çok selamlarla.

Stefan'ın

Breslau, 12/III/1930

Sevgili F.,

Burada tuhafıma giden bir vodvil provası seyrettim. Benim «Yoksulların Kuzusu» oyunumu biraz hatırlatıyor. Başkadın rolü Bellilotte'u, çirkin bir artist özentisi oynıyor. Buraya bir geceliğine uğramıştım. Şimdi hızla Berlin yolunu tutuyorum. Oradan da sabaha Hannover'e geçeceğim. Berlin işini bu arada yoluna koydum.

Sevgiyle.

St.

13/III/1930 (Berlin-Hanover treni)

Sevgili F.,

Bu satırları trende yazdığımdan ötürü yazım böyle çarpık çurpuk. Evet, yoldayım. Önce Hanover, sonra yine Berlin. Bu da Einstein için. Geldiğimi haber alınca, benimle buluşmak için, bir çağırıdan vazgeçmiş; kitaplarımın hararetli bir okuru olduğunu öğrenince pek şaştım. Evet, pazar günü beşte ona gideceğim, akşam üzeri de Salzburg treniyle Berlin'den ayrılacağım. Viyana Devlet Tiyatrosu direktörü Herterich benim «Yoksulların Kuzusu» oyunumun provalarını görüşmek üzere salı günü Salzburg'a gelecek. Hilpert'in bulunamamasına üzüldüm. İşler yolunda giderse ben pazartesi onbirde orada olacağım.

Sevgilerle.

Stefzi

9/VII/1930, Kapuzin dağı (Salzburg)

Kısacık mektubuna neden böylesine iğneleyici başladığını sormama izin var mı? Ayrıntılarla dolu mektupları okuyacağından kuşkuluyum, fakat belki de seni ilgilendirir, şu, ya da bu şey. Sözün kısası, ne tuhaf şeyler aklına geliyor? Dün de Viktor'dan buna benzer bir mektup geldi ve herkesi üzdü. Bütün mektuplar da: «Sen nasıl olsa ilgilenmiyorsun.» gibi bir cümleyle başlıyor. Böyle giderse, bu gibi satırları yazanlar haklı çıkacak sonunda.

Freud çalışmalarım çok ağır gittiğinden büyük bir sessizliğe ihtiyacım var. Oysa, bunu yarıda bırakıp başka bir şey yazmayı çok istiyorum. Ama şu sıra bunu yapamıyacağım.

Felix Braun. Bugün bir kitapçı, pek öfkelendiği bir broşürü gönderdi. Christian Scientisten dergisi, Sybil Wilbur'un alay ettiğim kitabını tanıtmak için benim Mrs. Baker-Eddy üzerine denememden yararlanmış! İlgiyi paraya çevirmek! Evet, alışveriş ve inanç iyi uyuşuyor.

Sevgilerle.

St.

Hamburg, 12/VIII/1930

Sevgili F.,

Hamburg'a bugün geldim. Günlerden cumartesi. Mektubunu da aldım. Ausburg çok şirindi. Akşam üzeri pek keyifli ayrıldım oradan ve Münih'te koca bir bira içtikten sonra, kaplumbağa gibi uykuda Hamburg'a yola çıktım. Buradaki evim pek sevimli. Alsterglacis semti eskiden soylu kişilerin oturduğu bir semt. Benim kaldığım evde Hans von Bülov yedi yıl oturmuş. Yatak odam arka tarafta, bahçeye bakıyor. Küçük yemek odası ve oturma odacığı önde, Alster kıyısını görüyor. Evin sahibi olan çok kibar ve yaşlı bayan, savaş öncesi zenginlerinden. Evde iyi bir kitaplık var, felsefe, tarih, edebiyat üzerine eserlerle dolu. Sonsuz bir saygı ve eşsizlik havası esiyor evde. Yaşlı bayan, herşeyleri bana iyice göstermek için bugün kaldıktan sonra yarın yola çıkıyor.

Kent, çıldırtacak kadar güzel! Limanın üzerinde gümüş parıltılı bir aydınlık. Birbirinden güzel gemiler. Herşey hoşa gidiyor. Maas'la birlikte Ehmke'de nefis bir yemek yedik. Kanguru kuyruğu çorbası bile vardı, ama ben iltifat etmedim.

Kaldığım evde telefon var, beni hergün 8—10 arası telefonla arıyabilirsin. Dostça selamlar.

St.

Flims'in hoşuna gidip gitmediğini yakında kestirebilirsin. Fakat İsviçre'de dilediğin yeri seçebilirsin. Ağustosta ne yapacağımı halâ bilemiyorum. Belki de hiç bir yere bağlanmadan rastgele yola çıkar ve hoşuma giden yerde kalırım.

Suse'ye ve sana sevgilerle.

Stefzi

Salzburg, 11/VII/1930

Sevgili Fritzi,

Bugün sana yazacak vakit bir türlü bulamadım, profesör Kippenberg bizde olduğundan. Yine bugün radyodan geldiler ve üç ağustosta Salzburg için yapacakları büyük programda yayınlamak üzere evi gezdirip, ev ve kendim üzerine açıklamalar yapmamı rica ettiler. O yayında baş piskopos ve öteki ünlüler konuşacak ve bütün müzik olayları verilecek. Dileklerini geri çevirmek için bir bahane bulabildiğimden pek mutluyum. Ağustosun üçünde buradan uzaklaşmış bulunacağımı umuyorum. Ne var ki, gideceğim yeri henüz bilmiyorum. Bunun dışında burası çok sessiz ve yakınacak hiç birşey yok. Kippengerg'in sana çok selamı var.

İçtenliklerle senin.

Stefzi

Salzburg, 16/VII/1930

Sevgili F.,

Mektubuna candan teşekkür. Gideceğin yeri çok gecikmeden bildir. Cumaya Robert Rie gelecek, cumartesiye de

Hamburg, 14/VIII/1930

Gerçek, burada da hergün yağmur yağıyor, ama, arada bir durunca çıkıp dolaşıyorum. Çok temiz ve temiz olduğu kadar kasvetli lokallere gidiyorum. Gazeteler okuyorum. Derin bir sessizlik. Gösterişli bir ev. Uluslararası kültürü olan çok sevimli ve eşsiz bayan sekreterim var. Yolculuklarımda işlerim yolunda gidiyor gibi.

Josef Roth'da mektup almadığım için şu sıra nerede olduğunu bilemiyorum. Ödünç bir radyo edindiğini yazıyorsun (*); bu oturduğum evde de bir radyo var, düğmesine basınca gurultulu sesler çıkarıyor ve hemen operetler, bir sürü ıvır zıvır çalıyor. Tanrı bütün bu gürültücü şeylerden bizi korusun. Burada saniyenin sekizde biri kadarcık bir an bile tedirginleşmiyorum. Dünyada olup bitenler vız geliyor sanki! Oysa Salzburg'ta herşey göğsüme çökerdi, bütün ağırlığıyla.

Hoşça kal. Selamlarla.

Hamburg, 19/VIII/1930

Sevgili eşim,

Bugün mektup savaş günüm. Bundan ötürü sana da uzun bir mektup yazıyorum. Yüzlerini görmekten yoksun kaldığım ziyaretçiler listesi, üzerimde çok iyi bir tesir yaptı ve o yağmurlu yere pek çabuk dönmemek kararımı güçlendirdi. Ağustos sonunda dönmem ihtimali var, fakat bunu, hemen Zell am See'ya gitmek için yapacağım. Zira Oslo'dan vazgeçeceğimi sanıyorum. Önce, çalışmamı yarıda bırakamıyo-

(*) (Stefan'ın yokluğu sırasında bir tanıdığın radyosunu almıştım gerçi bir süre için, zira o yıllarca direnmişti, bir radyo almamak için. Fredrike Zweig'ın notu)

rum. Sonra da, Skandinavya düşümü tedirgin bir koşuşmayla bozmak istemem. Üçüncü neden, yanımda smokin bulunmaması, böyle bir durum oralarda hiç hoş karşılanmaz. Dördüncüsü, kabul resminden kabul resmine koşturulmaya hiç gelemiyorum. Bugün Barbara'ya kısa bir telgraf ve uzun bir mektup yazmam gerekiyor. Hangi bahane daha etkili olur diye düşünüp duruyorum. Herkesin önünde konuşma yapmaktan ve törenlere katılmaktan kaçınır oluyorum yıldan yıla. Bir yere hiç tanınmadan gitmek ve hiç göze çarpmadan yaşamak istiyorum. Bunun tadını burada çıkarıyorum.

Bugün ilk ziyaretimi yapacağım ve yemeği Sigmund Warburg'ta yiyeceğim. Az önce telefonda pek ısrar etti ve senin de burada olup olmadığını sordu. Dün ve önceki gün de Wladimir Lidin bana gelmişti. Josef Roth'un çok iyi bir dostudur. Mülteci Rusların durumu anlatılamıyacak kadar kötü. Gözleri görmeyen karısını Almanya'ya getirip de iyileşemiyeceğini öğrenince bile kendini bırakmayan bu eşsiz insanın durumu gerçekten yürek paralayıcı. Bütün bunları bir bir yazmalı da, nasıl da özgür yaşadığımızı ve gerçekten yoksulluğun ne demek olduğunu herkes anlasın.

Ben orada değilken radyonun keyfini çıkardığına sevindim. Bu konudaki görüşlerimi bildiğine göre boşuna konuşmak gerekmez. Şu anda benim için önemli olan, Freud eserimi ve kitabın önsözünü eylülde bitirmek, bu yükten kurtularak kışın geziler, yeni çalışmalar, ya da çalışmamak için başıma buyruk duruma gelmek.

En iyi dilekler ve kucakla selam.

Stefan

5/VIII/1931, Zell am See

Sevgili F.,

Bugün boşuna telefon ettim, durdum. Öğleden sonra hava çok fırtınalıydı. Şimdi yine düzeldi. Burada kelimenin tam anlamıyla zamanın berisinde yaşıyorum. Zira saatimi kırdım. Tuhaf, fakat hoş bir duygu, sanırım. Çalışmaya he-

nüz pek başladım sayılmaz. Ama epiyce şey de başardım. Zira şöyle bir rahat kafayla düşünmek olanağına kavuşunca, ilk bölümde yaptığım yanlışları farkettim ve nasıl düzelteceğimi de şimdi kavradım, sanıyorum. Bu da epiyce birşey. Ayrıca kendimi de pek iyi hissediyorum. Göle giriyorum, gezintiler yapıyorum ve az buçuk kendimin oluyorum herşeyden önce de, Kracauer'in benim için yazdığı eleştirinin ilginç olduğunu söylediğine göre, okumak isterim; lütfen gönder. Hoşa gitmiyecek şeyler bile çalışmalarımı aksatmıyor burada.

Sevgilerle.

St.

12/VIII/1931, Zell am See

Sevgili Fritzi,

Burada herşey yolunda. Bir de şu ürkütücü Almanlar olmasa! Gamalı Haçlılık orta sınıfı iyice sardı. Sosyalizmi, dinden yana oluşu, aydın kişiliği ve herşeyi gülünçleştiriyorlar. Alçak gönüllü olduklarında katlanılan bu insanların aklı başından gidiyor, üstün insan budalası oluveriyorlar. Sağlık durumu için her zaman tasalandığım şair Artur Silbergleit'e pek acıyorum. Azıcık da olsa belirli tek gelir kaynağını, Radyo gazetesindeki işini, kaybetti. Kadro kaldırılmış! Hep de en yoksulların başına gelir böyle şeyler.

Çalışmalarım şöyle böyle ilerliyor. Tam ortayerde öyle geniş ve büyük bir hendek var ki, bir türlü öteye geçemiyorum. Ürkek bir at gibi bir aydır hep çukurun başında durup duruyorum.

Sevgilerle.

St.

Salzburg, 7/IX/1931

Sevgili Fritzi,

Tiryeste ve Crkvenitza'dan yolladığın her iki kartı pazartesi günü aldım. Haberleşmemiz pek de başarılı sayılmaz bu durumda. Buna karşılık sen orada bol bol güneştesin, biz de soğuktan donuyoruz. Ginzky'yi telgraf, ya da mektupla kutlamanın iyi olacağını hatırlatmak isterim. Bura radyosunda ayın dokuzunda kısa bir konuşma yapacağım. Rieger dün geldi ve devlet arşivinden benim için aldığı Marie Antoinette'in yazışmalarını (hiç yayınlanmamışlarını) getirdi. Bu konu, şu anda üzerinde çalıştığım eserden daha çok ilgilendirmeye başladı yazık ki! Buyüzden çalışmam durdu.

Oralarda keyfine bak. Selamlar ve sevgiler.

Stefan'ın

Münih, 18/XI/1931

Sevgili F

Telefonuna teşekkürler. Richard Strauss'tan dostça bir mektup aldım az önce; Münih'e bir daha gelmesi gerektiğini yazıyor. Cumaya burada buluşacağız. Akşama «Elektra» operasına çağırılıyım. Cumartesiye bir daha buluşacağız belki de! Yani, bütün hafta buradayım. Keyfim pek yerinde. Zira hoşlanacağım şeyler yapıyorum sadece. Dün o genç kızla Beyaz At misafirhanesi operetine gittim. Bu akşam alman yazarı Hans Carossa'yla beraberiz. Cumaya Richard Strauss ve Elektra operası. Bundan iyisi olur mu?

Çalışmalarım şu sıra pek verimli değil. Ama buna karşılık iki gündür ne cıgara, ne de kahve içiyorum. Görüyorsun sandığından daha aklı başında insanım. Sevgilerle.

Stefan

Paris, Ocak 1932

Sevgili F.,

Neler tasarladığını lütfen bana yaz. Gelecek hafta bir çok yere çağırılı olduğumdan gelip gelmiyeceğini öğrenmek istiyorum. Ayın yirmisine kadar buradayım. İki ay daha kalmayı pek isterdim. Ancak sekretersiz çalışamıyorum, eski kötü alışkanlıktan. Eserlerimi ve mektuplarımı yazdırabileceğim biri yanımda bulunsaydı, neler neler başarmazdım. Yarı güçle iki kat iş çıkarırdım ve eve dönmek tedirginliğine kapılmazdım, sık sık.

Cumaya radyoda eserimden parça okuyacağım. Freud kitabımı da imzalayacağım. Ayın onaltısında bir açık arttırmada bulunacağım. Ama birşey alacağımı sanmıyorum. Bilsen burası ne eşsiz. Taze suya bırakılmış bir sazan balığı gibiyim. Zamanlarından dilediğin gibi yararlan. Sevgiler.

Stefan

Floransa, 2 Mayıs 1932 (Excelsior Hotel)

Sevgili F.,

Az önce geldim. İnanılmaz lüks bir otel. O hiç hoşlanmadığım Morgan kategorisi otellerden. Beşinci kattaki banyolu odamın koskoca bir balkonu var; bütün gün hiç bir iş yapmadan tembel ve mutlu, şezlonga uzanıp aşağıları, nehri seyretmek istiyorum. Bu akşam dostum gazeteci Enrico Rocca gelecek. Bundan ötürü pek seviniyorum.

Her zamanki o sersem dükkancılar, güzelim bir sürü şey arasında yine mermer satıyorlar. Yolculuğum pek güzel geçti. Tek kişilikti kompartımanım. Gümrükçüler bavuluma hiç bakmadılar. Güven uyandıran bir görünüşüm olmalı!

Akşama dostlararası bir toplantıya katılacağım. Konuşma falan yapılmıyacağına söz verdiler. Yarın serbestim. Yani, Rocca ile sergileri dolaşacağım. Vecchio sarayında yapacağım konuşma - yapıya duyduğum saygıdan - beni tasalandırıyor. Böyle birşeyi on yıl önce aklıma bile getiremezdim. Hele sekiz yüzyıl önce oranın sahipleri olan kişiler.

Hava ılık. Sokaklarda kucak kucak çiçek satılıyor. Sevgiler.

Stefan

Floransa, 3 Mayıs 1932

Sevgili F.,

Hava öyle eşsiz, ilkbaharda kadınlar ve erkekler öylesine güzel ki, sevinçten oynayası geliyor insanın. Çağrılardan kurtulmaya çalışacağım, elden geldiğince, sadece genç Olschki ve Frau Selden'in çağrısını seve seve kabul ettim. Siena'ya otomobille bir buçuk saatlik bir yolculuk yapacağız. Dörde doğru dönüp hemen Milano'ya gideceğim. Burada herşey pek yolunda gidiyor. Korktuklarımızdan hiçbiri olmadı. Herkes gerçekten ince davranıyor. Kadınlar insanı çıldırtacak kadar güzel! Bizim dağlık memleketlerden şimdiden korkmaya başladım. Sevgiler.

St.

Floransa 5 Mayıs 1932 (Hotel Exelsior)

Sevgili Fritzi,

Evet, üstesinden geldim ve gerçekten harikulade oldu, demekten kendimi alamıyacağım. (*) Tanrı rüyası kadar gü-

(*) Konferansın konusu 'Avrupalı düşünü ve tarih açısından gelişim'iydi. 'Zaman ve Dünya' adlı eserinde yayınlanan bu konferans, konuşmalarının en iyilerinden biridir ve bugün de geçerlidir. (Fredrike Zweig'in notu)

zel — şahane Signoria salonu tıklım tıklımdı. Bini aşkın insan vardı ve aralarında hiç Alman yoktu, hepsi de İtalyandı. Kadınları da pek güzeldi. Büyük bir sanat olayıydı her bakımdan. Bütün bunlar inanılmaz bir ücret sağladı. Bundan daha çoğunun dünyanın bir başka yerinde sağlanabileceğini hiç sanmıyorum. Burada bulunmaman gerçekten yazık. Moskova operasıyla bu, yaşlanmaya başlayan varlığımın en etkili olayı.

Kötü hava yüzünden Sinna yolculuğundan vazgeçeceğim belki de! İtalyanların sabah erken saatlerden geceyarısına kadar aralıksız ziyaretleri de benim için pek yorucu. O gece ikiyüzü aşkın kitap imzaladım, aralarında prenseslere kadar her sınıf insanın bulunduğu salonda. Bizim Kasper'in sevindiği kadar keyifliyim şu anda. Sana anlatacak daha bir sürü neşeli şey var. Sevgilerle.

Garda Gölü (kuzey İtalya), Ekim 1932

Sevgili Fredrika,

Burada hava öylesine güzel ki, anlatamıyacağım. Hem serin, hem ılık. Tam bana göre. Buna karşılık otel bakımından kötü. Bir zamanların (yani yirmi yıl öncelerin) iyi otelleri, biraz olsun ilerleme yok. Üstelik kimisi harap olmuş, kimisi hastaneye dönmüş. Bolzano da sevimsiz göründü gözüme. Adım başında bir sokak adları politikayı düşündürüyor. Oysa, Napoli'de böyle şey olmaz. Şehrin tablo kadar güzel semtleri de bozulmuş. İşte bundan ötürü ya Meran'a, ya da Gardone'ye gideceğim. Oysa, bu da pek kolay değil. Zira otomobil diye birşey göze çarpmıyor ortalıkta. Trenler yalnız üçüncü. Varlıklıların kendi otomobili var. Yerim belli olunca hemen telgraf çekerim. Bu satırları öğleyin bir park sırası üzerinde yazdım. Dağlar ve gökyüzü, Tanrılar kadar politika dışı kalmış. Fakat gerçekten başını dinlemek için, tarafsız ülke İsviçre'ye gitmeli. Orada zamanımızın bin tür-

lü ıvır zıvırıyla insan tedirginleşmiyor. Oysa, bu gezilerin amacı, heyecandan uzak olmak.

Greif'da kaldığım yer iyiydi ama yirmi yıl öncekinden de ilkeldi. Sanırım bizler Avusturya'da farkına varmadan epiyce rahata ve iyiye alışmış bulunuyoruz.

Sevgilerle.

St.

Gardone, 6/II/1932 (Pansiyon Garda)

Sevgili Fritzi,

Buraya da geç vardık. Zira otomobil bulmak bir sorundu. Sonunda, benim durumumda olan bir kaç kişiyle Riva'da birlikte bir otomobil tuttuk ve Gardone'ye sağ salim varabildik. Hotel Savoy'u görünce ürktüm. Böyle berbat yerlerde nasıl oturmuş olabildiğini aklım almadı. Hemen savuştum ve göl kenarında küçük bir pansiyon buldum. Bütün ilkelliğine rağmen, otelden daha çok hoşuma gitti. Sessiz ve küçük bir bahçesi ve göle bakan küçük bir balkonu var. Gardone'nin pek hoşuma gittiğini söylersem yalan söylemiş olurum. Montreux'yü pek sevdiren o gezi olanakları yok burada. Hele geceleri kıyametleri koparan sansar sesleri dayanılır gibi değil. Bugün hava kapalı, fakat sıcak. Keyfim yerinde. Opera'yı yazmaya başladım. (*) Belki de yakında bir metin gönderirim, Frau Meingast'a. Münih üzerinden döneceğimi sanıyorum. Durumu sana telgrafla bildiririm. Hoşça kal.

Stefzi

(*) Alman çağdaş opera bestecilerinin en ünlüsü Richard Straus, Avusturyalı şair ve tiyatro yazarı Hofmannsthal'in ölümünden sonra yeni bir metin yazarı bulamamıştı. Son olarak bunu Stefan Zweig'dan rica etmiş, o da, Ben Johnson'un bir konusundan yararlanarak «Susan Kadın» adlı operanın metinini yazmıştı. Mektupta sözkonusu edilen opera, bu «Susan Kadın»-dır (B. Arpad)

Salzburg, 26/I/1933

Sevgili F.,

Villeneuve'deki Hotel Byron'un yanmış olduğunu gazetede okuyunca pek heyecanlandım. Orada ne güzel ve benim için ne önemli günler geçirmiştim! Hemen Rolland'a bir mektup yazdım. Richard Strauss'tan pek sevimli bir mektup aldım. Mektuba, sanırım Brahms'ın olan şu Lied'in notasını da yazmış:

«Seni bulmuş olmam, sen sevimli çocuğu,
Bütün günleri sevinçle dolduruyor, bütün günlerimi.»

Ana çizgilerini tasarlamış olduğunu ve bestenin «pek parlak» gittiğini yazıyor.

En iyi dileklerimle.

St.

Salzburg, 3/II/1933

Sevgili F

Biraz da iyi haberler vereyim. Hübsch'ten bir telgraf aldım. Amerikan Kitap Klubünün Marie Antoniette'in telif haklarını — indirimli fiyatla da olsa — satın aldığını yazıyor. Sanırım 20—30.000 baskı yaparlar (Oysa, Amerikan kitap kulübü sandığından çok daha yüksek sayıda basar: Fredrike Zweig'in notu).

Sesli filim konusu ters gitti, telif hakkı ödemiyorlar. Yine bir sürü iş ve gürültü. Şu sıra dünyayı satmış olan böylesine kötü niyetli davranışlara bir türlü katlanamıyorum. Az önce telefonla konuştuğum Kieppenberg, tiyatroların ve kitapçı dükkanlarının politik durum sonucu bomboş olduğunu

söyledi. Korkunç günler yaşıyoruz, fakat ilerde göreceğimiz daha korkunçlarının yanında belki de iyi saymalı bunları.

Viyana'da herkese selamlar. Benim için acele etmen hiç gerekli değil. Sevgiler.

Salzburg, Ocak 1933

Sevgili F

Mutluluktan uçan ve bütün hızıyla bestelemekte olan Richard Strauss'ın yeni ve pek cana yakın bir mektubunu aldım az önce. X. in çok dostça bir davranışını da belirtmek isterim. Almanya'da ve Avusturya'da «Nasyonalist» bütün gazetelerin benim aleyhime açtığı kampanyayı başlatan mektubun aslını gönderdi. Bu hareketi kimlerin yönettiğini şimdi öğrenmiş oluyoruz. Alman iş yerleri müstahdemleri Birliği Albert Langen-George Müller yayınevini ele geçirmiş olan bu kurum, benim Almanya'daki yayınevim Insel'in de ocağına ot tıkamak istiyor. Yukarda sözünü ettiğim kışkırtıcı mektubu hemen Kippenberg'e gönderdim, «Alman meslektaşları»yla konuyu tartışsın diye.

Viyana'da işten başkaldıramıyacağımı sanıyorum. Üstelik, Jean Richard Bloch da gelecek ve Zsolnay yayınevinde buluşmamız gerekiyor. Oysa Viyana'da şöyle bir dolaşmayı, ya da operaya gitmeyi pek istiyorum. Sevgiler.

St.

9 Mart 1933 (Olten-Bern yolculuğunda)

Sevgili F

Bern ve Zürih'i bitirdim. İkisinden de pek mutluyum. Zürih yeni bir konferansımı ısrarla istiyor. Zira salon, Bern'de

olduğu gibi, pek kalabalıktı ve yer bulamayıp dönenler gürültü ettiler. Her iki yerde de sekizyüzden fazla kitabımı imzaladım. Burada halâ iyi satılıyor kitaplarım. Berlin'den kaçan meslektaşlardan bir kaçına burada rastladım. Konferansıma gelmiş olan Alfred Döblin (1920 lerde Berlin: «Aleksandr Alanı» adlı romanıyla dünya çapında bir ün sağlamış Alman edibi, asıl mesleği hekim: çevirenin notu), pek kibar davrandı. Josef Roth'un karısını tedavi ediyor ama, durum umutsuz. Daha sonra Marx Hermann-Neisse ve Ernst Toller'le (Birinci Dünya Savaşı sonrasında Bavyera'da bir hükümet darbesiyle kısa ömürlü sosyalist bir yönetim kuran ve bu yüzden beş yıl hapis yatan Alman şair ve dıam yazarı; 1939 da Newyork'ta bir otel odasında kendini astı: çevirenin notu) de buluştum.

Almanya'da aydınlar arasında müthiş bir korku havası esiyor. Yahudi asıllı yazarlara karşı saldırı yazıları hergün artan bir şiddetle tekrarlanıyor ve sanırım gerçekte olup bitenler gazetelerde yazılanlardan daha çok.

Bir türlü uyuyamamakla beraber durumum yine de iyi. Bu satırları trende ve kurşunkalemiyle yazıyorum. Zira kitaplarımı imzalamaktan mürekkebi tükendi yazı kalemimin. Bu konferans gezim genellikle iyi oldu. Zira buraların havası henüz bozulmamış ve insanlar Hitlercilikten tiksiniyorlar. Yakında kalabalıkça bir Alman kolonisi meydana gelecek burada.

Dinleneceğim günü düşündükçe şimdiden seviniyorum. Strasburg konferansı, politikayı bir yana bıraksak bile, yine de yorucu olacaktı. Öğleye Rolland'la buluşacağım. Eski zor günlerimde olduğu gibi ona yine akıl danışacağım için pek seviniyorum. Cenevre'de akşam epiyce yorucu olacak. Bir sürü kitap imzalamak, epiyce tanışla buluşmak! Fakat sizin için iyi düşünceler besliyen kişilerden kaçmamak gerekiyor. Zira bir tek buyrukla hemen nefret eden ya da seven milyonların bulunduğu günlerde yaşıyoruz.

Hoşça kal çocuğum. Sevgilerle.

St.

Winterthur, 14/III/1933

Sevgili F

Öyle dağınık oldum ki, bu kovalanır gibi oradan oraya gidişte, her otelde bir şey unutuyorum. Bütün Alman basınının Goebbels'in buyruğu altına girmiş olması gerçeğinin taşıdığı anlam, yazılarım, ya da benim için yazılmış hiç bir yazının bundan böyle orada yayınlanmıyacağıdır. İsveç'e kadar bir uzanmayı pek isterdim. Şu sıra yolculuk, günügününe bağlantılar da varsa, tedirginlik demek! Bu satırları trende kötü bir yazı kalemiyle yazıyorum. İyisini otelde unuttum. Bir yandan da sürüyle randevu. Sonum geldi.

Sevgilerle.

St.

Basel-Mulhause, Mart 1933 (günü yazılı değil)

Sevgili F.,

Günlerden cumartesi. Bugün Fransa'ya yaya geçtim sınırı bir gezinti sırasında. Pasaportumu gözden geçiren polis: «Mais votre nom m'es bien connu» (*) dedi. Bereket, Alman sınırındakilerin düşündüğü kötü anlamda değil sözleri. Bu akşam Josef Roth geliyor. Pazarı birlikte geçireceğim. Biraz da Geigy'ye uğrarım. Salıya evdeyim. Selamlar.

St.

Bad Gastein, 23 Mayıs 1933

Sevgili F

Çok güzel bir havada buraya vardım. Trende Günümüzün

(*) Fakat adınız hiç de yabancı değil.

rahatsız karşılaşmalarından biri oldu; Alman Penclub (yeni Almanların) heyeti — Ragusa kongresine gidiyorlarmış — beni selamlayıverdiler. Nazik davrandım elbette. Fakat konuşmalarımız Gastein'in yeşil çayırları çevresinde döndü durdu.

Burada kendime güzel üç gömlek ısmarladım, senin isteğini yerine getirmiş olmak için. Hoşça kal. Selamlar.

St.

Salzburg, Haziran 1933 (günü yazılı değil)

Sevgili F

Az önce H. G. Wells geldi, barones Budberg'le (*) ve çok hoş oldu söyleşimiz. Akşam yemeği birlikte yiyeceğim. Yazık ki, burada değilsin. Tadına doyamazdın.

St.

(Fredrike Zweig'in notu)

Salzburg, 2/VI/1933

Sevgili F

Rieger pazara geliyor. Wells'le eşsiz saatler geçirdim. Tam beş saat. Gün ışığı kadar aydınlık ve zeki. Barones Budberg de pek sevimli. Hübscheten iyi haberler geldi. Bilinmiyen Kadının Mektupları henüz satılmamış, ama, pey olarak bir para alındı. Bruno Walter, Salzburg'ta, fakat henüz görmedim. Sevgiler.

St.

(*) Gorki'nin eski sekreteri olan baronesi, yazar İtalya'da ziyaretimizle tanımıştı. Sonraları Londra'da çok rastladık. Gorki bir tarihte onu Rusya'da soylu aileler baskı sırasında korumuş ve kurtarmıştı.

Salzburg (Tarihsiz)

Sevgili Fritzi,

Dün Frieda Richard'laydım ve pek güzel bir gün geçirdim. Berliner Taglatt gazetesinde okudum kitapların yakıldığını. Bu utanç verici olayın resmini de gördüm. Fakat bütün bu şeylere alışmak ve fazla düşünmemek gerekiyor. Bütün sevgisiyle senin

Stefan

(Bundan sonra mektuplaşmalarımız pek azaldı. Zira çok az ayrılıyorduk birbirimizden. Londra'da birçok ay birlikteydi. Gerek 1933 de, gerekse 1934 de bazı yolculukları beraber yaptık. Yazık ki 1934 yılından hiç bir mektup yok elimde. 1935 de, Nis'de uzunca bir süre birlikte geçen günler başladı. Stefan Zweig, Toscanini, Schalom Asch, eşleri ve daha başka dostlarıyla birlikte Nis'ten ayrılıp kısa bir konferans serisi için Birleşik Amerika'ya gitti. Nis'te bulunduğumuz sırada, Maria Stuart yaşam öyküsünü bitirmişti (Fredrike Zweig'in notu)

Zürih, 10 mayıs 1935

Sevgili F.,

Burada otel Bellerive'de kalıyorum. Gölü yandan gören bir daire tuttum, ötekiler çok pahalı. Benim daire bile Londra'dakinden daha pahalı. Fakat otelin sahibi kadın, daireyi benim tuttuğumu duyunca kendiliğinden günde üç Frank indiriverdi. Paranın ne olacağı pek bilinemediğinden durum burada üzücü. Yazar dostum Carl Seelig, kendi sekreteri bayanı gönderdi, pazartesiye bir deneyeceğim. Sekreter sorunu benim için ne yazık ki, her zaman çok önemli. Şimdiye kadar

kimseyi görmedim, görmeyi de canım istemiyor. Viyana'nın ve insanlarının verdiği yorgunluktan kurtulamadım halâ; dairemin heryerle ilgisini kesmiş havasında bu gün kendimi cennette sandım. Sekreter ve kitaplık nasıl çıkacak bakalım! Telefon numaram 27010. Yatağımın başucunda. Gerektiğinde sabah erken erken arayabilirsin. Selamlar.

S.

Zürih, 18 mayıs 1935

Senden bir ricada bulunacağım. Kitaplığımın çekmecesinde duran «alışmak istiyen biri» Goethe'nin şiirini (kendi el yazısıyla olanı) bana gönder. Thomas Mann'a altmışıncı doğum yılı için armağan etmek istiyorum. Fakat katalogtan silmekle yetinme, fişini de yırt. Thomas Mann için hiç bir yerde bir yazı yayınlayamıyacağım yazık ki! Hiç değilse böyle bir armağanla sevindireyim istedim.

Fürstner, Susan Kadın'ın düzeltme provalarını pazartesiye göndereceğini bildirdi. Maria Stuart kitabım Almanya'da büyük engellerle karşılaşıyor.

Yazacak ve okunacak daha bir sürü mektup beni bekliyor.

St.

Zürih, 26 temmuz 1935 (Hotel Bellerive)

Sevgili F

Dresden temsili üzerine azbuçuk bir fikir edinmiş bulunuyorum. Havanın o gün pek sıcak olduğunda herkes birleşiyor. Bir operanın ilk gecesini böylesine sıcak bir tarihe koymak kadar akılsızlık olmaz. Operaya gelince, pek uzun olduğuna hiç kuşku yok. Bir de, müthiş güç olduğunda. Ya-

ni, benim düşündüğümün tam tersi. Hiç de hafif bir opera değil; bir sürü incelikler ve güçlüklerle yüklü ve sıkıntı verici bir eser daha çok. Bazı yerleri pek güzelmiş ve ilk perde kusursuzmuş. Fakat sonra, Arabaella ve Mısırlı Helena operalarında olduğu gibi yoruyormuş. Strauss yaratıcılığına diyecek yok ama, dinamizmden yoksun.

Okuduğum bazı tenkit yazılarında, bu sıra Almanya'da Strauss'a karşı yaygın kızgınlık ve düşmanlık seziliyor. Resmi kişiler de ondan biraz uzak duruyora benziyor; zira ilk gece'ye Goebbels gitmedi ve partinin öteki ileri gelenleri de (Bereket!) yoktu. Belki bu opera da, Gölgesiz Kadın, Mısırlı Helena, Intermezzo operalarının olduğu gibi sadece bir tarih değeri taşıyacak, arada bir ele alınacak ve hiç bir zaman repertuvar operası olamayacak. Hatta küçük opera sahneleri belki de hiç oynayamayacak. Oysa, ben bunun tam tersini isterdim. Dresden temsilinde sadece Cebotari (*) ve opera büyük ölçüde başarılıymış ve ötekiler eserin büyük güçlüklerinin üstesinden gelememişler. Strauss'un icrası güç operalarının en gücü bu olmalı! Radyoda dinlemediğim için pek merak ediyorum. Belki o güne kadar kendi biraz kısaltmalar yapar.

Burası müthiş sıcak, belki heryer böyledir şu sıra! Fakat benim dairede hiç duymuyorum sıcağı. Malzeme kitapları karıştırmayı yakında bitirecek ve çalışmalarımda çabuk ilerliyeceğim.

Strauss'un bu son operasının gidişini pek merak ediyorum. Umarım kendi kısaltır. İçtenlikle.

S.

(*) Maria Cebotari Rumen asıllı bir Alman sopranoydu. 1935-1949 arasında bütün Avrupa'da çok sevilen bir sanatçıydı. Genç yaşta öldü. Almanların çevirdiği opera filmlerinde de oynamış ve bu filmlerden La Bohem Istanbul'da da uzun süre gösterilmiştir (Çevirenin notu)

Viyana, 2 eylül 1935 (Hotel Regina)

Sevgili eşim,

Baron Frankenstein'in burada bulunduğunu bana bildirmediğine yazık ettin. Zira uğrayıp bir kart bırakmak benim için en olağan bir görevdi. Rütten ve Loening firmasından genç Neumann Viyana'da göründü birden, Reiohner yayınevi'nin işleri iyi gidiyor ama, bu gence işverip vermiyeceğini kestiremem. Fakat işinin her hangi bir dalında ondan yararlanabilir. Yarı yahudi olan zavallı genç, saf kan bir Alman kızıyla yakın dostluğu var diye polise çağırılmış ve başına bir iş açmaması için memleketine hemen o akşam uzaklaşmasını söylemişler. O da hemen o akşam bunu yerine getirmiş.

Rütten ve Loening de, Fischer Yayınevi gibi ocak ayına kadar ya işlerini tasfiye etmek, ya da yabancılara devretmek zorunda. Ne geç ne de erken davranmadığımı ve yaptığımın yerinde olduğunu anlıyorum.

Dün annemle mezarlığa gittim. Rieger'i gördüm. Bugün Gregor'la buluşacağım (*). Czokor'un ziyafetine elbette gideceğim (**).

Herkes kendi işini yapıyor, ben de kendi işimi. Başkalarına karşı büyük saygı beslememe ve kendimi onlarla bir tutmama rağmen kendi çalışmalarım yine de önemli. Castellio yaşam öyküm bugün geldi. Selamlar.

Stefan

(*) Josef Gregor: Tiyatro ve müzikli tiyatro üzerine eserleriyle ün kazanmış Avusturyalı bir yazar.

(**) T. Czokor: Roman, nuvel, deneme ve tiyatro eserleriyle tanınmış Avusturyalı bir yazar. Avusturya P.E.N Club başkanı (Çevirenin notu)

Viyana, 4 Temmuz 1935

Sevgili F

Bugün mektup gelmedi Salzburg'tan. Dün Czokor'un yemeği kalabalıktı. Fakat ben böyle yerlerde pek beceriksizleşiyor, hatta gülünç oluyorum. Özel olarak bir armağan verdim ona. Zira hiçbir yerde yazı yazamadım.

Annem inanılmayacak kadar taze ve tedirginlik verecek kadar canlı; günde en azından iki kez sokağa çıkmasını önleyemiyoruz. En iyi dilek ve selamlarımla.

St.

Zürih, 19 Eylül 1935

Sevgili F.,

Ağzıma hiç birşey koymadan, bolca uyku ilacı alıp hemen yataklıya uzandım, ayrılış anının bütün heyecanını uykuda geçiştirmek için. Rolland beni cumartesiye bekliyordu. Fakat telefon edip yarın uğrayabileceğimi söyledim. Zira cumartesiye Cenevre kitaplığına bakacağım. Çalışmamı hızlandırmak istiyorum (*). Başka hiçbirşey düşünmek istemiyorum. Paris'i elden geldiğince kısa keseceğim. Bugün öğle yemeğini Kesser'le yedim. Başka kimseyi görmek niyetinde değilim burada. Daha başka bilgileri telefon ya da telgrafla veririm. İçtenlikle.

Stefan

Montreux, 20/9/1935 (Hotel Excelsior)

Bol güneşli bir hava. Buradan ayrılası gelmiyor insanın! Rolland'ı ziyaretimde yazık ki hiç sevinemedim; pek yorgun

(*) Calvin'e karşı Castellio (Fredrike Zweig'in notu)

ve yaşlanmış görünüyor, yapılacak o gösterinin görüşmelerinden ötürü... Ben de, Rolland da pek üzgündük. Kızkardeşi Madelein de benim gibi, bütünü Rolland'ın ön planda olmasını istiyordu (*)... Bu şartlarla daha fazla ilgilenmeğe hevesim kalmadı ve Paris'den daha da kısa bir sürede ayrılacağımı umuyorum.

Corbusier de geldi ve hava iyice tatsızlaşmıştı. Pek acındım... Yazık, yazık oldu!... İçtenlikle.

S.

Paris, 25 Eylül 1935 (Café de Rohan, Palais Royal alanı)

Sevgili F

Durumda değişiklik oldu. Londra'ya Schalom Asch'la(**) yolculuk edeceğim. Cumaya oradayım. Görünüşü iyi ama, hepimiz gibi biraz (ya da pek çok) tedirgin. Hayattan korunmak için kendini çalışmaya vermek istiyor. Roth kendini içkiye verdi büsbütün. Ernst Weiss, ona mahvolmuş gözüyle bakıyor şimdiden. Londra'ya varınca, gecikmiş yazışmaları yoluna koyacağım. Rica ederim, bana sadece pek önemlileri gönder. Ötekilerin hepsini sen kendin nazikçe geri çevir. Yolculukta olduğumu ve önemli bir çalışma yaptığımı yazarsın. Bu öğle üzeri Roth ve Asch'la beraberdim. Selamlar.

St.

(*) Aydınlar adına yayınlanacak bildiri Rolland'ın ön planda olmasını ve politika bakımından hiç bir renk taşımamasını istiyordu. O günkü görüşme bu konuda kaygılara yol açmıştı (Fredrike Zweig'in notu)

(**) Jiddisch'ce yazan ünlü yahudi yazarı. (çeviren)

Paris, Eylül (günü yazılı değil)

Masereel'le buluştum. Her zamankinden daha eşsiz, daha sağlıklı, daha aydınlık ve erkekçe bir görünüşü vardı. Ona bakınca Josef Roth sevimli bir karabasan; Ruslar gibi kafayı çekiyor, yani durmamacasına içiyor. Konuşmasına şimdiden bir tutukluk geldi. Grasset, «Korku» hikayemin Fransızca baskısını gönderdiğini yazıyor. Paris, eşsiz, hafifletici ve rahatlatıcı bir kent. Burada pek az insan bana yük oluyor. Jean R. Bloch'u da görmeli ama, Boitiers'ye yolculuğu gözü alamayacak kadar tembelliğim var. Selamlar.

St.

Londra, 29/9/1935 (Portland alanı)

Sevgili F

Henüz geldim. Fransa kıyılarından İngiltere'ye geçiş yolculuğu pek güzeldi. Yazık ki, gazetelere bir göz atınca içim karardı. İtalya'nın Habeşistan'la çatışmasından sonra Macaristanın politika değiştirmesi kafamı kurcalıyor. Durum çok kötü. Hiç değilse ben, güvenlikli bir dünyya bel bağlamışlığımızın boş olduğunu görüyorum. Bu yıl ya da geçmiş yıllarda kaç hafta, ya da kaç ay birlikte bulunduğumuzun hesabını bir yana bırak. Çalışmalarımı ve özgürlüğü savunma konusunda kararlılığıma rağmen, hiçbirşeye başlamamak ve herşeyi sessizce kabuledivermek daha iyi olacak. Çalışmamı bitirince buluşabileceğimizi tekrarlıyorum. Fakat Kasımın onbeşinde mi, yoksa otuzunda mı bitirebileceğimi söyleyecek durumda değilim. Oysa «Beni bekliyorlar» duygusu da baskı yapıyor. Çabayı yitirmenin utanç verici bir yanı olmasa gerek. İçtenlikle.

St.

Londra, 1 Ekim 1935

Sevgili F

Geçici bir yer, güven duyulacak bir konut, en önemli şeylerimi her zaman bulabileceğim bir yer, bir adres arıyorum kendime. Senin hoşuna gittiği süre Salzburg'daki ev de dursun... Bir yazlık olarak, ya da gerçek anlamıyla. Kimsenin yuvasını elinden almak niyetinde değilim. Tek isteğim: Dünyada ve evimde barış.

St.

Bugün çıktı Maria Stuart kitabım. Pazar gazetelerinde ilanlarını bulacaksın. Marie - Antoinette'ten çok sipariş var, daha çıkmadan.

(Stefan Zweig'ın notu)

Londra, 2 Ekim 1935

Sevgili F.,

Politika durumu beni çok bunaltıyor. Son haberler gerçekten üzücü. Savaş ve savaşın felaketleri önlenemiyeceğe benziyor. Sonunun nereye varacağı ise şimdiden kestirilemez. Bu çılgın zamanlarda içime doğan bir duygu, yazık ki yine haklı çıkıyor. Ya İtalya'daki zavallı dostlarımızın durumu ne olacak?

Çalışmalarım ilerliyor ve olup bitenlerin hiçbir etkisi dokunmuyor. X için seve seve birşeyler vereceğim yine, fakat bir bağış kampanyasından birşey çıkacağını pek sanmam. Şu sıra herkes kendini düşünmek zorunda. İnsanlar ülkücülüklerini hep başkalarının sırtından yürüttüklerini ve kendilerine bir zarar vermez olduklarını anlasalar bir! Fakat bizim X yine bulunmaz bir insandır.

Telefonum hemen hiç çalmıyor ve ben apartımanımda kendimi cennetteymiş de dilediğim kadar okuyabilir ve yazabilirmişim sanıyorum. Şimdilik bu kadar. Senin mektuplar akşamın dokuzunda geliyor daha çok.

St.

Londra, 8 Ekim 1935, Portland alanı No: 8

Sevgili F.,

Bugün biraz daha uzunca yazacağım. Film işimde güçlükler çıktı. Bu arada ev tellallarından bir sürü teklif aldım. Fakat ben şehrin merkezinde kalacağım. Azbuçuk tam bana göresini, Hallam sokağının köşebaşında ve henüz bitirilmemiş bir evde bulduğumu sanıyorum. Kasım, ya da aralık sonu dönmek ve yeni taşınacağımı bir bir gözden geçirtmek istiyorum. Böyle bir taşınmanın nasıl yapılması gerektiği hakkında biraz bilgi edinirsen sana pek çok borçlu kalırım. Hangi eşyanın işimize yarayacağını gösteren bir liste yaparsın belki! Evde öyle çok şey var ve çoğu pek az kullanılmış durumda. Paylaşma şöyle yapılabilir. Büyük çalışma odası, bir yatak odası, yemek ve oturma odası için gerekli eşya. Burada başkalarının evlerini nasıl yerleştirdiğini görüyorum. Kortner ve Toller burada iyi kazanç imkanları buldu. Atmosfer de rahat ve sakin. En küçük bir sinirlilik belirtisi yok. Savaşı kimse getirmiyor aklına. Sadece Avrupa'nın iç yapısında yeni gelişmeler düşünülüyor. Fakat tek hedefleri topu avuta atmak hepsinin de. Bir yazar olarak kendi payıma böyle davranıyorum.

S.

Londra, 15 Ekim 1935

Sevgili F.,

Bunalıyorum. Gittikçe kötüleyen durumdan ötürü bir yandan. Öte yandan da, Almanyadaki yahudilerden aldığım

çığlık çığlığa imdat mektuplarından; pek uzun süre düşünüp taşındıktan sonra yabancı diyara gitmeyi ancak şimdi istiyen —buna mecbur kaldıktan sonra— fakat şimdi de bunu yapamayacak durumda olanlardan gelen mektuplar. Bu mektupların en acıklılarından biri olan E. H. nın mektubunu sen de okudun. Tanıdığım insanların en kibarlarından biriydi. Hukuk müşaviri N. de doğrudan doğruya adresime yazdığı bir mektupta oğluna bir garsonluk işi bulabilir miyim diye soruyor. Daha böyle yüzlerce olay ve hikaye! Almanya'da kin ve nefret davranışları şimdiye kadar görülmemiş bir korkunçluğa vardı. Olayları ne yazık ki önceden görüyorum, gerektiğinden çok erken belki de! Yanlış davranışım bundan ötürü belki, fakat değiştirmek elimde değil.

Şu sıra bütün özel kaygıları bir yana bırak lütfen. Londra'da en güzel kitaplığı bulduğum ve çalışabildiğim için hep burada kalıyorum ve Salzburg'u bırakalıberi buraya yerleştim. Benim hakkımda daha başka türlü konuşmamanı rica ederim. Gerçekten önemli olan ne ise o konuda çok açık davranmalı. Sevgiyle.

St.

Londra, Aralık 1935 (günü yazılı değil)

Bu satırları pek acele yazıyorum. Mrs. Simpson olayı dolayısıyla müthiş bir heyecan dalgalanması ve bir çeşit borsa kargaşalığı. Şu sıra ne İspanya, ne de Avrupayı düşünüyorlar. Varsa yoksa hep bu olay.

Dünya durumu ise, dış görünüşüyle bile, aklın alamıyacağı kadar bir felaket. En aşırı iyimserler bile şaşkına döndü. Halâ tasasız kalabilen ve günün tadını çıkarabilen neşeli kişileri kıskanıyorum.

Alix'e mektubu için teşekkürler. Selamlar.

St.

Londra, 11 Mayıs 1936

Sevgili F.,

Londra ve Salzburg yolculuğunun iyi geçtiğine sevindim. Burada pek çok işim var. Korku nuvelimi çevirenler şu sıra buradalar. (*) Filmin bazı yerlerini çok başarılı buldum. Bu arada, Uluslararası P.E.N Club genel sekreteri Ould'la buluşmam gerekti. Buenos Aires kongresi üzerine görüşmek için. Yarım günümü aldı. Şimdilik bu kadar.

St.

Roth'a para gönderdim, altı hafta sıkıntısız çalışmasına yetecek kadar. Fakat bunun sonu yok. Bugün Paris'ten M.'in bir mektubunu aldım; ödeme güçlükleri içinde bulunduklarından yardım etmemi istiyor. Bir başkası J. için kefil olmamı istiyor. Böyle durmamacasına başvurulmuş olmak insanı tedirginleştiriyor.

Londra, 28 Mayıs 1936

Sevgili F.,

Cevabımı pek acele yazdığım ve bir çeşit sevimsiz buyruklarla doldurduğum için kusura bakma. Frau Meingast paskalyada tatile çıkabilir. Sonrası için ona bol bol müsvettem var. Seksen sayfa kadar tutacak. Burada vaktimi boşun geçirmediğimi bunlardan anlarsın. Arjantin ve Brezilya yolculuğu için de görüşmeler yapmak gerekiyor. Brezilya hükümeti yine ve ısrarla davet etti. Önce oraya gideceğim, her halde. Zira Brezilya beni pek ilgilendiriyor. Dönüşü öteki arkadaşlarla birlikte yaparım. Nutuk vermek zorunda bı-

(*) Fransız yıldızı Gaby Morley'le çevrilen film (Fredrike Zweig'in notu)

rakılmamam ve benim için özel hiç bir kabul düzenlenmemesi ileri sürdüğüm tek şart. Durum şöyle belli oldu: ayın ondördünde, ya da onbeşinde Zürih'e gideceğim, oradan da Salzburg'a. İstersen birlikte Viyana'ya geçeriz. Orada, Reichner'le her bakımdan anlaşırsak, Dizi II. nuvellerimin ve Yıldızın Parladığı Anlar'ın düzeltmelerini yapacağım. Satış fiyatı üzerinde çekişiyoruz henüz. Zira ben kitapların ille de ucuz olmasını istiyorum. Avrupa'dan uzaklaşmadan önce bu kitapların düzeltmelerini de yapmak istiyorum. Castellio'nun son düzeltmelerini kendim okumadığımdan, küçük de olsa, cansıkıcı bazı yanlışlar kaldı. Bu iki kitabı bitirirsem, denemelerimden seçmeleri bir üçüncü ciltte toplayacağım.

Yolculuğa buradan, Southamton limanından başlayacağım. Zira yanıma Frak ve bazı şeyler almak gerekiyor.

Yarın Nancy Price'le çetin bir çekişmem var. Jeramias'ı ille de oynamak için müthiş başımı ağrıtıyor. Fakat tiyatrosunda gördüğüm temsil hiç hoşuma gitmedi. Oyunumun yahudilik yanının aşırı belirtilmesini de hiç istemem.

Max Hermann-Neisse için düzenlediğimiz ve benim kısa bir konuşma yaptığım gece profesör Bonn'a rastladım. Fakat bana kalan şu son ondört gün çalışmadan başımı kaldırmayacağım. Bu tiksindirici günlerde de katlanabilir tek şey olan çalışmaya kavuşacağım için de pek seviniyorum. Selamlar.

St.

Londra, 31 Mayıs 1936

Sevgili F.,

Korkunç bir durumdayım. Castellio genel olarak beğenildi. Fakat bir sayfasında —bir yanlışlığı farketmediğimden— tarihe uygun değil. Bütün bir formayı yeniden bastırdım. Ne var ki, ilk nüshalar dağıtılmıştı ve düzeltme işi de

biraz uzun sürdü. Benim için en önemli eserlerimden biri olan bu kitap, işte bu yüzden en büyük sıkıntıyı verdi bana. Bazen çıldıracak gibi oluyorum. Oysa, burada kimsenin yardımı dokunamaz bu konuda.

Bir günlüğüne Salzburg'a uğrayacağımı ve aşağı yukarı ayın onyedisinde birlikte Viyana'ya gideceğimizi daha önce yazmıştım. Bundan sonradır ki, şöyle bir kafamı dinlemek istiyorum. Zira Viyana'nın epiyce kasvetli olacağını sanıyorum. Korkunç bir zamanda yazışıyoruz. Fakat hiç değilse çalışmalarımı canla başla sürdürüyorum ve tek yardımcım da bu.

St.

Londra, 3 Haziran 1936

Sevgili F.,

Castellio kitabımımdan dolayı başıma gelen tersliğe rağmen iyi çalıştım ve halâ da çalışıyorum. Reichner'in aceleciliğine uymam en büyük yanlışımdı. Bundan sonra her kitabı düzeltmeler için bir ay alıkoyacağım ki, şöyle rahat rahat bir gözden geçirebileyim.(*) Şimdi de para değerinin düşmesi. Bundan böyle —Almanya'dan kopunca— yalnız o memleketlerden gelir bekliyeceğime göre, çok önemli. Batan bir dünyadayız! Güney Amerika yolculuğunu hayal ediyorum sık sık. Şimdilik bu kadar.

Stefan

(*) Calvin'e karşı Castellio, Stefan Zweig'in uzun yıllar çalıştığı köşesinden uzakta yazıp bitirdiği ilk eserdi. Bu konuda bilginlerin şiddetli tartışmalarının yol açtığı bazı yanlışlar ilk baskıda düzeltilebilirken, tamamı birkaç yıl sonra çıkan Fransızca çevirisinde ancak düzeltilebildi. Fakat o sırada diktatörlük ve körükörüne davranışlar öylesine ağır basıyordu ki, kitap ilk çıktığı günlerin ilgisiyle karşılanmadı. Bir protestan rahibi olan Jean Schorer'in daha sonraları yayınladığı «Jean Galvin et sa Dictature» eserinde Zweig'ın Castellio'sundan yana çıkmasını borçlulukla belirtmek isterim. (Fredirke Zweig'in notu)

Londra, 9 Haziran 1936

Dün Axel Munthe'yle ilginç bir saat geçirdim. Gittikçe sönen görme gücünü James Joyce'un doktoru sayesinde yeniden kazandı. Bu gün İsveçli yayınevimle iş görüşmem var. Sevgiler.

S.

Ostende, 30/VII/1936

Sevgili F

Buradaki günlerim yarın sona eriyor. Pek kararsız bir havaya rağmen böylesine memnun günlerim çok azdır ömrüm boyunca. Yıldızın Parladığı Anlar için yeni bir bölüm daha yazdım. Josef Roth'a da epiyce yararlı oldum. Yemeklerini hergün saatinde yiyor. Ne var ki, kimseyi de zorla gezdirmek ve denize sokmak elimden gelmez. Bir süre için ona yardım da ettim. Fakat onun da, bütün yazarların da, yarınları karanlık. Kitaplarımızın satış pazarları hızla daralıyor. Güçlükler daha da artacak. İçten selamlarımla.

St.

Az önce denize girdim, harikuladeydi.

«Alcantara» yolcu gemisi, 11 Ağustos 1936 (Açık denizden)

Günlerden pazartesi. Çok ilginç bir gün. Gemi, İspanya'nın Vigo limanından mültecileri almakla görevlendirildi. Dört saat kaldık ve Faşistlerin işgali altında bulunan şehre çıkmayı ancak üç kişi göze alabildi. Bu üç kişi arasında ben de vardım elbette. Böylece bir ihtilali daha yakından görmüş oldum. Fotoğraf da çektim. Çok ilginçti. Bir sokakta görülen şeyler, vapurda geçen bütün bir haftada görülebilenlerden çok daha fazla oluyor. Şehrin suyu kesilmişti. Asker topluyorlardı. Yepyeni ve yabancı üniformalar giymiş-

lerdı. Bütün bunların yanı sıra o eşsiz bir tablo kadar renkli hayat sürüp gidiyordu.

Yarın Lizbon'dayız. Herkese candan selamlar.

Stefan

21 Ağustos (vapurda)

Az sonra varacağımız Rio'dan postalamak ve buraya sağ salim vardığımı bildirmek üzere çabuk çabuk yazıyorum. Yolculuk çok güzeldi. Deniz sakin ve hava çok güzeldi. Çok okudum. İlerdeki çalışmalarım için notlar aldım. Yolcular listesine adımı hazırladığımdan dilediğimle konuştum sadece. Oysa, iki bayanın yanında kitaplarımın Fransızcaları vardı.

Her sabah en üst güvertede beden hareketleri yapıyorum, deniz suyu dolu ve güneşle iyice ısınmış yüzme havuzuna giriyorum. O sıralarda bütün gemi bir plajı andırıyor ve çıplak bayan sırtlarından geçilmiyor. Fakat saçma sapan şenliklere, ya da ekvatör çizgisini geçerken yapılan törene falan katılmadım, elbette.

Brezilya'yı göreceğime pek seviniyorum. Arjantin'deki P.E.N. Club kongresine gitmek istemiyorum ama, bol bol tadını çıkardığım şu yüzen sanatoryomun parasını da onlar ödedi. İster istemez gideceğim. Bana Londra'ya şu kitapları göndermeni rica ederim: I. Schopenhauer, 2. Casanova, 3. H. E. Jacob'un Güney Amerika öyküleri, 4. Magelhaes (*) üzerine küçük bir eser.

Sevgiler.

St.

(*) Magellan, ya da Magelhaes. Deniz yolculuğu bu denizcinin yaşam öyküsünü yazmaya heveslendirmişti. (F. Zweig'in notu).

Rio de Janeiro, 21 Ağustos 1936

Rio'dayım. Aklımdan hayalimden geçiremiyeceğim masalların en güzellerini yaşıyorum. Vapurda Dış İşleri Bakanlığından dört kişi ve bundan ötürü de Avusturya elçiliği müsteşarı tarafından karşılandım. Eşsiz Capocabana otelinde dört odalı bir daireye yerleştim. Tam kıyıda. Mayoyla doğru denize gidiliyor. Manzara öyle güzel ki, yatağa giresi gelmiyor insanın. Otelin kapısında gösterişli bir otomobil ve şöförü, isteklerimi ve bir el sallamamı beklemekte. Bakanlığın sevimli bir ataşesi bütün gün benimle. Günlük programım bütün gazetelerde yayınlandığından bir sürü kartvizit buldum otelde. Bu durumda ben de karşı ziyaretler yapmak zorunda kaldım. Dış İşleri Bakanının ziyaretine gittim ve birlikte resim çektirdik. Akademi başkanını, P.E.N. Club başkanını da görmeğe gitmek gerekti. Sonra da yığınla gazeteciye mülakat verdim. Yarın «Benim» otomobil ve «Benim» ataşeyle Petropolis'e bir gezinti yapacağız. Akşama Avusturyalılarla beraberiz. Pazar günü Dış İşleri Bakam, Jockey Club'te büyük bir öğle ziyafeti veriyor. Çarşambaya Akademide bir kabul resmi var. Perşembeye Fransızca bir konferans vermem gerekiyor! Ne zaman ve nasıl hazırlıyacağım?

Korkarım bu güzel kentin tadını iyice çıkaramıyacağım. Böylesine büyüleyici bir yeri bugüne kadar bütün ömrümde görmüş değilim. Şair olacağı geliyor, insanın. Ne eşsiz kent. Hem de gülünç denecek kadar ucuz. Vakit olsa buralara kadar bir yolculuk yapmağa değer. Ya o yemiş ve renk bolluğu.

Mektubunu aldım. Anneye selamlarımı lütfen ulaştır. Mektup yazacak vakit bulamıyorum. Adresler daha önce bildirdiğim gibi. Sevgiler.

S.

25 Ağustos 1936

(Lufthansa, Condor-Zeplin'le gönderilen mektup)

Sevgili F.,

Anlatılır gibi değil. Aklım başımdan gidecek. Bütün gece uyumayıp bir konferans hazırladıktan sonra bugün I. Cumhurbaşkanını, 2. Tarih müzesini, 3. Akademideki kabul resmini — orada da bir söylev gerekli — ziyaret etmek zorundayım. Dış İşleri Bakanının ziyafetinden sonra, güzel yerlerin en güzel evine bir yolculuk yaptık. Eşsiz güzelliklerden insanın aklı duruyor. Fakat bu gidişle parçalanıp dağılacağım, her yanım bir yerde kalacak. Her gün bir kilo veriyorum. Buradan gideceğim aklıma geldikçe uluya uluya ağlamak istiyorum. Burada üstelik o gelip geçmiş zamanların incelikleri de halâ yürürlükte. Her yere uğrayıp bir kart bırakmak gerekiyor. Fakat insanlar pek sevimli ve kadınlar inanılmıyacak kadar güzel. Gazetelerde her gün yeni bir resmimin basılıp halkın önüne çıkmaktan başım dönüyor. Burada bulunmaktan pek mutluyum. Nasıl karşılandığımı söylemeyi göze alamıyacağım. Fakat burada altı gündür Marlene Dietrich olduğumu söyleyebilirim. Bu satırları bugün onsekizinci defa fotoğrafım çekilirken yazdım. Yarın özel bir toplantıda eserlerimden parçalar okuyacağım, Almanca olarak. Mülteciler yararına. Anneye selamlar.

S.

Sao Paolo, 3 Eylül 1936 (Esplanada Hotel)

Yakında ayrılıyorum Brezilya'dan. İnanılmıyacak kadar güzeldi. Fakat bu güzelliklerin tadını çıkarmak yine de çok zordu benim için. Bu gün yine bir sürü akıl ermez şeyler yaşadım. Sao Paolo'nun dünyaca ünlü cezaevini gezdim. Ora-

da da, her gün ve her yerde olduğu gibi, kırk defa fotoğrafım çekildi. Neler neler yok bu cezaevinde. Fotoğraf çekenin suçunun ne olduğunu sorunca, üç kişinin canına kıydığını söylediler. Bu arada aşağı kattan geçen otuz kişilik mahkumlar orkestrası, ben görmeğe gelince, bütün ömrümde ilk defa olarak benim şerefime Avusturya milli marşını çaldı. Orkestradakilerin üçte biri katil, üçte biri hırsız ve geri kalanı daha başka suçlulardı.

Burada geçirdiğim oniki günde yaşadıklarım inanılır gibi değil. Yığınla hediye aldım. Yazık, beşte dördünü bırakacağım, gümrük yüzünden.

Bayan bir sekreterin yokluğunu pek hissediyorum. Dış İşleri Bakanının yanıma verdiği yardımcım soylu bir aileden çok kültürlü olmasına ve burada çok yardımı dokunmasına rağmen sekreterin yerini tutmuyor.

Her şeyin masallarda ve gerçek üstü bir yanı vardı. Anlatılması olanaksız olan bu ülke gibi. Selamlar.

St.

5 Eylül 1936

(The Royal Mail Liner kumpanyası gemisiyle yolda)

Gemide George Duhamel ve eşiyle pek güzel vakit geçirdim. Onyedisindeki sevimli oğullarını yanlarına almışlar, dünyayı göstermek için. Duhamel ile çok iyi anlaşıyoruz. Zeki, yüreği insan sevgisiyle dolu, yüksek öğrenimlileri hatırlatan hiç bir yanı yok. Emil Ludwig ve karısı da pek kibar insanlar. Geminin öteki yolcuları da kibar davranışlı İskandinavlar ve Hintli bayanlar. Herkes bir işle meşgul, herkes notlar alıyor ve birbirinin rahatını bozmamaya dikkat ediyor. Ah şu politika olaylarının kötümserliği de olmasa! Kongrede başkalarının konuşacağına, benim bir kenarda başımı dinliyeceğime pek memnunum. Rio'nun aşırı aydınlığından sonra biraz gölgede kalmak iyi gelecek. Belki mülteciler yararına bir şeyler okurum olsa olsa! Dönüş yolculu-

ğunda biraz da kendim için çalışacağım her halde! Bütün bu güzel günlerden sonra Londra'da sakin katıma kavuşacağım için şimdiden seviniyorum.

S.

Buenos Aires, Eylül 1936 (günü yazılı değil)

Sevgili F.,

Uçak postasıyla mektubunu aldım. Bu satırları kongrede yazıyorum. Bir kenarda başımı dinliyorum. Oysa konferans vermem için sıkıştırıyorlar. Fakat benim yerime bütün bu gibi şeyleri Ludwig yapıyor, hem de başarıyla. Canlılığı ve bilgililiği gerçekten eşsiz. Jules Romains çok güzel bir açılış konuşması yaptı. Pek bilgili ve gerçekçi olan bu konuşmasında benim adımı belirtmek arkadaşlığını da gösterdi. Duhamel'in başka bir üstünlüğü var insandan yana yüreğiyle. Benim için üzücü olan, arası hiç iyi olmıyan bu ikisinin arasında oturmam. İkisi de zeki, yürekli, insanlardan yana ve ikisi de benim dostum.

Buenos Aires'in cansıkıcı bir güzelliği var. Rio'nun Tanrılara özgü güzelliğiyle hiç bir benzerliği yok. O kente tutkunum. Vapurla dönerken Brezilya için bir iki yazı yazacağım.

Sözle birşeyler yapılabilseydi, burada pek çok şey olurdu; zira barışı kurtarmak için kararlar alınıyor durmamacasına. 6 ekimde Southampton'da olacağımı umuyorum. Hepinize en iyi dilekler ve selamlar. Her bakımdan iyi olduğumu anneme yaz lütfen. İçtenlikle.

Stefan

Londra, 26 Şubat 1937

Sevgili F.,

Burada olduğumu kimse bilmiyor ve ben de kimseye görünmüyorum. Magellan kitabımı bir an önce bitirip bir yük-

ten kurtulmak ve yeni romanım «Bir yüreğin sabırsızlığı»na başlamak istiyorum. Bu çalışma benim için daha önemli.

En iyi dileklerim ve sevgiler.

Stefan

Viyana, 12 Mayıs 1937 (Hotel Regina)

Sevgili Fritzi,

Şu anda pek neşeli olduğumu düşünmeni istemem. Tersine, bu satırları geceleyin, uykusuz, kafamın içi o güzel geçmiş günlerin anılarıyla dolu yazıyorum. İkimizin de yanlışları oldu. Böyle olsun hiç istemezdim. Bu dış ayrılış yüreğime hüzün veriyor. İç dünyamda hiç bir ayrılış duymuyorum. Belki de yine bir yakınlaşma olur. Zira şu sıra bir sürü ıvır zıvır ve cansıkıcı şeyler yüzünden hiç de yakın değiliz birbirimize. Biliyorum, bensiz olmanın sana ne denli acı vereceğini! Fakat kaybın pek büyük sayılmaz. Ben eskisi gibi değilim artık; insanlardan kaçan, kabuğuna çekilmiş biri oldum. Çalışmaktan bir sevinç duyabiliyorum sadece. Nerelerden ve nelerden ayrı düşmüş olduğumu, anlıyorsun değil mi? Çevremin sessizleşmesi ve boşalması da benim yüzümden. Almanya'dan gelen o darbe, sandığından çok daha derinden sarstı hepimizi. Neşelenmek, mutluluk denilen şeylerin yabancısı oldum. Hayır, sen aslında fazla birşey kaybetmedin ve ben iç dünyanda yaşıyorum. Seni iyi tanırım. Senin mutluluğunu görmekten gayrı dileğim olmadığına inanmanı isterim. Çocuklarına da mutluluklar dilerim. Arada sıra onlara karşı hoşnutsuz davranmışsam, bu öğrenmek için pek ateşli görünmemelerindendi. Oysa, öğrenmek, bizlerin gençliğinin bütün güzelliği ve anlamıydı. Sana karşı en küçük bir öfke beslemediğimi tekrarlamak isterim. Sadece büyük bir üzüntü duyuyorum. Zamanımıza baskıların en korkuncu gözüyle bakıyorum. Bu çeşit kötümserliklerimle keyfini kaçırıyorsam, bağışla lütfen. Bilirsin, hayatı hiç bir

zaman kolay yanıyla almadım ve başkalarının hayatını da güçleştirdim. Arada bir tek tük mutluluklar bir yana. Bana karşı kuşku duymamanı bütün içtenliğimle dilerim. Pek çok yanlışlarım ve uzlaşmazlıklarım oldu. Fakat hoşlandığım kişileri asla unutmadığımı da bilirsin. Bana en çok yakın olan seni nasıl unutabilir, sana nasıl yabancılık duyabilirim. Beni her hangi bir surette «kaybetmiş» olduğun gibi düşüncelere kafanda yer verme ve başkalarının dediklerine kulak asma. Beni suçlayanların az buçuk hakları olsa da, son yıllarda Salzburg çıkmazı yüzünden nasıl da acı çektiğimi bilemezler. Fakat seni kimse suçlayamaz. Senden yana davrananlar benim için de sevimli ve dost kişilerdir. Bence bu şimdiki durum iyi oldu. İçimde derin bir acı bıraksa da. Fakat bundan sonra göreceklerimiz, başımıza gelecekler yanında bunun ne önemi var? Güzel zamanlar, bir daha geri gelmemek üzere geçti. Birlikte bunca yıl yaşadık. Bunlardan çoğu gerçekten mutluluktu. Benim çalışmalarım da çok verimliydi. Bunalınca bütün bunları düşünelim. Sana karşı çoğu kez haksız davranmışsam bile unut lütfen. Beni kaybettiğini hiç bir zaman aklına getirme ve en iyi bir dostun olarak beni hep hatırla. Bunun böyle olduğunu ıspatlamak için bir çok fırsat ele geçirmeyi pek isterim. Ayrılışımızın sana verdiği acılardan ötürü beni bağışlamanı dilerim.

Sana sonsuz teşekkürlerim. Birlikte geçirdiğimiz o yılların iyi yanlarının hiçbirini unutma. Her zaman için senin

Stefan.

Fredrike Zweig'ın notu

Bu kararımız henüz kesin bir ayrılma olmadığından ben de kendi başıma bir eve taşınmamıştım. Fakat Kapuçin dağı yamacındaki villanın mayıs ayında başkasına devrinden sonra, Salzburg yakınında Nonntal'de ve kızlarımın adına tutuğum bir villaya taşındım. Kendi malım olan bazı değerli eşyayı, 2000 kadar kitabı da oraya taşıdım. Gerçek bir yuva olmak bakımından epiyce su götürür. O villaya yerleşmemin bir anısı diye, Stefan bana Goethe'nin Mayıs Şiir'ini şairin kendi el yazılı müsvettesiyle armağan etmişti. Sonradan yurt dışında elime varmıştı ancak. Bu şiir, Rilke ve Romain Rolland'ın mektupları ve şu yazışmalarımızdan başka neyim varsa, o evde kaldı. Yurda bir daha dönemeyince, Gestapo tarafından herşeye el kondu ve Jeramias'ın el yazılı müsvettesi dahil ne varsa — Stefan kendi el yazılı bu müsvettesini, bir sunu şiiriyle bana armağan etmişti — açık arttırmayla satıldı.

Bundan sonra okuyacağınız mektupların çoğu Londra'dan yazılmıştır.

Londra 21/VI/1937

Sevgili Fritzi,

Evet, aramızdaki gerginliklere bir son vermeli artık. Kendine hakim olabilme duygun çok güçlü. Şu son aylarda bile işleri yoluna koyabilmem için bana güvenemedin. Belki de haklısın. Roth ve Rolland gibi en eski dostlar bile-politika anlaşmazlıkları yüzünden — yabancılaştıktan sonra, benimle, yaşamak belki de gerçekten zor. Dört yıl önce geçirdiği sarsıntı senin farkettiğinden daha derindi.

Çok yorgun ve bitkinim. Hüsch de geldi. Uzun görüşmeler yapacağız, yeni kitaplar için. Gelecek haftanın işleri arasında Magellan'ın düzeltmeleriyle denemeler kitabımın kolon provaları da var. Sanırım, ağustos sonunda, ya da ortasında buluşabileceğiz. Çeşitli konuları görüşebileceğiz diye bir duygu var içimde.

Bilsen ne çok işim var ve her şey gittikçe güçleşiyor, paraca da verimsizleşiyorum. Oysa, kendimi yeni kitabıma iyice vermeyi pek istiyorum. Sevgiler.

S.

Londra, 7 Temmuz 1937

Sevgili F

Ayın onaltısında Marienbad'a gitmek üzere yerimi ayırttığım halde, gidip gidemiyeceğimi bilmiyorum. Zira politika durumu şu sıra pek kötü. Her an, her şey değişebilir. İspanya çatışması dünya barışı için sürgit bir tehlike.

Fuchs* burada ve her zamanki gibi alçakgönüllü. Birlikte pek iyi çalışıyoruz. Sana çok yakınlık gösteriyor ve örnek derecede güvenilir kişi. Sırası gelmişken şunu da söyleyim: ölürsem, kapalı zarf içinde bir mektubumu verecek sana. Daha önce değil. Mektupta senin için düşünülmüş bazı şeyler ve yarının bakımından bazı yardımlar yazılı. Daha fazla açıklama yapmak istemiyorum. Fuchs'a her zaman güvenebilirsin. Sevgiler.

St.

Londra, temmuz (günü yazılı değil)

Sevgili F

Evet, ben de senin gibiyim. Ben de çabucak yoruluveriyorum. Eskisinden çok daha fazla zaman gerekiyor, zira ara vermeden iki saatten fazla pek çalışamıyorum. Beni ürküten şaşılacak bir şey daha var: gördüğüm bir insanı iki gün sonra tanıyamıyorum. Bir de, üç yıl önceye göre İngilizcem şimdi daha kötü. Zaman üzerimde çok kötü tesirler yaptı, bir çoklarına olduğu gibi. Sevgiler.

S.

Marienbad, 17/VII/1937 (Villa Souvenir)

Sevgili F.,

Prag'a uçakla daha çabuk geldim ve bir kaç saat Max

(*) Fuchs, Stefan'ın en yakın yardımcısıydı ve Reichner yayınevi'nde çalışırdı (Fredrike Zweig'in notu)

Brod'*a uğradım. Marienbad korkunç kalabalık. Dr. Auberbach'a göründüm. Fakat çok yorgun olduğumdan kaplıca tedavisine daha sonra başlayacağım. Kaplıca tedavisinde pek ileri gitmiyeceğim. Bir kenarda çalışacağım. Selamlar.

Stefan

Bath (İngiltere, Mayıs 1940 (günü yazılı değil)

Sevgili F.,

16 mayıs mektubunu sonunda aldım. Umarım ki, Croissy'de kalabileceksin. Zavallı Otto Pick öldü. Kendi eliyle canına kıymış olmasından korkarım. Robert Neuman'ı kampa koydular. Şu sıra kimseye bir yardım etmek elden gelmiyor. Büyük olayların yanında hemen hiçbirşeyin önemi kalmıyor. Worfel ve Treibisch şimdiden Vichy'ye gittiler. Bana gelince, Güney Amerika'da konferanslar vermek üzere bir çağırı aldım. Fakat karar veremedim bir türlü. Landauer hakkında hiç bir bilgim yok. Hiç kimsenin elinden bir şey gelmiyor. Rilke'nin dediği gibi: «Dayanabilmek, bütün sorun!»

(*) Max Brod, Avusturya edebiyatında Prag ekolü diye adı geçen edebiyatçılar grubunun ünlü romancılarından. Franz Kafka'yı bulan ve ölümünden sonra ününü dünyaya duyuran yazar. 80. yılını kutlayan Brod İsrail yurttaşı ve İsrail Edebiyatçılar Birliği başkanı oldu. Bir kaç yıl önce öldü.

Fredrike Zweig'in notu: Marienbad'dan sonra Stefan'la bir süre Luzern'de birlikte bulunduk. Stefan, daha sonra biraz da Tessin de kaldı ve Londra'ya döndü. Paris'te de iki defa görüştük. Daha sonraki mektupları, 1939 sonbaharında evlenmesini bildiren mektupla birlikte, çeşitli biçimlerde kayboldu. Paris'te aldığım mektupları, Alman işgalinde Güney Fransa'ya kaçarken bir Fransız tanıdığı bırakmıştı. Sonradan o da bir başkasına vermiş ve bu Fransız da Nazilerden korkup hepsini yakmış.

Stefan Zweigin bu mektubu ve daha sonra yazdığı bazı mektuplar Fransızca yazılmıştır ve kitabın Almanca aslında Fransızca basılmıştır. (Çevirenin notu)

Rio. 1 Eylül 1940 (Hotel Raysadu)

Sevgili F.,

Bu mektup* eline geçinceye kadar Libraria Civilaso'dan** parayı almış bulunacağını ve Paul'un orada ikameti için, Lizbon'dan hareket için de, işine yarayacağını umarım. Orada durumun ne denli çetin olduğunu biliyorum, ama, kişi özgürlüğünün birazıyla da memnun olmak gerekli. Burada sızlanacak bir durumum yok. Kent çok güzel. Çağırılardan baş kaldıramıyorum. Fakat yazık ki, ekim sonunda sıcaklar bastıracak. Bu da olmasa Brezilya yeryüzünde bir cennet. İngiltere'de bıraktığım her şey, kitaplarımın, müsvettelerimin, birikmiş paramın hepsine kaybolmuş gözüyle bakıyorum şimdiden. Fakat gazetecilerin baskısından uzakta hiç olmazsa bir yıl geçirmiş oldum. Ömrümün son yıllarını da —nerede olacağını Tanrı bilir— böyle geçirmek isterim. Senden haberler beklerim. Hem de güzel haberler. Her zaman senin

Stefan

Buenos Aires, 30 Ekim 1940

Sevgili F

Dün İspanyolca ilk konferansımı epiyce güçlükle verdim. 1500 kişilik salona öylesine bir saldırdılar ki, üç bin kişi doldu ve polisin karışması gerekti. Öbür gün aynı konferansı tekrarlıyacağım. Salonun hemen hemen bütün yer-

(*) Aslı Fransızca yazılmıştır ve kitapta Fransızca metin basılıdır. (Çevirenin notu)

(**) Stefan Zweig'in Portekiz'deki yayınevi (Fredrike Zweig'in notu)

leri bugünden satıldı. Avrupalı bir yazarın İspanyolca konuşması burada heyecanlı bir olay sayılıyor. Dinleyiciler öylesine kendilerini vermişlerdi ki, çıt çıkmıyordu. Sonunda beni okuma odasına kapattılar dinleyicilerin saldırısından korumak için. Kendimi bir tenor sandım.

Fakat önemli bir haberim var: şu birkaç günde belki de iki üç vize sağlayabileceğim, dostlar için. Benimle tanışmak istiyen önemli bir kişiyle buluşabilirsem Landshoff ve Landauer için vize istiyeceğim. Başarabilirsem, Kesten'e hemen telgraf çekerim (*). Şili'ye Vize almak çaresini belki de Rio'da bulabilirm. Zira oradaki Şili konsolosunu tanıyorum: Şair bayan Gabriella Mistral (**). Bugün radyoda konuşacağım, akşama da İngilizce bir konferans vereceğim. En iyi dileklerimle.

S.

(Trenden, tarihsiz)

Sabahın ikisinde yattım ve yedide kalktım. Rosario konferans gezimden dönüyorum.

Avrupa'ya bir daha dönebileceğimi sanmıyorum. Orada bıraktığım herşeye, kitaplarıma ve herşeyden çok acıdığım Balzac eserime (dörtte üçünü yazıp bitirmiştim) kaybolmuş gözüyle bakıyorum. Hepsi bu kadar değil. Ayaklarımı sağlam

---

(*) Alman yazarı Hermann Kesten, Roma'da yaşıyordu. Birkaç yıl önce öldü. Roman ve denemeleriyle ünlü. O sıra Newyork'ta kurulan mültecilere yardım komitesinin sekreterliğini yapıyordu. Zweig, tanış yazarlara çeşitli ülkelerden vize sağlamak çarelerini aramaktaydı.

(**) Gabrielle Mistral: sonradan Nobel edebiyat ödülü kazanmış olan Şilili kadın şair. Zweig'in canına kıydığı gün ilk gören komşusu. (Çevirenin notu)

basabildiğim bütün toprakları da yitirdim. Zira benim asıl dünyam İngilizce ve Amerikanca konuşulan yerler değil. Otellerde böylesine bir yaşayış da hiç bir çalışma olanağı bırakmıyor. Şimdilik bütün Güney Amerika ülkeleri beni bekliyor. Fakat bu durum bir anda değişebilir. Fransa'da olduğu gibi. Orada daha dört ay önce saygıyla karşılanan kişiydim. Şimdi ise hor görüyorlar. Bütün kitaplarımı da.

Buranın insanları pek heyecanlı. Gözleri yaş içinde kadınlar, beni küçük taşra şehirlerinde görebileceklerine rüyalarında bile inanmıyacaklarını söylediler. Sekiz saatlik çiftliklerinden gelenler oldu. Oteller para almadı. Heryerde otomobille dolaştım ve bir sürü armağan verdiler.

S.

Rio de Janeiro, 16 Kasım 1940 (Hotel Central)

Sevgili F

Sekiz saatlik bir uçuştan sonra buradayım. Yaklaşmakta olan sıcaklardan kaçıp kıyıda bir balkonda serinlemek için geldim. Bugün dinleniyorum. Yarın başlayacağım çalışmaya. Şu sıra burada bütün sinemalarda gösterilen hoş bir filmi de birlikte getirdim. Konferanslarım sırasında çekilmişti. Bir yığın da gazete. Sana gelince! Nasıl da bambaşka yollarda yürüdüğünün farkındayım. Sen gittikçe daha aktif oluyorsun. Binlerce kişiyle görüşüyorsun. Ben ise, odamda rahat bir soluk alıp dinlenmek için her şeyi geri çeviriyorum. Bana sorarsan, bütün dünyanın yardımına koşman gerekmez. Şu sıra New York'a gitmeye niyetim yok. Orada bütün Berlin'i, Viyana'yı ve öteki şehirleri karşımda bulacağımdan korkuyorum. Burada sıcağa katlanmayı daha uygun buluyorum. Sevgilerle.

S.

Rio de Janeiro, 30 Kasım 1940

Sevgili F

Önce doğum gününü kutlayayım. Senin altmışa girmene hiç değil; daha iki yıl var. Oysa ben elli sayısını en son defa kullanıyorum. Geçenlerde burada polisten bir kağıt almak gerekince, sevimli bayan memur; «Kır saçlı» yazıverdi. Şaşacak bir şey de yok.

Balzac için durumu anlayamamışsın. Almanca yazılmış 600 sayfalık müsvetteyi ve yine Almanca 2000 sayfa notları, şurası burası işaretlenmiş kırk kitabı sansürden nasıl geçirmeli? Bir ev yıkılırsa pek çok şey de mahvolur. Yazışmalar, anlaşmalar, eserler, el yazılı müsvetteler, paranın değerden düşmesiyle de varım yoğum. Bu durumda «Kurtarılacak» hiç bir şey yok.

Mültecilere karşı hiçbir zaman uzak durmadım ve her zamankinden çok yardımcı oldum. Fakat toplu halde bulunmaya pek az dayanabiliyorum. Her gün beş altı kişiyle görüşmek beni yorgun düşürüyor. New York'ta ve Buenos Aires'te telefon sabah karanlığından gece yarısına kadar işliyor. Benden çok şeyler beklemelerinden korkuyorum: Kitaplarını Hibich'e sattırmamı istiyorlar. Gazetelere aracılık etmemi istiyorlar. Elimden bir şey gelirse kendiliğimden yapıyorum. Gittikçe artan çabuk yorulmam yüzünden hiç değil yarım günümü kendime ayırmak istiyorum. New York'ta yayınevimle, dişçimle, daha başkaca işlerimle ilgilenmem gerekiyor. Herkesle görüşmem olanaksızlaşınca da kendini beğenmiş diyorlar. Thomas gibi davranmasını beceremediğimden her gelen bende üç saat kalıyor.

Landshoff ve Landauer'in Arjantin vizelerini sağladım. Kolay olmadı. Fakat ben oraya nasıl geleceğim? Dünya tarihinin en korkunç kuşatmalarının şu anda yapıldığını anlamak için İngiltere'de yaşamış bulunmak gerekir. Sizler bunu anlayamazsınız.

Burada havalar ısınmağa başladı. Fakat Rio yine de eşsiz. Bu şehrin eşsiz güzelliği ve çok yanlılığı anlatılır gibi değil. Sevgiler ve selamlar.

Stefan

New Haven, 3 Mart 1941

Sevgili F

Uzun yazamıyacağım. Dışarısı buz gibi soğuk ve odam cehennem gibi ısıtılmış. New York'ta önemli işim vardı, ama geri bıraktım. Buranın kitaplığında hem rahatlıyorum, hem de teselli buluyorum. Epiyce hüzünlüyüm. Sersemce iyimser kişilere rastlamamak iyi geliyor. Önümüzdeki haftalarda Avrupa'da neler olacağını müthiş bir açıklıkla görüyorum şimdiden. Bütün tarihin en korkunç yılı olacak. Kendini doğrudan doğruya ilgilendirmiyen şeyleri umursamayanlar da —çoğu insanlar böyleydi— şimdi dehşetli acı çekecek. Neler olacağını biliyorum ve bundan ötürü de, aklım başımdan gidiyor.

Şu sıra ikinci planda ve küçük bir çalışmaya (bilimsel de denebilir) kendimi vermiş olmam iyi (*). Başka bir iş başaramazdım. Bunu seçtiğim iyi oldu. Gelmek istiyenler var ama, ben pek azıyla görüşüyorum. Böyle bir ruh halinde kimselere görünmek istemiyorum.

Sevgiler.

S.

New Haven, 11 Mart 1941

Sevgili Fritzi,

Hübsch, ve Romain'le görüşmek için New York'a uğradım bir kaç saatliğine. Uluslararası P.E.N. Club'ın sözü-

(*) Amerigo Vespuci adlı kitabı (Fredrike Zweig'ın notu)

nü daha iyi geçer bir duruma getirmek için büyük bir ziyafet vermeyi tasarlıyorlar. Günlerdir, hatta haftalardır şöyle bir dolaşmadım. Sadece güzel bir temsil gördüm, Viertel'in rejisiyle (*). Selamlar.

13 Mart 1941

Sevgili F.,

Sevgili dostum Erwin Rieger'in ölmüş bulunduğunu dolayısıyla öğrendim az önce. Mektuplarıma cevap alamadığıma şaşıyordum ben de. Tunus'taydı ve pek bahtsızdı. Ölümü bir rastlandı değil belki de. Çevrem gittikçe boşalıyor. Roh ve ötekiler acaba daha akıllıca davranmadı mı, diye soruyorum kendi kendim (**). Rieger'in son yılları gerçekten acıklı geçiyordu. Kendi yaşam öyküsünü bitirebildi mi, acaba? Onun ölümüyle ben de kendi geçmişimini bir parçasını daha kaybediyorum. Bana çok bağlı gerçek bir dosttu.

Romains'ler cumartesiyle geliyor. Sevgiler.

Stefan

New Haven (Tarihsiz)

Sevgili F.,

Ölüler listesi günden güne kabarıyor. Oscar Loerke de Berlin'de ölmüş. Hepsi de benden gençti.

Gestapo'nun Salzburg'ta herşeyine ve değerli anılarına el koyup açık arttırmayla satmasına tasalanma. Kurtaracağım diye yıllarca mücadeleden sonra yine kaybetmektense

(*) Stefan'a göre Josef Roth'un aşırı içmesinin amacı, canına kıymış olmak içindi (Fredrike Zweig'ın notu)

(**) Stefan'a göre Josef Roth'un aşırı içmesinin amacı, canına renin notu)

böyle toptan elden gidivermesi, daha iyi, belki de! Ben de İngiltere'de her şeyimi bıraktım.

Sokağa pek az çıkıyorum. Korkunç durumlar üzerine insanlarla konuşamıyorum. Amerika gecikiyor. Her yerde aynı yanlış davranışlar, sessiz durmakla uzak kalınırmış gibi. Çöken bir dünyanın kargaşalığında en son anımıza kadar yaşamımıza alışmak gerek. Yeni nesilde, yeni durumlara alışacaktır. Selamlar.

Stefan

Bir kaç güne kadar telefon ederim.

New York, Mayıs 1941

Sevgili F

Avusturyalı ve Alman dostlarım için gelecek çarşamba, yani ayın dördünde Hotel Wyndham'da bir kokteyl veriyorum. Gelirsen pek sevineceğim.

Victor'dan bir mektup aldım. Seni ilgilendireceğini sandığım için gönderiyorum. Yiyecek öteberi ve para yolluyorum ona. Yaşamak mı bu! Sevgiler ve selamlar.

Stefan

(Uruguay gemisiyle yolda, 20 Ağustos 1941)

Sevgili F.,

Bu satırları vapurda yazıyorum. Deniz ve yolculuk çok güzel. Ne kadar yorgun düşmüş olduğumun ancak şimdi farkına varıyorum. Bütün gün uzanıp dinleniyorum. Şimdi biraz daha iyiyim. New York'tan ayrılalı beri iç dünyam biraz daha rahat. Yeni bir savaş sırasında orada yine bir yabancı olarak bulunmayı düşünmek bile istemiyorum. Zira bunun ne demek olduğunu biliyorum, başıma geldi. Yirmi beş yıldır her gün yeni yeni derslere rağmen, sürgit haksızlığa ulaşmak zor geliyor. Gemide sadece Mrs. Wiener'le görüştüm;

Morgenthau'un kızkardeşidir ve şöylesine bir tanışırız. Senin göç işin hızlanmıştır umarım. Bunun yakında nasıl önemli olacağını biliyorum. Sevgiler.

Stefan

Rio, 10 Eylül 1941

Sevgili F.,

Az önce erkek kardeşinle beraberdim. Yarın bir posta vapuru olduğunu öğrenince kaleme sarıldım. İç dünyam bakımından epiyce daha iyiyim. Zira bura kırlarının eşsiz bir güzelliği var, insanlar çok sevimli, Avrupa ve savaş çok uzaklarda. İyi bir kitaplık da bulunsa burada yaşamak pek güzel olurdu. Oysa, fiyatlar burada da tuhaf bir artış gösteriyor. Milli duygular aşırı belirtiliyor. Benim için en önemli karar, Petropolis'de küçük bir ev kiralayabilmek oldu. Geniş ve büyük bir balkonu olması benim için çok önemli. Balkonun gölgesinde oturmak hoş olacak ve sanırım beni biraz bağlıyacak. Petropolis küçük bir Semmering (*) örneği. Sadece biraz daha ilkel. 1900 ların Salzkammergut'unu (**) hatırlatıyor. Oteller ve evler o düzeyde. Sarayı bile! Burada orta sınıf diye birşey yok. Ya çok varlıklılar, ya da aşırı kendi halinde kişiler. Trenle ya da otobüsle kente bir saat kırk dakika sürüyor. Sıcak yaz aylarını burada böylece geçirmiş olurum. Mart'tan, nisandan daha ileriyi düşünmek kimin haddine! Kendi yaşam öykümü(***), orada bir daha gözden geçirmek ve belki yeni bir şeye başlamak istiyorum (****) istiyorum.

(*) Viyana'nın yüz kilometre güneyinde bir dağ yazlığı (Çevirenin notu)

(**) Orta Avusturya'nın Göller bölgesi. İmparatorluk yıllarında ünlü artistlerin ve İmparatorun yazı geçirdiği bölge (Çevirenin notu)

(***) Dünün Dünyası (Çevirenin notu)

(****) Satranç Hikayesi (Fredrike Zweig'ın notu)

Brezilya kitabımı almış olduğunu umarım. Başaracaksın ama, buradakiler kitabı aşırı bir hayranlık eseri gibi karşılamadılar. Bizim hoşumuza giden yanlarını kendileri beğenmiyorlar. Fabrikalarından ve sinemalarından, günlük hayatlarının o eşsiz renkliliğinden ve olağan canlılığından daha çok onur duyuyorlar. Ordaki yüzlerde Amerikan kitaplığından biri burada bulunsaydı cennet olurdu benim için. Bir zaman için sadece Shakespeare ve benzerleriyle yetinmek gerekiyor. Fakat bu sıcaklarda bütün sorun, ayakta kalabilmek, dayanabilmek. Fransa'dan gelen haberler, doymuşluğun ve iyi uykunun en önemli şeyler olduğunu hatırlatıyor insana. Sıfır noktasına kadar inebilmek, kim olduğumuzu, ne yapmak istediğimizi unutturmak ve pek alçak gönüllü yaşamak gerekiyor. Petropolis'ten yakında mektup yazarım. Bütün ilkelliğine rağmen otelden kurtulmuş olmak ve beş ay süreyle bavul yüzü görmemek! Hepinize en iyi dileklerimle.

Stefan

Petropolis, 17 Eylül 1941, Rua Gonsalves Dias 34

Sevgili F.,

Bugün taşındık buraya, pek mutluyum. Küçücük bir ev, ama üstü kapalı büyük balkonu eşsiz bir manzarası var. Şimdi buranın kışı olduğundan epiyce serin ve tenha; bizim Ischl(*)'in Ekim hali gibi! Fakat sonunda bir süre başımı dinliyecek bir yer bulabildim, bavulları dolaba kaldırdık. Portekizli esmer hizmetçilerimizle kolay kolay anlaşamadığımızdan bazı küçük zorluklar olacak. Fakat bu insanlar öyle candan bir ilgiyle koşuyorlar ki! İki kız ve bahçıvan için ayda beş Dolar ödüyorum! Aslında bu küçük evin kirası pek ucuz sayılmaz. Zira Petropolis, bütün Rio'luların tek yaz-

(*) Bad Ischl, Avusturya'da Salzkammergut bölgesinde ünlü bir kaplıca şehri (Çevirenin notu)

lığı. Burada kendimi cennette sanıyorum. Karşıdaki kır kahvesinde az önce nefis bir kahve içtik ve sadece iki Cent verdik. Burada Avrupayı unutabilirsem, evimi, kitaplarımı ve herşeyimi kaybettiğimi aklımdan çıkarabilirsem, «Ün» ve «Başarı»ya boş verebilirsem, Avrupa'da insanların açlık ve yoksulluk içinde kıvranırken bu Tanrı bağışı ülkede yaşayabilmek iznine kavuştuğumdan ötürü mutlu olurdum. Her şeyin canlı renklere büründüğü ve insanların çocuksu duygulu olduğu burada doğa karşısında nasıl bir ferahlık duyduğumu bilemezsin! Buraya gelmezden önce Rio sokaklarında yine günlerce dolaştım. Buraya Portekiz'den gelmiş olan Ferro ve sekreteri Fereia de Lavalho ile pek dostça saatler geçirdik. Brazilya üzerine yazdığım kitap burada çok heyecanlı karşılandı ve bir iki tartışmaya da yol açtı. Kitabı bura propaganda bakanlığının ısmarladığını ve bana verdiğini sananlar bile var. Masareel'den aldığım bir habere göre, Brezilya'yı Kolombiya'ya tercih ettiğini öğrendim. Umarım ki, daha fazla tereddüt etmez, zira Fransa'da kalırsa onu pek rahat bırakmazlar (*). Şu bir kıyıda başımı dinliyeceğim bir kaç ayda bulacağım sükünden daha fazlasını sana dilerim. Şimdiden düzeldim biraz. Fakat Avrupa'dan gelen haberler pek korkunç. Dünyanın bugüne değin görmediği dehşetler dolu bir kış olacak. Burada geçireceğim aylarda özyaşamımı bir gözden geçirip daha yoğunlaştıracağım. Şimdiye kadar bir kenarda unuttuğum küçük bir nuveli de ele alacağım. İşte böyle, eğer başım dinç olursa işten yana doluyum. Oradaki Amerika kitaplıklarından burada da olsaydı! Fakat burada hiç değilse ana çizgileriyle hazırlayacaklarıma, ilerde yine böyle bir fırsat bulursam, gerekli katmaları yapacağım. Amerika'dan ayrılmak kararımdan pek memnunum. Burada doğanın ortasında insan kendi kendisiyle daha yakın olabiliyor. Politika konusunda hemen hiç bir haber duyulmuyor. Bu düşüncede epiyce bencillik de bulunsa, vücutça ve iç dünya bakımından bir korunma gereği yine de. Bize hiç

(*) Masereel gelmiş olsaydı, felaketi önlerdi. Yazık ki, Brezilya yolculuğunu gerçekleştirmedi (Fredrike Zweig'ın notu)

bir şey vermeden hep bizden almış olan politikacıların çılgınlıklarının cezasını ömrümüz boyunca çekecek değiliz.

S.

Petropolis, 29/9/1941

Sevgili F.,

Mektubunu az önce aldım. Yeni adresini not ettim. Umarım ki yerinden memnunsun. Burada havalar pek iyi değil ama, ben epiy gezi yapıyorum. Hizmetçi kız kara Donna pek sevimli ve herşeyi kolay öğreniyor. Şimdi ona yemek pişirmeyi öğretiyoruz. Güçlüğün başlıca nedeni bura insanlarının Mandioca ve kara fasulyadan başka yemek bilmemesi. Pirinç ve patates bile lüks onlar için. Fakat çok iyi niyetli kişiler. Bizim hizmetçi kız, eski günlerin kölelik zamanlarından kalma bir alışkanlıkla, odaya yalın ayak giriyor ve terliklerini mutfakta bırakıyor derin bir saygıyla. «Café Elégante» adlı kahveyle bizim evin arasında bir bahçe var. Yemyeşil çayırda bir sürü eşek duruyor her zaman; kuyruklarını uyumlu sallayıp duruyorlar. Pek de hoşuma gidiyorlar.

Burada hayatın ne kadar renkli ve renkli olduğu kadar da dinlendirici olduğunu gözünün önüne getiremezsin. Acele diye birşey yok. Posta da öyle. Fakat insanlar pek cana yakın. Aşırı yoksulluğa rağmen (hiç birinin doğru dürüst bir pantalonu yok) burada hiç hırsızlık olmıyor. Büyük babalarımızın yaşadığı günler, ya da çok eski zamanlar gibi. Fakat günümüzü hatırlatmayan her şey beni pek rahatlatıyor.

Özyaşamımda burada epiyce düzeltme yapıyorum. Pek uzun olmıyan bir Satranç hikayesi'nin taslağını hazırladım. Bu sessiz köşemde vakit geçirmek için aldığım bir satranç kitabına baka baka büyük şampiyonların oyunlarını tekrarlarken geldi aklıma. Brezilya kitabımın İngilizce nüshasını henüz görmedim. Fakat kitabımdan hoşnut kalmayanlar da

oldu. Böyleleri için makineler ve yeni yapılar daha önemli, ülkelerinin resim gibi güzelliklerinden utanıyorlar. Bunun güzelliğini daha sonraki nesil anlayacak. Bizde de böyle olmuştu. Eski Burg Tiyatrosu'nu ve Beethoven'in öldüğü evi yıktıktan sonra farkına varıp üzülmüşlerdi. Burada olsaydın her an hayretler içinde kalırdın. Sokaklar bir tiyatro gibi. Küçük zenciler kolda taşınan sevimli hayvancıkları andırıyor. Aylarca süre »Kalacak bir yer»im bulunduğunu ve ne resmi makamlarla ne de kamu oyuyla bir alış verişim olmadığını bilmek rahatlık veriyor. Yanımda bulundurduğum bir Goethe, bir Shakespeare ve bir Homer, okunacak ilk kitaplar olarak bana yetiyor. Daha başka kitap gerekirse ödünç alırım. New York kitaplıklarını burada bulamam elbette. Şimdilik bunlar sana yazacaklarım. Göç işin için en iyi dileklerim. Sevgiler.

Stefan

Petropolis, 27 Ekim 1941

Sevgili F.,

Burası şu sıra öyle güzel ve güneşli, hem de sessiz ki! Senin gibi çok hareketli birinin böylesine tuhaf ve olaysız bir hayata katlanabileceğini hiç sanmam. Oysa, bana pek iyi geliyor. Vücut bakımından çok daha iyiyim. Şahsımla ilgili kaygılarla oradaki kadar meşgul değilim. Buna karşılık zaman gittikçe korkutucu oluyor, alabildiğine korkunçlaşıyor. Savaşın başlangıcında, ya da ortasındayız henüz. Zira savaş, tarafsız kalmış son büyük devletlerin katılmasıyla gerçekten başlıyor. Sonra, savaş sonrasının çöküntü ve kargaşalıkları. Alanımda her bakımdan elim kolum bağlı bir durumda hissediyorum kendimi. Kitaplarım yazıldıkları dilde bundan böyle belki de hiç bir zaman yayınlanmıyacak. Oysa, benim bütün düşün dünyam ve dünya görüşüm Avrupalı, hatta Latin anlayışına bağlı. Sonra, aradığım malzemeyi hiç bir yerde

bulamıyorum. Balzac müsvettelerim halâ gelmedi. Gelse de pek kolay olmayacak benim için. Avusturya üzerine bir roman yazmayı hayal ediyorum. Fakat bunun için on yılın gazetelerini okumak gerekirdi —ayrıntıları yakalamak için—. Bunu da ancak New York'ta yapabilirdim. Oysa ben oraya kim bilir ne zaman gideceğim. Evime, yurduma ve yayın-evime bir daha kavuşamamak düşüncesi de kafamı rahat bırakmıyor. Dostlara en küçük bir yardımda bulunamamak da var, zira herşey sınırlı ve engelli. Buranın güzel yanı, yaşamak için pek az para gerekmesi ve gazetelere yazı çırpıştırmaktan kurtulmuş olmak. Fakat bir yandan da korkuyorum, bu durumda verimliliğim düşecek diye.

Masereel için yine yazdım. Kolombiya'ya gidip gitmemek onun kendi vereceği karara bağlı. Zira her şeyi yapıldı, yolunda. Lucka için burada birşey yapamıyacağım. Hiç kimseye vize vermiyorlar artık. Ehrenstein ve ötekiler gibi eserleri çevrilemiyeceklerin ve fazla verimli olmıyanların durumunu kestiremiyorum. Özyaşamımı şu sıra bitirmekte olduğumdan memnunum; bazı yerleri canlı, bazı yerleri de kısa anlatımlı oldu. Fakat nerede ve ne zaman yayınlacağı büyük bir soru elbette!

İşlerini yakında yoluna koymuş bulunacağını umarım. Kendine bir oda bulduğuna memnun oldum. Bir yerde iğreti oturmanın insanı nasıl tedirgin ettiğini kimse bilemez benim kadar. Bu yaştan sonra başımıza daha neler gelecek. Geçmişte: kolleksiyon yapmak, dinlenmek, ün ve onur. Günümüzde ise: kovalanış ve kin. Gözüm pek yıldı. Buranın eşsiz sessizliği ve bir köşede olması beni ayakta tutabiliyor sadece. Yeni bir büyük esere başlıyabilsem, benim için çok iyi olacaktı ama, hangi konuyu ele alsam belge yokluğu engeliyle karşılaşıyorum. Montaigne üzerine bir kitap yazmayı pek istiyorum; şu sıra tadını çıkararak onu okuyorum da. Erasmus üzerine yeni (ve daha başarılı) bir kitap yazmak istiyorum. Fakat burada bu konuda hemen hiç bir şey yok. Amerika'dan kitap sağlayıp sağlıyamayacığımı da bilmiyorum. Bir insanı iyice anlamak için yaşadığı bütün bir zamanı bilmek gerekir. Şimdiye kadar, savaştan sonraya

yaşarsam yine başlarım yazmaya diye düşünürdüm. Fakat savaşın bitip de ben yeniden bir eve kavuşuncaya kadar iki, üç, dört yıl geçecek en azından. Yerine konulmayacak yıllar! Şu da var ki, maddi güvenlikler de yok olacak. Zira sanırım bu savaş, önceki neslin yaptığı herşeyi sonuna kadar tahrip edecek. Yapılacak tek şey, buranın heryerle ilgisini kesmiş gürültüsüz havasında yaşamak; gazetelerden notlar almadan ve kimseyle görüşmeden.

Çok okuyorum. Goethe'nin Wilhelm Meister'ı ve benzeri eserleri gereği gibi ilk burada okuyorum. Fakat acaba daha uzun süre yaşayabilecek miyim kendi dünyamda? Radyo'nun Brezilya haberlerinden gayrısını vermediğine pek memnunum. Gazeteleri üç dakikada okuyorum. Bütün haberlerde insanlığın sefaletini bulmak dehşet veriyor. Montaigne, başkalarına acınma hayaline sahip bir çeşit insandan söz eder üzülerek ve böylelerine, geri ve uzak durmayı öğütler. Azıcık bencillik ve hayal yoksunluğu hayatımı pek çok kolaylaştırırdı. Bu yaştan sonra değişmek olanaksız. Bu arada büyük bir ricam var senden: doğum günümü kimseye söyleme. Gerçek bir dost olarak bana bu günü hatırlatmayan herkesi daha çok seviyorum. En iyi dileklerimle.

Stefan

Soma Morgensterm için Hübsch'e yazdım ve romanını daha önce de sağlık vermiştim.

Petropolis, 20 Kasım 1941

Sevgili F

13 Kasım günlü mektubuna teşekkürler. Bir kutlama kitabı yapmış olmanıza biraz şaştım. Zira kutlama törenleri yapacak günlerde yaşamıyoruz. Ya dostları nereden bulmalı! Rolland ve Masereel ulaşılmaz uzaklarda. Roth ve Rieger toprağın altında. Benim de hiç keyfim yok. Fakat iyi niyet-

liliğiniz duygulandırdı, hepinize pek çok teşekkür. Şu sıra yeni tasarılarım var. Hatta bir roman düşünüyorum. Faka bir yaşam öyküsüne başlarsam, bütün yüreğimle istediğim Balzac ve Montaigne! Montaigne «yaşı ilerlemiş kimse hoşuna gitmeyen hiç bir şey yapmamalı» der. (Genç yaşta öğrenmeli ve olgunlaşınca mesleğinde çalışmalı) Onun sözleri hep doğru çıkar. Buradan verecek fazla bir haberim yok. Burada hayat manastırlardaki gibi biteviye. Fakat ben çalışıyorum ve burası neden böyle diye düşünmüyorum hiç. Kendi yaşamım bitti, Bermann Fischer ve Hübsch yayınevlerine gönderdim. Yüreğimden bir ağırlık kalktı böylece. Senin göç işinin durakladığına pek üzüldüm. İki yıl önce ben de tıpkı bu durumdaydım. Fakat bir yoluna girecekti nasıl olsa. Tarihin övütücü çarklarına kendimizi kaptırmış bulunuyoruz. Ruhumuzu ezilmekten kurtarabiilrsek ne mutlu bize. Buraya pek az mektup geliyor. Hele İngiltere'den pek seyrek. Avrupa'nın geri kalan yerlerinden ise hiç mektup yok. On yıl öncenin de yığınla mektubunu hatırlayınca, bu on yılda başımıza gelenleri ve çektiklerimizi düşününce inanamıyorum. Oysa, kötülüklerin ve felaketlerin başlangıcındayız daha.

Hepinize en iyi dileklerim ve binlerce teşekkür. (Çocuklarının işlerinin yolunda gitmesini ummak isterim. Sana bir destek olsunlar ve çalışmakta hayatın zevkini bulsunlar isterim. Zira çalışmak, hiç bir zaman olmadığı kadar gerekli, insana. Montaigne için gönderdiğin yaşam öyküsüne de teşekkürler. Burada Fransız kitapları bulunan küçük bir kitaplık var. Benim gibi eski bir okur için hiç yoktan yine iyi.

Stefan

(*) Montaigne üzerine yayınlanan kitapların listesinde adı geçen bu yaazr, Fransızca bir eser yazmıştı. (Fredrika Zweig'ın notu)

Petropolis (Brezilya), 24/XI/1941

Sevgili F..

Kutlama sırası şimdi bende. Zaman çabuk geçiyor. Senin de altmışına bir yıl kaldı! Günlerini iyi geçirmeye bak! Çevrende çocukların var ve böylesine olağan şeyler günümüzde özel bir anlam taşıyor. Montaigne üzerine verdiğin bilgilere teşekkürler. Fortunat Stronski'nin Rio'da kaldığını rastlantıyla öğrendim. Kitabını belki ödünç verir bana. Bu arada St. Beur'den notlar aldım. O uğursuz doğum günü, bir hatırlayan olur da gelir korkusuyla, buradaki yayınevimin otomobiliyle Friburgo'ya (eski bir İsviçre kolonisi) gitmek istiyorum. Kitaba pek sevindim. Jules Romains'e hemen bir teşekkür mektubu yazacağım. Kötü günlerdeyiz ne yazık ki.. Bugüne kadar böylesine çok sayıda insan öldürülmüş, ya da bahtsız olmuş değildi. Bunun daha yıllarca süreceğini düşünmek bile dayanılır gibi değil. Çocukların bulunması bir mutluluk senin için. Bunun yanında başka hiç bir şeyi önemi yok. Burada görülmemiş bir hayat düzeyi var. Memleket hızla zenginleşiyor. Benim anlayışıma göre biraz hızlıca. Bilinç de artıyor. Fakat sessizliği seven kişiler için tam bir cennet. Bir de kitaplarım yanımda bulunsaydı! Hepinize sevgiler.

S.

(*) Savaş durumunun gerektirdiği sanısıyla olacak, Stefan bundan sonra hemen bütün mektuplarını İngilizce yazdı (Fredrika Zweig'ın notu).

Petropolis, 29/XI/1941

Sevgili F

Üzücü günü hayırlısıyla arkada bıraktık. Friburgo'ya gidecektik. Fakat otomobil yolu öyle kötüydü ki, Petropolis'e döndük. Burada her türlü bildiriyi önlemeyi başardığımdan sadece İngiltere ve Amerika'dan telgraflar geldi. Armağan olarak, Romains'in çok iyi deri ciltli kitabını, Hübsch'den Balzac'ın bütün kitaplarını (pek işime yarıyacak) ve buradaki yayınevimden, inzivada beni biraz neşelendirsin diye uzun tüylü ve çok sevimli bir köpek. İyi yetiştirilmiş bir köpek ama, Salzburg'taki Kaspar'ımızın zekiliği ve sokulganlığı yok. Eve bir günde alıştı ve havayı hemen değiştirdi. Şimdi gerçekten evimdeyim gibi bir duygu var içimde! Yayınevimin sahibi de, evin ve güzel manzaranın filmini çekti. Umarım başarmıştır. Köpeğin sahipleri Rio'lu bir diplomat ailesi. Güzellik yarışmasında ikincilik kazanmış. Uzun bir de soy kütüğü var. İnsanlığın böylesine tiksindirici olduğu günlerde bir köpek ne de olsa bir boşluk doldurur.

Salıya Rio'ya gideceğim. Fortunat Stranski en iyi Montaigne kitaplarını (kendininkileri) verdi bana. Bu konuda en yetkili bir kişiyle böyle yakın bir yerde oturmak çok iyi bir rastlantı. Köpek, Balzac ve bütün ayrıntılar da gösteriyor ki, artmış bulunan kötümserliğimden yavaş yavaş sıyrılıp uzun bir süre için bundan vazgeçmeyi düşünüyorum; Zamanı öyle bir dolduracağım ki, zamanın farkında bile olmıyacağım. Buradaki bolluk insanı heyecanlandırıyor. Burada köpeğe verdiğimiz pirinçle Avrupa'da koca bir aile şenlik ederdi. Doğum günümde öylesine bir kaz ciğeri getirdiler ki, Viyana'nın II. bölgesinden alınmış sandım. Alix ve Suse'nin iyi dileklerine teşekkürler ve benim de onlar için en iyi dileklerim. Sevgiler.

Stefan

Petropolis, 15/XII/1941

Sevgili Fredrike,

Mektubuna teşekkürler. Savaş dolayısıyla mektupların —hele vapurla gelenlerin— gecikmesinden korkuyorum. Fakat umarım ki, hiç değilse bu mektubu Noel'e kadar almış olursun. Barışı seven bizler için hüzünverici bir noel. Fakat sen hiç değilse çocuklarını masanın çevresinde bulmakla biraz neşelenirsin. Önümüzdeki yıllardan pek fazla bir şey beklememeliyiz. Zira daha nice şey tahrip edilecek sakin bir hayat ve azbuçuk güvenlik gibi daha nice şey; Hitler'in eninde sonunda yokedilmesinden sonra da dünyamızın sorunları olacak, yeni bir yol bulmamız gerekecek; Her birimiz teker teker bunu yapmak zorunda kalacağız. Edebiyat çalışmalarımı da şu sıra pek umut verici bulmuyorum. Zira eski tasarılarımdan Balzac'da hiç bir ilerleme yapamıyorum. Montaigne belki birkaç aya kadar bir biçim kazanır.

Burada her şey halâ sakin. En ufak bir heyecan belirtisi yok. Fakat bu ülke de sürüklenecek savaşa günün birinde; benim en büyük düşüm ise bir yerlerde sessizce yaşamak. Fakat ev kiraları hızla yükseliyor. Daha içerilere taşınmak gerekecek ama, oralarda da dostlardan ve kitaplardan büsbütün ayrılmak durumu var. Bereket, kontrat nisan sonuna kadar. Ah, zaman ne de korkunç bir hızla geçiyor. Bir evim ve kitaplarım olduğu zamanlar şimdi bana ne uzakgörünüyor. Bütün bunlar şimdi yokoldu.

Şu sıra herkes kendi kaygısına daldığından pek fazla kişi görmediğini ve kitabını rahatça yazdığını sanıyorum. Birbirimizi bir daha görmemiz için epiyce zaman geçecek. Görüşmek kısmet olursa! Çocukların ve yakınlarınla birlikte bulunduğuna pek memnunum.

İki ay sonra Petropolis'in tenhalığı gider. Yine bir sürü insanla birlikte yaşamak düşüncesi beni ürkütüyor. Kimsey-

le konuşamaz oldum. Zira durumumuzu kimse anlayamaz. Böyle şeyler insanın kendi başına gelmeden anlaşılmaz. Yıllardır ağırlığını ve yerini yurdunu kaybetmenin ne demek olduğunu, belki ancak şimdi anlarlar.

Herkese selamlar ve iyi noeller. 'Mutlu noeller' diyemiyorum bir türlü. Sevgiler.

Stefan

Petropolis, 28 Aralık 1941

Sevgili F

Makineyle yazılmış; mektuplar galiba daha çabuk varıyor. Tebrik kartına teşekkür. Benim mektubumu bu arada almış olduğunu sanıyorum. Her iki Montaigne kitabını almış olduğumu yazmıştım. Şu sıra biraz sinirliyim mektuplar yüzünden. Zira Japonların yüzkarası baskınından beri, bir de noel dolayısıyla, mektuplar üzüntü verecek bir gecikmeyle geliyor.

Olaylar üzerine sana bir şey yazmak gerekmez. İnsanlık tarihinde bir savaşın ilk defa bütün dünyayı sarmakla kalmayıp daha yıllarca da süreceği düşüncesi, bizleri insan olarak derinden sarsıyor. Hitler adını taşıyan bu bir tek insanın cinayetleriyle yıllardır yüzbinlerce ve milyonlarca insanın hayatını mahvettiğini düşünmek korkunç şey. Çoğunluğun, açıkça, ya da el altından ona karşı olduğunu, onu ve adamlarını kökünden yokedeceğini bilmezsek herşeyden umudu kesmemek gerekirdi.

Bu ıssızlıkta hiç bir şey değişmiyor. İyi olmaz bir perişanlık ve dalgınlıktan gelen bir korku hissetim bir kaç hafta kadar çalışmalarımda. Fakat şimdi yavaş yavaş kendimi topladığımı sanıyorum. Brezilya önümüzdeki haftalarda büyük görüşmelerin merkezi olacak, ama ben pek azını görebileceğim, zira şehre hemen hiç inmiyorum. Fakat erkek kardeşinin yakında bize geleceğini umuyorum.

En iyi selamlarla.

Stefan

Petropolis, 20 Ocak 1942

Sevgili Fredrike,

Şu son günlerde mektup yazmadım, çünkü yazacak bir şey yoktu. Hayat sessiz ve biteviye sürüp gidiyor. Okuyorum, yazıyorum, gezintiler yapıyorum, konserlerde, tiyatrolarda, ya da toplantılarda oyalanamıyorum. Gazetelerin yazdıklarından başka verecek bir haber yok. Bu haberler ise, yakın bir zaferi umduran ve yatıştıran cinsten değil hiç de. Tam tersine, bu savaşın uzun ve yıpratıcı olacağına alışmalıyız. Evimi bir daha hiç mi hiç göremiyeceğim ve her yerde hep geçici bir konuk durumda kalacağıma canım sıkılıyor. Bir yerlerde yeni bir hayata başlayabilenlere ne mutlu! Roger Martin du Gard'dan çok güzel bir mektup aldım. Yıllardan beri aldığım mektupların en güzeli. Benim gibi düşünüyor, o ve biz yaştakilerin büyük oyunda (ya da daha doğrusu: acıklı oyunda) sadece birer seyirci olduğunu ve ötekilerin, gerekli rolü oynamanın gençlere düştüğünü yazıyor. Bize düşen, sessizce ve saygıyla geriye çekilmek.

Montaigne üzerine yazılmış kitapların üçüncüsünü sonunda aldım. André Gide gönderdi. Bundan ötürü sana çok şey borçluyum. Kitap pek önemli değil. Sanırım Montaigne üzerine ben daha iyisini yazabileceğim. Erkek kardeşin Siegfried'i gördüm. İlerde bir kaç günlüğüne bize gelecek. Brezilya onun da hoşuna gidiyor. Fakat iyice yaşlandık. Bu yaştan sonra yabancı diller öğrenmek ve yabancı ülkelere alışmak kolay değil. Çocukların durumunun iyi olduğuna sevindim. Höller'in çocukları da iş buldu. Bugün her zamankinden önemli bir işi bulmak. Avrupa'da olup bitenleri düşündükçe karabasanlar çöküyor insanın üzerine. Lucka ve ötekilerin hepsi Fransa'da. Burada ise artık hiç bir olanak kalmadı vize almak için. Bütün kapılar şiddetle kapandı. Tanrı bilir, ne süre için. Burada hiç değilse havalar çok güzel. Tek hoşlandığım

şey olan uzun uzun gezintilerde her zaman yeni yeni şeyler buluyorum. Dostça selamlarımla.

Stefan

Petropolis, 4 Şubat 1942

Sevgili Fredrike,

Senden hiç bir haber almıyalı epiyce oldu. Fakat Brezilya ile her çeşit postalaşma, konferans dolayısıyla durdurulmuş olacak her halde. Posta ve yolcu taşıyan bütün uçaklara el konuldu. Anlatacak çok şeyim yok. Kesin sonuç ve en son zaferin bu yıl elde edilemiyeceğini, bizim neslin en verimli yıllarını iki büyük dünya sarsıntısında geçirmek zorunda kaldığını düşündükçe boğulacak gibi oluyorum. Milletlerin geçmişte yıllar yılı sürede kazandığından fazlasını bir ayda yutuveren bu savaştan sonra herşey daha bir başka olacak. Korkarım, biz eskilerin bütün günleri tasalar ve güçlüklerle geçecek. Bizim çağda reformasyon yıllarından, ya da Roma'nın çöküş günlerinden daha fazla bir güvenlik yok. Damadının ve Suse'nin işlerinde engellerle karşılaşıp başka olanaklar aramak zorunda kalması beni pek üzdü. Sınırlayıcı kararlar ve milliyetçi bazı tedbirler işbulmayı burada da güçleştiriyor. Ben şu sıra güzel bir yazın tadını çıkarıyorum. Rio'da bir cehennem sıcağı kasıp kavururken biz burada serin gecelerin ve eşsiz gündüzlerin keyfini sürüyoruz. Fizik bakımdan bundan daha iyisi de can sağlığı. Buradaki Ischl' imizde mevsim yeni başladı; ama ben eskisi gibi yine herşeyden uzak yaşıyor, okuyor, çalışıyor ve pek şirin küçük köpeğimle gezintiler yapıyorum. Küçük köpek, Kasper'imiz kadar akıllı değil, ama uzun süredir yanımızdaymışcasına bana bağlı. Mektuplar gittikçe seyrekleşiyor. Herkesin asası kendine yetiyor. Pek önemli bir şey olmadan mektup yazılmıyor. Dünya olaylarıyla karşılaştırınca, küçük ve bölük pörçük hayatımızda önemli birşey kalmadı, artık. Kendi ya-

şam öykümü uçak postasıyla gönderdim. Müsvettelerin kazasız belasız varmış olduğunu sanıyorum. Vespuci sorunu üzerine yazdığım küçük denemeyi Hübsch yakında yayınlıyacak. Montaigne'i de yazıyorum. Fakat bütün bunları, gerçek bir içtenlikten yoksun olarak yapıyorum. Top gürleyişleri arasında, bir zamanlarki sorumluluğu duymayınca, şiddetli bir istek de gelmiyor insanın içinden. En çok, okumakla yatışıyorum. Ama, ancak eski güzel kitapları, denenmiş eserleri —Bilmem, uygun bir deyim mi kullandım?— Balzac, Goethe ve Tolstoy'ları okuyorum. Fakat kendi seviyemizde kişilerle görüşmelerden yoksunuz. Rastladıklarımın çoğu, olup bitenleri ve geleceği hiç anlamıyor. Gelecek, barışın, barış zamanlarının bir devamından başka bir şey olmayacağını, barışı daha iyi anlamak için insanın kendi başından bazı şeyler geçmesi gerektiğini sanıyorlar. Bu son korkunç günlerde Avrupa onların gözünde Çin'in bize uzak olduğu kadar uzaklarda.

Çalışmalarının ilerlediğini umuyorum. Bana müsvetteleri göndermeni öğütlemem. Çünkü, kitap ve başka şeylerin gelmesi haftalar sürüyor, hem pek güvenilir gibi değil. Buralara savaşın henüz bir tesiri olmadı. Sadece, Mihver devletleri için bazı kısıtlamalar var. Yabancıların, herkesin yanında İtalyanca, ya da Almanca konuşması ve bu dillerde basılmış şeyleri yanında bulundurması da yasak. Yiyecek içecek ve her çeşit maddi şey, bu bolluk ülkesinde dolup taşıyor. Oturduğumuz Bungalov'u Nisandan sonra da kiralayıp kiralayamayacağımı henüz bilmiyorum. Başka yere taşınırsam sana hemen bildiririm.

En içten selamlarımla.

Stefan

Petropolis, 22 Şubat 1922

Sevgili Fredrike,

Bu mektubunu aldığında ben kendimi eskisinden çok daha iyi hissedeceğim. Ossing'de beni gördün. Rahat ve sakin günlerden ruhça çöküntüm çok arttı; öylesine tedirginlik içindeyim ki, derli toplu düşünemez oldum artık. Sonra da, elde kalan o tek şeyimiz, bu savaşın yıllarca süreceği; olağanüstü durumumuzdan kurtulup da yine yurdumuza yerleşebilmemiz için yılların ve yılların geçmesi gerçeği boğuyor insanı.

Petropolis çok hoşuma gidiyor. Fakat bana gerekli olan kitaplar yanımda değil. Önceleri pek yatıştırıcı gelmiş olan yapyalnızlık da bunaltmağa başladı. Başlıca eserim Balzac'ı iki yıl rahat bir yaşayış ve bütün kitaplarım olmadan asla bitiremiyeceğimi düşünmek pek çetin geliyor; sonra, bu savaşın henüz iyice kızışmamış olduğu gerçeği de var. Bütün bunlar beni çok yorgun düşürdü. Senin çocukların ve bundan ötürü de sorumlulukların var. Senin geniş ilgilenmelerin ve bükülmez bir canlılığın var. İyi günleri göreceğine ve «hasta karaciğerim»le daha uzun süre beklemediğimden dolayı beni haksız bulmayacağına güveniyorum. Bu satırları en son saatlerimde yazıyorum. Karara varalıberi kendimi nasıl da neşeli hissettiğimi gözünün önüne getiremezsin. Çocuklarına candan selamlar. Beni suçlama. Sevgili Josef Roth ve Aieger'in bu acılara katlanmak zorundan kurtulmuş olduklarını her düşünüşümde içimi nasıl da bir sevinç kapladığını, hatırlasana! En iyi dilekler ve sevgiler. Her şeye rağmen rahata ve mutluluğa kavuştuğumu öğrendin, yürekli ol!

Stefan

Stefan Zweig'ın Mektupları

(.....) Almanya'da aydınlar arasında müthiş bir korku havası esiyor. Yahudi asıllı yazarlara karşı saldırı yazıları hergün artan bir şiddetle tekrarlanıyor ve sanırım gerçekte olup bitenler gazetelerde yazılanlardan daha çok.

35000 ilpa

DÜŞÜN